

Trude Nygård Evensen

Illegal økonomi i nasjonalregnskapet

© Statistisk sentralbyrå, mai 2011 Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.	Standardtegn i tabeller	Symbol
ISBN 978-82-537-8095-5 Trykt versjon	Tall kan ikke forekomme	.
ISBN 978-82-537-8096-2 Elektronisk versjon	Oppgave mangler	..
ISSN 1891-5906	Oppgave mangler foreløpig	...
Emne: 09.90	Tall kan ikke offentliggjøres	:
Trykk: Statistisk sentralbyrå	Null	-
	Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
	Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
	Foreløpig tall	*
	Brudd i den loddrette serien	—
	Brudd i den vannrette serien	
	Desimaltegn	,

Forord

Ifølge internasjonale standarder skal nasjonalregnskapet inkludere alle aktiviteter hvor det foregår kjøp og salg av varer og tjenester, uansett om virksomheten er lovlig eller ikke. For å oppfylle lovpålagte forpliktelser overfor Eurostat, har Statistisk sentralbyrå for første gang gjennomført beregninger for prostitusjon, omsetning av narkotika og omsetning av smuglersprit i Norge. Beregninger for prostitusjon og narkotikaomsetning ble gjennomført i 2009 og hovedresultatene ble publisert i en magasinartikkel på hjemmesidene til Statistisk sentralbyrå i mars 2010 (se *Statistisk sentralbyrå, 2010*). I ettertid er beregningene utvidet til også å omfatte omsetning av smuglersprit¹.

Dette notatet gir en dokumentasjon av europeiske retningslinjer, tilgjengelig datagrunnlag og det beregningsopplegget som er benyttet, i tillegg til at det gis en presentasjon av beregningsresultatene.

Datagrunnlaget til nasjonalregnskapet er i hovedsak økonomisk statistikk og annen informasjon som er utarbeidet av andre seksjoner i Statistisk sentralbyrå. Det finnes, naturlig nok, ikke offisiell statistikk for illegal virksomhet. Som en del av arbeidet med beregningene for prostitusjon, narkotikaomsetning og omsetning av smuglersprit har vi derfor innhentet ulik informasjon og forskningsresultater fra institusjoner utenfor Statistisk sentralbyrå.

Vi er en stor takk skyldig til personer/institusjoner som har bidratt med informasjon ved direkte kontakt. Spesielt vil vi takke Marianne Tveit og May-Len Skilbrei ved Fafo for kommentarer til et tidligere utkast til kapitlet om prostitusjon, Paul Larsson ved Politihøgskolen, Tormod Bønes ved Kripos og ulike personer ved SIRUS for verdifull informasjon knyttet til narkotikaomsetning og forbruk, samt Toll- og avgiftsdirektoratet for informasjon knyttet til omsetning av smuglersprit.

Samlet sett må kildegrunnlaget anses som usikkert, og dette vil også gjenspeiles i våre estimater. Statistisk sentralbyrå har alene ansvaret for feil eller svakheter i fremstillingen av datagrunnlag, og for beregningene.

---

¹ Beregningene for narkotika er i tillegg gjennomgått på nytt og i noen grad revidert, men uten at dette endrer hovedresultatene.

Sammendrag

Ifølge internasjonale standarder skal nasjonalregnskapet inkludere alle aktiviteter der det foregår kjøp og salg av varer og tjenester, uansett om virksomheten er lovlig eller ikke. Norge har fra før inkludert deler av svart økonomi i nasjonalregnskapet, som for eksempel ikke-rapportert omsetning knyttet til drosjevirksomhet, men har hittil ikke inkludert beregninger for *illegal* virksomhet i nasjonalregnskapet. Dette skyldes først og fremst at kildegrunnlaget er for usikkert og ufullstendig. Siden 1995 har det vært en rettsakt som pålegger medlemslandene i EU og EØS å inkludere tallstørrelser for illegal og annen uformell økonomi i sine lands nasjonalregnskap. De fleste EU-land har nå utvidet nasjonalregnskapet til også å omfatte denne delen av økonomien. Når det gjelder illegal virksomhet, anbefaler Eurostat å prioritere beregninger for prostitusjon, narkotika og smugling.

Statistisk sentralbyrå har for første gang gjennomført beregninger for prostitusjon, omsetning av narkotika og omsetning av smuglersprit i Norge, til tross for svak-hetene ved tallgrunnlaget. Beregningene dekker årene 2002-2008 og hensikten er å innarbeide dette tallmaterialet i forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet som skal slutføres i november 2011.

Nasjonalregnskapet er normalt basert på et datagrunnlag som er utarbeidet i henhold til krav om offisiell statistikk. Det finnes, naturlig nok, ikke offisiell statistikk for illegal virksomhet. Tallfestingen av prostitusjon, narkotikaomsetning og smugling av sprit bygger på fragmentert forskning og undersøkelser fra ulike institusjoner utenfor Statistisk sentralbyrå, men samlet sett må kildegrunnlaget anses som usikkert og ikke dekkende nok for våre beregninger. Komponentene i beregningene er derfor basert på anslag eller kilder som må anses som svært usikre, noe som nødvendigvis også gir usikre resultater. Dette notatet omtaler tilgjengelige kilder knyttet til prostitusjon, narkotika og smuglersprit og dokumenterer beregningene, i tillegg til å presentere resultatene.

Verdien av samlet etterspørsel etter prostitusjonstjenester i Norge er beregnet til 390 millioner kroner for året 2008. Av dette utgjør gateprostitusjonen om lag 10 prosent av det samlede tilbudet. Prostitusjon på det såkalte innemarkedet står for om lag 90 prosent. En relativt stor andel av prostitusjonstilbudet blir dekket av utenlandske personer som tilbyr tjenester under korttidsopphold i Norge. I 2008 er denne importen beregnet til om lag 280 millioner kroner. Resten av tilbudet dekkes av norske² prostituerte og er beregnet til i overkant av 110 millioner kroner.

Verdien av samlet forbruk av narkotika i Norge er beregnet til nær 1,8 milliarder kroner for året 2008. Misbruket til de tyngre rusmisbrukerne veier tyngst og utgjør mer enn 80 prosent av forbruket, mens eksperimentelle og sporadiske brukere bidrar med resten. Heroin utgjør den største delen av narkotikaforbruket i verdi. Dette skyldes ikke bare at bruken av heroin er utbredt, men også at prisen er høy per mengdeenhet i forhold til en del andre typer narkotika. Cannabis er den typen narkotika der bruken har størst utbredelse i den norske befolkningen, men prisen per mengdeenhet er mye lavere enn for heroin. Etterspurt kvantum av narkotika dekkes i hovedsak gjennom import. Tilvirkningen av narkotika i Norge er meget marginal. Den er estimert til 12 millioner kroner i 2008, og dekker kommersiell dyrking av cannabis. Beregnet importverdi er 830 millioner kroner. Verdien knyttet til omsetningen i Norge (avansen) utgjør vel 920 millioner kroner. Dette gir en beregnet avanseandel på 52 prosent.

Verdien av samlet forbruk av smuglersprit er anslått til om lag 330 millioner kroner for året 2008. Beregningene omfatter i hovedsak "kannesprit" og annen sprit med en alkoholstyrke på over 60 prosent.

Inkludering av tallstørrelser for prostitusjon, omsetning narkotika og smugling av sprit vil, isolert sett, gi en svært beskjeden oppjustering av Norges BNP, på om lag 0,04 prosent sett i forhold til foreløpige nasjonalregnskapstall for 2008. For alle land som har utført og publisert tilsvarende beregninger utgjør den estimerte andelen av BNP under 1 prosent.

---

² Bosatte i Norge.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Innhold	5
1. Innledning	7
2. Illegal økonomi - Eurostats anbefalinger	10
2.1. Innledning	10
2.2. Prostitusjon	10
2.2.1. Estimer fra tilbudssiden	10
2.2.2. Estimer fra etterspørselssiden	10
2.3. Omsetning og konsum av narkotika	11
2.3.1. Estimer fra tilbudssiden	11
2.3.2. Estimer fra etterspørselssiden	12
2.4. Smugling av alkohol og tobakk	12
2.5. Integrasjon av estimater for illegal virksomhet i nasjonalregnskapet	13
2.5.1. Korreksjoner på BNP	13
2.5.2. Korreksjon på BNI	13
2.6. Erfaringer fra andre europeiske land	13
2.6.1. Prostitusjon – oversikt over beregninger (data, metoder)	13
2.6.2. Narkotika – oversikt over beregninger (data, metoder)	14
2.6.3. Illegal økonomi - oversikt over hovedresultater	15
3. Kort om svenske beregninger av illegal økonomi	18
3.1. Innledning	18
3.2. Prostitusjon	18
3.3. Narkotika – kjøp og salg	19
3.4. Smugling av alkohol og tobakk	20
3.5. Illegale spillaktiviteter	21
4. Prostitusjon i Norge	22
4.1. Innledning	22
4.2. Tilbudet av prostitusjonstjenester	23
4.2.1. Samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge	23
4.2.2. Norsk produksjon av prostitusjonstjenester	26
4.2.3. Import av prostitusjonstjenester	28
4.2.4. Bruttoprodukt	29
4.3. Etterspørsel	31
4.3.1. Norske personers samlede etterspørsel etter prostitusjons-tjenester	31
4.3.2. Samlet etterspørsel i Norge fordelt på husholdningers konsum og eksport	34
4.4. Tema vi ikke har berørt: Menneskehandel og hallikvirksomhet	34
4.5. Implementering av tallstørrelser for prostitusjon i nasjonalregnskapet	35
4.5.1. Prostitusjon som "næringsvirksomhet"	35
4.5.2. Økosirk for prostitusjonstjenester	36
4.6. Sammenligning med svenske og danske estimater	37
4.7. Tidsserie for prostitusjonstjenester	38
4.7.1. Utvikling i tilbudet av prostitusjonstjenester i Norge	38
4.7.2. Prisutvikling	41
4.7.3. Fordeling av anvendelsen på eksport og husholdningenes konsum	41
4.7.4. Produktinnsats og bruttoprodukt	41
4.7.5. Oppsummering, resultater	41
4.7.6. Anslag for 2009 og senere årganger	42
5. Import, omsetning og forbruk av narkotika i Norge	43
5.1. Innledning	43
5.2. Informasjon om antall brukere og bruk av narkotika	44
5.2.1. Definisjon av en narkotikamisbruker	44
5.2.2. Utvalgsundersøkelser	44
5.2.3. Antall sprøytemisbrukere i Norge	46
5.2.4. Undersøkelser blant rusmisbrukere i Oslo	47
5.2.5. Estimert forbruk av heroin i Norge. Beregninger gjennomført ved SIRUS	47
5.2.6. Annen informasjon om bruk av narkotika	49
5.3. Estimer for bruk av ulike typer narkotika (mengdeberegninger)	50
5.3.1. Oversikt over beregningsopplegget	50
5.3.2. Beregninger for sprøytenarkomane	51
5.3.3. Beregninger for andre brukere enn sprøytenarkomane	53
5.3.4. Brukerdoser	59
5.4. Om styrkeprosenten (renheten) til ulike typer narkotika	62
5.5. Estimer fra tilbudssiden	64
5.5.1. Statistikk som belyser tilbudet av narkotika i Norge	64
5.5.2. Beslagsstatistikk	64

5.5.3.	Annen informasjon om markedene.....	65
5.6.	Sammenligning av data for tilbudssiden med estimater beregnet fra etterspørselssiden	67
5.7.	Priser	69
5.8.	Estimert etterspørsel og tilgang av narkotika i Norge (verditall)	72
5.8.1.	Samlet etterspørsel, beregning og resultater	72
5.8.2.	Samlet tilbud fordelt på norsk produksjon og import.....	74
5.9.	Implementering av tallstørrelser for narkotika i nasjonalregnskapet.....	75
5.9.1.	Omsetning av narkotika som "næringsvirksomhet"	75
5.9.2.	Økosirk for produktet narkotika.....	76
5.10.	Sammenligning med svenske beregninger	77
6.	Omsetning av smuglervarer i Norge.....	79
6.1.	Avgrensning	79
6.2.	Mer om beslagstallene for brennevin og sprit.....	80
6.3.	Undersøkelser om uregistret forbruk av alkohol.....	81
6.4.	Priser og verdiesimat for samlet forbruk	84
6.4.1.	Informasjon om priser.....	84
6.4.2.	Anslag på pris, prisutvikling og verdiutvikling	84
6.4.3.	Sammenligning med svenske tall	85
6.5.	Implementering av anslag knyttet til smuglersprit i nasjonalregnskapet.....	85
6.5.1.	Forbruket fordelt på import og avanse.....	85
6.5.2.	Smugling av sprit som "næringsvirksomhet"	85
7.	Oppsummering av hovedresultater	86
7.1.	Prostitusjon	86
7.2.	Narkotika	87
7.3.	Smugling av sprit.....	89
7.4.	Stor usikkerhet	90
7.5.	Virkning på husholdningenes konsum og BNP	90
	Referanser.....	92
	Figurregister	95
	Tabellregister.....	96

1. Innledning

Omfanget av nasjonalregnskapet er definert i det internasjonale rammeverket for utarbeiding av nasjonalregnskap, *System of National Accounts 1993* (1993 SNA), publisert av FN, OECD, IMF, Verdensbanken og EU-kommisjonen. 1993 SNA slår eksplisitt fast at et lands nasjonalregnskap skal inkludere all økonomisk aktivitet, inklusiv illegal aktivitet.

Etter inngåelsen av EØS-avtalen er Norge pålagt å følge de europeiske retningslinjene for utarbeiding av nasjonalregnskap, slik de fremkommer i *Det europeiske nasjonalregnskapssystem* (ENS 1995)³. Dette europeiske rammeverket for utarbeiding av nasjonalregnskap er konsistent med 1993 SNA når det gjelder definisjoner, klassifikasjoner og prinsipper for øvrig, men fokuserer mer på forholdene og databehovene i Den europeiske union. Dette betyr at ENS 1995 følger opp 1993 SNA i forhold til omfanget av nasjonalregnskapet: Av samme årsaker som i 1993 SNA slås det i ENS 1995, paragraf 3.08, fast at både legal og illegal produksjonsvirksomhet skal inkluderes i nasjonalregnskapet.

Det er flere grunner til at illegal virksomhet skal inkluderes i nasjonalregnskapet, men det viktigste er behovet for helhetlig konsistens i nasjonalregnskapet. Et nasjonalregnskap skal dekke hele økonomien i et land. *"Clearly, the accounts as a whole are liable to be seriously distorted of monetary transactions that in fact take place are excluded"* (1993 SNA: 3.54). Det å ikke ta med inntekter (og utgifter) knyttet til illegal virksomhet kan altså gi interne uoverensstemmelser i regnskapet. Inntekter tjent på grunnlag av illegal aktivitet, kan/vil i stor grad bli benyttet til legale kjøp av varer, tjenester eller finansielle objekter. Slike legale transaksjoner vil normalt fanges opp av statistikk som benyttes som grunnlag for beregning av nasjonalregnskapstall. Dermed blir de regnet med i nasjonalregnskapet, sammen med transaksjoner finansiert gjennom legal virksomhet. Dersom tilgangen knyttet til illegal virksomhet da blir utelatt, vil det følgelig oppstå en uoverensstemmelse mellom samlet tilgang og anvendelse i systemet som helhet.

Boks 1.1. Illegal virksomhet

Som illegal virksomhet regnes generelt virksomhet som er forbudt ved lov. Skjult økonomi regnes i denne sammenheng ikke med. Skjult økonomi er produktive aktiviteter som i utgangspunktet er lovlig, men der hele eller deler av virksomheten ikke kommer med i innrapportert statistikk. Dette kan skyldes at virksomheten som helhet eller deler av inntektene blir holdt skjult for myndighetene for å unngå beskatning eller lignende (og dermed er en del av svart, men ikke illegal, økonomi), eller at virksomheten av legale årsaker ikke må innrapporteres fordi den er under en beløpsgrense e.l.

I Norge er det ikke forbudt å tilby prostitusjonstjenester, selv om kjøp av slike tjenester ble forbudt per 1/1-2009. I europeisk statistikk sammenheng blir prostitusjon likevel regnet med som illegal virksomhet, siden det eksisterer en del forbud knyttet til prostitusjon i lovgivningen i mange land.

Et annet viktig argument for å inkludere illegal aktivitet i et lands nasjonalregnskap, er at dette vil gi mer sammenlignbare tall når man sammenligner ulike lands nasjonalregnskapstall med hverandre. En aktivitet som er legal i et land, for eksempel prostitusjon, kan jo være illegal i et annet.

Likevel, først og fremst på grunn av usikre og ufullstendige kilder, har tall for illegal virksomhet i begrenset grad blitt inkludert i ulike lands nasjonalregnskap

³ ENS 1995 er en versjon oversatt til norsk av rammeverket *European System of National and Regional Accounts 1995* (ESA 95), publisert av Statistisk sentralbyrå (1999). Per i dag er det 1995-versjonen av ENS/ESA som er den gyldige, men en revidert versjon av ESA vil etter planen i Eurostat bli publisert i 2012.

inntil nå. På et møte i GNI- komiteen i Eurostat i juli 2003⁴, blir det foreslått at medlemslandene som et første skritt skal estimere tall for narkotikaomsetning, prostitusjon og smugling, som en første prioritet. Det stadfestes at disse tall-estimatene bør inkluderes i de enkelte lands nasjonalregnskap fra og med regnskapsåret 2002.

Eurostat erkjenner imidlertid at illegal økonomi kan være vanskelig å måle, slik at man må innta en pragmatisk holdning.

Eurostat har videre utarbeidet anbefalinger relatert til utarbeiding av estimater for illegal økonomi (*Eurostat 2004*). Tidligere har OECD også publisert en håndbok som omfatter prinsipper og praktiske problemer knyttet til å måle den ikke-observerbare økonomien, herunder illegal økonomi (OECD, 2002). De mer generelle retningslinjene knyttet til illegal økonomi i håndboken fra OECD er imidlertid ivaretatt via anbefalingene til Eurostat. Når det gjelder illegal virksomhet, mener Eurostat at medlemslandene først bør prioritere beregninger for narkotikaomsetning, prostitusjon og smugling.

Som tidligere varslet i en artikkel om behandling av svart økonomi i nasjonalregnskapet (*Fløttum, 2008*), har vi i Norge nå som en del av forpliktelsene i forhold til Eurostat, forsøkt å foreta noen beregninger for deler av den illegale virksomheten. Hensikten er å innarbeide beregnede hovedstørrelser for prostitusjon, narkotika og smugling i forbindelse med en hovedrevisjon av nasjonalregnskapet som skal slutføres i november 2011.

Det norske nasjonalregnskapet inkluderer fra før estimater for svart økonomi innen ulike (ellers legale) aktiviteter. Et eksempel på dette er svart omsetning knyttet til drosjevirksomhet. I samband med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet, blir det også utarbeidet estimater for svart omsetning innen næringsområder hvor dette ikke er dekket inn tidligere, for eksempel innenfor bygg og anlegg, i tillegg til at eksisterende anslag for svart virksomhet blir gjennomgått på nytt. Se boks 1.1 og *Fløttum (2008)* for en definisjon av skillet mellom illegale aktiviteter og andre deler av den uobserverbare (skjulte) økonomien. *Dette notatet dekker kun beregninger for den illegale økonomien, og derav prostitusjon og omsetning av narkotika og smuglersprit.*

Beregninger for prostitusjon og narkotikaomsetning ble gjennomført i 2009 og publisert i en magasinartikkel på hjemmesidene til Statistisk sentralbyrå i mars 2010 (se *Statistisk sentralbyrå, 2010*). Etter et besøk fra Eurostat våren 2010, der beregningsopplegget for ulike deler av nasjonalregnskapet ble gjennomgått, ble det etter påtrykk fra Eurostat besluttet at vi også skulle utarbeide estimater for smugling, men da avgrenset til den smuglingen av sprit som foretas av kommersielle aktører. Beregningene ble derfor utvidet til også å omfatte omsetning av smuglersprit.

Beregningene for prostitusjon, narkotika og smugling er i første omgang gjennomført for årene 2002-2008. Planen er at disse estimatene senere skal oppdateres årlig. Tidligere årganger av nasjonalregnskapet (1970- 2001) vil som en del av hovedrevisjonen HR2011 bli maskinelt omkodet/beregnet, så det vil ikke bli utarbeidet anslag for illegal økonomi for disse årene.

---

⁴ GNI er engelsk forkortelse for Gross National Income, altså Bruttonasjonalinntekt– BNI på norsk. GNI-komiteen i regi av Eurostat (EUs statistiske organ) skal arbeide for harmonisering av landenes beregning av BNI og er et forum der ledelsen for de ulike lands nasjonalregnskap i EU og EØS møter. På møtene drøftes ulike problemstillinger relatert til nasjonalregnskap, og det konkluderes om viktige prinsipielle og praktiske retningslinjer for utarbeiding av nasjonalregnskap. Konklusjonene i GNI-komiteen må riktignok tas opp videre i et høyere organ før de blir betraktet som lovgivende/og eller påbud som må følges av alle medlemslandene i EU, samt EØS.

Notatet gir innledningsvis en oversikt over Eurostats anbefalinger knyttet til utarbeiding av estimater for illegal økonomi, med en oppsummering av resultater fra beregninger som er foretatt i andre europeiske land. I et separat kapittel følger en noe mer detaljert oppsummering av det beregningsopplegget som er benyttet for estimering av tall for illegal økonomi i vårt naboland Sverige.

Kapittel 4 gir en dokumentasjon av datagrunnlag og beregningsopplegget vi har benyttet for å estimere tallstørrelser for samlet prostitusjon i Norge. Kapittel 5 og 6 gir en tilsvarende dokumentasjon relatert til beregningene av henholdsvis omsetning og bruk av narkotika i Norge og beregningen av smugling av sprit. Merk at informasjon i form av publikasjoner eller annet som har blitt publisert eller på annen måte gjort tilgjengelig etter at våre beregninger ble gjennomført ikke er omtalt i dette notatet.

I hvert av kapitlene 4-6 inngår et avsnitt som viser hvordan tallstørrelser for henholdsvis prostitusjon, narkotika og smugling implementeres i nasjonalregnskapet. Det gis også en sammenligning av beregningsresultatene med tilsvarende svenske beregningsresultater.

En oppsummering av hovedresultatene er gitt i kapittel 7.

2. Illegal økonomi - Eurostats anbefalinger

2.1. Innledning

I dette kapitlet gis en oversikt over Eurostats anbefalinger relatert til utarbeiding av estimater for illegal økonomi, gitt i et notat utarbeidet av Eurostat til et møte i GNI-komiteen i mars 2004 (Eurostat 2004).

Siste avsnitt er basert på et oppfølgende notat fra 2008, og et annet fra 2009, der det gis en oppsummering av de erfaringene som er gjort i ulike medlemsland så langt, og en evaluering av de beregningene som er gjort for henholdsvis prostitusjon og narkotika.

2.2. Prostitusjon

2.2.1. Estimerer fra tilbudssiden

Eurostat peker på at det er nødvendig å skille mellom ulike former for prostitusjon i beregningene, siden prisene og tjenestene gjerne differensierer en del. Følgende skille kan være nyttig:

- Klubber
- Selvstendige som jobber fra egen eller leid leilighet/rom
- Gateprostitusjon
- Eskortetjenester
- Prostitusjon via massasje og- saunainstitutter

Disse kategoriene må imidlertid tilpasses forholdene i de ulike land.

Produksjonen på ett av disse områdene kan anslås ved:

$$\text{Antall prostituerte} * \text{Gjennomsnittlig antall tjenester per år} * \\ \text{Gjennomsnittlig pris per tjeneste}$$

Det er rimelig å beregne produktinnsats i form av husleie, annonsekostnader og utstyr for noen av disse gruppene, for eskortetjenester også transportkostnader. Man kan vurdere om også oppgjør til halliker kan inngå i anslag av produktinnsatsen.⁵ Både når det gjelder beregning av produksjon og produktinnsats, må man vurdere om deler av inntektene/utgiftene inngår i nasjonalregnskapet fra før, men spesifisert under andre poster. For eksempel er det tenkelig at deler av utgiftene er inkludert i husholdningenes konsum.

Mange prostituerte som arbeider i EU-land er utlendinger i disse landene. Dersom de oppholder seg og yter tjenester innen et land i mindre enn et år, skal de prostitusjonstjenestene de yter i dette landet per konvensjon regnes som import av tjenester – og ikke som innenlands prostitusjon. For å beregne innenlands prostitusjon av de ulike formene for prostitusjon, må man dermed trekke fra andelen utlendinger (non-residents) som tilbyr de ulike typene tjenester.

Import av prostitusjonstjenester forekommer også ved at innlendinger foretar direkte kjøp av prostitusjonstjenester i utlandet. Avhengig av hvordan tallstørrelsene for reisetraffikk beregnes i de ulike landene, er det mulig at disse kjøpene allerede inngår i posten import reisetraffikk i nasjonalregnskapet.

2.2.2. Estimerer fra etterspørselssiden

Husholdningenes konsum

Normalt vil man ikke ved hjelp av husholdningsundersøkelser fange opp utgifter til prostitusjon. Man må derfor benytte andre kilder. En måte å anslå husholdningenes forbruksutgifter til prostitusjon på er ved:

⁵ Dette gjelder vel i den grad man regner hallikvirksomhet som en slags formidlingstjeneste- men i så fall må man beregne produksjon av dette også.

Husholdningens konsum av prostitusjonstjenester = Antall personer som besøker prostituerte minst en gang i året * Gjennomsnittlig antall besøk hos prostituerte per kunde per år * Gjennomsnittlig pris per besøk

Det anbefales at også beregningene for etterspørselssiden splittes opp på ulike typer prostitusjonstjenester. Ved oppsplitting på type prostitusjonstjeneste er det viktig å ta hensyn til at de personene som benytter seg av prostitusjonstjenester kanskje benytter flere ulike typer prostitusjonstjenester.

Produktinnsats Man har i noen land sikre indikasjoner på at en del av utgiftene til kjøp av prostitusjonstjenester ikke betales av kundene direkte (av husholdningene), men av bedrifter. I den grad innenlandske bedrifter betaler for prostitusjonstjenester for egne ansatte eller kunder, vil disse utgiftene normalt inngå i bedriftens produktinnsats⁶. Det er rimelig å anta at slike eventuelle utgifter allerede inngår i nasjonalregnskapet, dog med feil postering.

Eksport Likeledes vil det være en del av kjøpene av prostitusjonstjenester i et gitt land som foretas av utlendinger i dette landet. Dette skal føres som eksport av prostitusjonstjenester. En måte å estimere denne eksporten på kan være ved å anslå andelen utlendinger som benytter seg av de ulike typene prostitusjonstjenester. Ved innarbeiding av disse anslagene i nasjonalregnskapet, er det – i likhet med anslagene for import – viktig å vurdere om utlendingenes utgifter til kjøp av prostitusjonstjenester kanskje inngår i posten eksport, reisetrafikk i nasjonalregnskapet fra før. Teoretisk sett forekommer det også eksport av prostitusjonstjenester dersom innlendinger oppholder seg og tilbyr prostitusjonstjenester i utlandet i mindre enn et år. Dette fenomenet er imidlertid enda vanskeligere å anslå.

2.3. Omsetning og konsum av narkotika

2.3.1. Estimerer fra tilbudssiden

Produksjon bør beregnes separat for hver av de følgende typene narkotika:

- Kokain
- Heroin
- Amfetamin
- Ecstasy
- Cannabis

Produksjon av narkotika foregår normalt ikke i europeiske land, uten i noen grad produksjon av cannabis og syntetiske stoffer. For de fleste narkotiske stoffer blir produksjon ergo lik verdien av omsetningen innenlands fratrukket verdien av importen (altså handelsmarginen).

Vi har altså at:

$$\text{Innenlands omsetning} = \text{Gatepris} * \text{solgt kvantum}$$

$$\text{Innenlands produksjon} = (\text{Gatepris} - \text{importpris}) * \text{Solgt "rent" kvantum}$$

Ved beregning av omsatt import og kvantum (samt priser) må man korrigere for "renheten" til narkotikaen. Importert kvantum blir gjerne blandet ut før salg på markedet innenlands, slik at solgt kvantum gjerne har en lavere grad av "renhet" enn det importerte kvantumet.

Produktinnsats ved omsetning av narkotika antas neglisjerbar.

Som for produsert kvantum, kan importert kvantum estimeres ut fra beslagstall og antatt beslagsrate. Data for importrenhet er generelt meget usikre. Imidlertid blir

⁶ Teoretisk sett kan slike utgifter betraktes som en form for naturallønn til de ansatte.

importprisene generelt antatt å være mindre usikre enn prisene for omsetning innenlands.

Import forekommer ofte ved direkte kjøp i andre land. Dersom et lands reisetraffikktall i nasjonalregnskapet bygger på betalingstall, er det mest sannsynlig at slike kjøp allerede er inkludert i reisetraffikktallene (innlendingers kjøp i andre land), slik at (deler av) estimerte tall for import av narkotika må trekkes fra denne posten. Dersom posten innlendingers kjøp i andre land i stedet bygger på beregninger basert på turiststatistikk etc, vil kjøp av narkotika ikke være inkludert og må komme som et tillegg til samlet import i nasjonalregnskapet.

Samlet tilbud = Verdien av importen + verdien av produksjon innenlands + verdien av innenlands omsetning (handelsmargin)

$$\begin{aligned}
 &= \text{Importert kvantum} * \text{importpris} \\
 &+ \text{Produsert innenlands kvantum} * \text{basispris} \\
 &+ \text{importert kvantum} * (\text{gatepris} - \text{importpris}) \\
 &+ \text{produsert kvantum innenlands} (\text{gatepris} - \text{basispris})
 \end{aligned}$$

I Eurostat (2004) blir det påpekt at selv om slike dekomponerte beregninger vil ha en høy grad av usikkerhet, vil det likevel være nyttig med en dekomponering i forhold til en sjekk mot etterspørselssiden.

2.3.2. Estimerer fra etterspørselssiden

Husholdningenes konsum

Både for tunge misbrukere og andre brukere av narkotika, bør det beregnes en gjennomsnittlig årlig forbruksutgift for hver av de ulike typene narkotika. Forbruksutgift kan gjerne estimeres direkte, men en dekomponering av pris og kvantum kan være nyttig i forhold til en sammenligning mot tilbudssiden.

Utlendingers kjøp av narkotika på markedet innenlands (som er eksport) må trekkes fra det innenlandske konsum. Se for øvrig bemerkningen om reisetraffikk under avsnitt om beregninger fra tilbudssiden. Det samme forholdet gjelder for denne typen eksport.

Eksport

I henhold til konvensjoner skal transit av narkotika ikke regnes med som henholdsvis import og eksport. Dersom et land har egen produksjon av narkotiske stoffer, må imidlertid eksport anslås på bakgrunn av for eksempel informasjon fra nasjonale tollmyndigheter og politi.

I tillegg kommer direktesalg til utlendinger, som nevnt over. For noen land, for eksempel Nederland, kan et slikt direkte salg utgjøre en betydelig andel av innenlands omsetning.

2.4. Smugling av alkohol og tobakk

Illegal import og omsetning av alkohol og tobakk er mest aktuell for land som relativt til andre land, spesielt naboland, har høye avgiftsnivåer og priser på alkohol og tobakk. Denne aktiviteten er forutsatt å påvirke størrelsen på import, husholdningenes konsum og innenlands produksjon av handelsavanser.

Avanse

Innenlandsk produksjon er for denne typen virksomhet knyttet til avanse ved salg på markedet innenlands. Denne kan estimeres ved:

$$\text{Avanse ved omsetning} = \text{Solgt kvantum på markedet innenlands} * (\text{Gatepris ved salg} - \text{importpris})$$

Denne estimeringen må gjøres separat for ulike typer smuglegods. Importprisene vil gjerne overensstemme med utsalgsprisene for kjøp av den aktuelle varen i det landet denne varen smugles fra, mens gateprisen vil ligge mellom importprisen og detaljhandelsprisen i det landet varen omsettes i.

Estimater knyttet til importert kvanta kan ofte skaffes til veie fra nasjonale tollmyndigheter (basert på beslag og anslag for beslagsrate).

Produktinnsats knyttet til smugling vil i hovedsak dreie seg om transportkostnader. Import kan estimeres som importpris * importert kvantum, hvilket følger av ligningen for estimering av produksjon.

Husholdningenes konsum

Det er et kjent fenomen at utgifter knyttet til kjøp av illegale varer gjerne er underreportert i husholdningenes forbruksundersøkelser. I hovedsak kan man anta at hele det smuglede kvantumet ikke inngår i allerede beregnede tallstørrelser for husholdningenes konsum. Husholdningenes konsum kan anslås ved gatepris * omsatt kvantum.

2.5. Integrering av estimater for illegal virksomhet i nasjonalregnskapet

2.5.1. Korreksjoner på BNP

Ved inkludering av estimerte tall for illegal økonomi i nasjonalregnskapet, må man være oppmerksom på at andeler av de ulike tallstørrelsene kan være inkludert i regnskapet fra før, dog under andre poster. I så fall må disse postene justeres, for å unngå dobbelttelling. Dette vil variere fra land til land, avhengig av nasjonale regelverk og nasjonale forhold.

For eksempel kan man tenke seg at en eier av en restaurant eller bar også omsetter narkotika, og at hele eller deler av inntjeningen knyttet til omsetningen av narkotika kan være regnskapsført som inntekter knyttet til bar- eller restaurantdrift, i et forsøk på "hvitvasking" av disse pengene. Dersom nasjonalregnskapstallene for produksjon i restauranter og barer bygger på rapporterte regnskapstall, vil disse inntektene inngå i beregnede restaurant- og bartjenester.

Det er tenkelig at deler av produksjonen av cannabis i enkelte land oppgis som inntekter av jordbruksproduksjon og dermed kan inngå i produksjonen av jordbruksvarer i nasjonalregnskapet.

Når det gjelder bruk av narkotika og smuglervarer, samt kjøp av prostitusjonstjenester i utlandet, må det vurderes om husholdningenes kjøp i utlandet allerede inngår i tall for reisetrafikk i nasjonalregnskapet.

2.5.2. Korreksjon på BNI

I den grad utledninger (non-residents) har inntekter knyttet til innenlands prostitusjon, narkotikaomsetning eller omsetning av smuglervarer, kan denne inntekten bli overført til utlandet. I nasjonalregnskapet vil slike overføringer påvirke posten *formuesinntekter til utlandet*. Man kan imidlertid anta at det å kunne bygge opp et nettverk for salg i et land innebærer at selger(e) må oppholde seg i landet en viss tid – og da gjerne over et år, noe som er kriteriet for om en person/bedrift regnes som innledning eller utlending i nasjonalregnskapssammenheng. I tilfeller med internasjonal organisert kriminalitet er det imidlertid sannsynlig at store deler av inntektene knyttet til omsetning innenlands blir overført til utlandet. Det anbefales å anslå slike overføringer knyttet til narkotikaomsetning, gitt at man har noe informasjon å foreta anslag ut ifra. Man må også vurdere om slike overføringer inngår i formuesinntekt til utlandet allerede (men ikke spesifisert), eller om hele eller deler av anslaget skal komme som et tillegg.

2.6. Erfaringer fra andre europeiske⁷ land

2.6.1. Prostitusjon – oversikt over beregninger (data, metoder)

Generell konklusjon

I et notat utarbeidet av Eurostat til et møte i GNI-komiteen i 2008 (*Eurostat 2008*) oppsummeres erfaringer med arbeid som har blitt foretatt i årene 2004-2008. Man

⁷ Gjelder medlemsland i EU og EØS.

har sett på nasjonale studier av illegal økonomi foretatt i Sverige, Danmark, Ungarn, Nederland og Tsjekkia. Hovedkonklusjonen er erkjennelsen av måleproblemer knyttet til denne typen beregninger. Måleproblemene kan grupperes i tre kategorier:

1) tilgjengeligheten av pålitelige kilder, 2) nøyaktigheten til estimatene og 3) risiko for dobbelttelling av produksjon eller forbruk ved inkludering av estimatene i nasjonalregnskapet.

Skillet mellom illegal aktivitet og ikke-illegal aktivitet er ikke alltid like klart, spesielt ved internasjonale sammenligninger. For eksempel er prostitusjon legalt i mange land, og helt eller delvis illegalt i andre land.

Notatet fra 2008 gir innledningsvis en oversikt over hovedresultatene for de ulike landenes beregninger av illegal økonomi (se avsnitt 2.6.3).

Metoder som har blitt brukt

Videre omtaler notatet de metodene som har blitt benyttet for beregning av prostitusjon. Ingen av landene har beregnet spesifikt verdier knyttet til menneskehandel. Implisitt vil man likevel anta at verdien av prostitusjon knyttet til personer som er offer for menneskehandel vil være inkludert i estimatene.

I hovedsak er det tilbudssideberegninger som har blitt benyttet. Eurostat erkjenner at dette nok gir mest pålitelige resultater. Det påpekes imidlertid at det bør beregnes tall også fra etterspørselssiden, dersom slike data er tilgjengelige.

Modellen som har blitt benyttet kan identifiseres som:

$$\text{Omsetning} = \text{Antall prostituerte} * \text{gjennomsnittlig pris per kontakt} * \text{antall kontakter per prostituert (per mnd eller år)}$$

For internasjonale sammenligninger anbefales det at denne typen beregninger deles opp etter segment (innendørsmarked, gateprostitusjon, etc.).

Andelen utlendinger involvert i prostitusjon på hjemmemarkedet ser ut til å være relevant for de fleste land, og bør derfor estimeres. I tillegg bør man estimere andelen kjøp av utlendinger (eksport).

Det bør beregnes produktinnsats, i det minste utgifter til husleie.

Ved implementering i nasjonalregnskapet må det tas hensyn at noen av transaksjonene allerede kan inngå. For eksempel kan de prostituertes utgifter til leie av egne leiligheter som nyttes til prostitusjon allerede inngå i husholdningenes konsum. Dette må da trekkes fra husholdningenes konsum ved implementering av produktinnsats knyttet til prostitusjon. Problemet knyttet til mulig dobbelttelling er ikke fullt ut løst:

- Hvor stor del av produksjonen er implisitt allerede inkludert i nasjonalregnskapet, og hvor inngår den?
- Hvor stor del av produktinnsatsen knyttet til produksjonen av prostitusjonstjenester inngår allerede i nasjonalregnskapet?
- Hvor stor andel av utgiftene til prostitusjonstjenester inngår allerede i næringsenes produktinnsats?

2.6.2. Narkotika – oversikt over beregninger (data, metoder)

Eurostat har utarbeidet et oppdatert notat til et møte i GNI komiteen i mars 2009 (*Eurostat 2009*), tilsvarende notatet (*Eurostat 2008*) som er omtalt ovenfor. Notatet gir en oppdatert oppsummering av beregningene som er foretatt i de ulike medlemslandene, og i tillegg er det foretatt en detaljert gjennomgang og vurdering av de beregningene som er gjort for å estimere omsetningen av, og etterspørselen etter, narkotika i de ulike landene.

Eurostat gir i notatet en generell oppsummering av beregningene relatert til omsetning og bruk av narkotika som er foretatt i de ulike medlemslandene:

- Eurostat erkjenner at datasituasjonen knyttet til omsetning og bruk av narkotika er svak. Når det gjelder data for etterspørselen, er tilgjengelig informasjon gjerne fragmenterte forskningsundersøkelser etc som ikke gir noe helhetlig bilde, og som er vanskelige å kombinere med andre data.
- Pga. foreliggende data, har det vært hensiktsmessig for mange land å skille mellom "tunge misbrukere" og andre misbrukere.
- For samtlige land finnes det imidlertid noe informasjon. For samtlige land ser det ut til å eksistere noe tilgjengelig prisinformasjon.
- Samtlige land som har foretatt beregninger har valgt å legge vekt på etterspørselsbaserte beregninger.
- Kun i enkelte studier er det gjort forsøk på selvstendige tilbudssideberegninger. Alle tilbudssideberegningene baserer seg på politiets beslagsdata og antakelser om beslagsrater. Eventuelt er det også foretatt antakelser om destinasjon (gitt antakelser om at ikke alle beslag er ment for hjemmemarkedet). Beregningsresultatene er således kritisk avhengig av antakelsene om beslagsrate. Gitt avvik til etterspørselsbaserte beregninger, har man valgt å stole på etterspørselsiden og justert tallverdiene for tilbudssiden.
- Etterspørselsberegningene som er foretatt er basert på en rekke delberegninger. Beregningene er som er foretatt for ulike typer narkotika er igjen basert på delberegninger/estimer for
  - -antall brukere (og gjerne splittet opp på ulike typer brukere, for eksempel "tunge misbrukere" og sporadiske brukere)
  - Brukshyppighet
  - Gjennomsnittlige brukerdoser
- Når det gjelder produktinnsats relatert til omsetning av narkotika, benytter de forskjellige landene svært ulike forutsetninger.

Eurostat konkluderer med at datagrunnlaget for å kunne foreta beregninger for omsetning av og etterspørsel etter narkotika i de ulike medlemslandene er svak, og at det er nødvendig å basere seg på til dels usikre forutsetninger for å kunne foreta beregningene. Dette gir selvsagt usikre resultater. Andre generelle konklusjoner er:

- Beslagsdata må anses som for usikre som indikatorer for samlet tilbud til at de kan gi pålitelige beregningsresultater over samlet tilbud.
- I de etterspørselsbaserte beregningene er de ulike medlemslandene gjerne tvunget til å gjøre mange av de samme typene forutsetningene; om brukshyppighet og brukerdoser for ulike typer av narkotika etc. Dette er forutsetninger som bør kunne sammenlignes mellom landene, og som ikke bør variere fra mye. Eurostat foreslår at det bygges opp en oversikt over disse forutsetningene. På denne måten bør man kunne reagere ved for store avvik fra gjennomsnittet i forhold til andre land og justere forutsetningene deretter.

2.6.3. Illegal økonomi - oversikt over hovedresultater

Eurostat gir i notatene *Eurostat (2008)* og *Eurostat (2009)* en oversikt over beregninger av størrelsen på illegal økonomi som er foretatt i ulike europeiske⁸ land. *En hovedkonklusjon er at en implementering av tallstørrelser for illegal økonomi i nasjonalregnskapet, relativt sett, gir et beskjedent påslag på BNP for de landene som har foretatt slike beregninger:*

- For Sverige varierer estimatet for illegal økonomi som andel av BNP mellom 0,17 prosent (lavest i 2006) og 0,29 prosent (1995) for årene 1993-2006. I tillegg til beregninger for prostitusjon og omsetning av narkotika omfatter beregningene ulovelig spillaktivitet, hjemmebrenning og smugling av alkohol og tobakk.
- For Danmark varierer påslaget på BNP for årene 1998-2004 ved å inkludere illegal økonomi mellom 0,11 prosent (i 2001) og 0,22 prosent (i 2002). Illegal økonomi som andel av (justert) BNP varierer da mellom 0,24 prosent (i 1998)

⁸ Gjelder medlemsland i EU og EØS.

og 0,16 prosent (i 2004). Estimatene omfatter da smugling av alkohol og tobakk, prostitusjon og omsetning av narkotika.

- Finland har beregnet et estimat for illegal økonomi som utgjør 0,1 av BNP for året 2006. Illegal økonomi omfatter da prostitusjon, narkotika, smugling av tobakk, samt smugling og ulovlig hjemmeproduksjon av alkohol.
- For Nederland antyder beregninger for 2005 et påslag på BNP ved å inkludere illegal økonomi på 0,7 prosent. Illegale aktiviteter omfatter da omsetning av narkotika, prostitusjon, illegal spillaktivitet, illegal omsetning av stjålet gods, illegal kopiering og illegale temporære firmaer⁹. I en oppdatert beregning fra 2007 brukes resultatene fra undersøkelsen fra 2005, men det gjøres forsøk på å eliminere dobbelttelling i forhold til andre deler av nasjonalregnskapet. De oppdaterte beregningene indikerer at BNP i Nederland underestimeres med 0,7 prosent, hvis illegale aktiviteter ikke tas med i nasjonalregnskapet.
- For Tsjekia er et påslag på BNP ved inkludering av illegal økonomi beregnet til 0,56 prosent.
- Høyest er påslaget på BNP ved å inkludere illegal økonomi i Hellas, der et beregnet estimat for illegal økonomi utgjør 0,89 prosent i år 2000. Illegal økonomi omfatter da omsetning av narkotika, prostitusjon og smugling av alkohol og tobakk.
- For samtlige land som har foretatt beregninger for ulike deler av illegal økonomi, med unntak av Hellas, er estimatet for narkotika det som betyr mest av den illegale virksomheten.

De landene som har utført beregninger har dokumentert beregningene i notat til Eurostat, men ikke alle disse landene har gjort beregningsnotatene offentlig tilgjengelige. Dette er årsaken til at vi i dette notatet i større grad viser til de beregningene som er gjennomført i Sverige, enn til tilsvarende beregninger som er gjennomført i Danmark.

Tabell 2.6.1 gir en oversikt over estimater for illegal økonomi i ulike europeiske land, som er beregnet inntil 2009, basert på oppsummeringen i *Eurostat (2009)*.

---

⁹ *Illegal temporary agencies.*

Tabell 2.6.1. Oversikt over beregnede estimater for illegal økonomi i en del europeiske land

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Sverige										
Illegal aktivitet, %-andel av BNP	0,25	0,27	0,21	0,21	0,21	0,21	0,20	0,19	0,17	
<i>Herav prosentandel av illegal aktivitet</i>										
Narkotika	46,6	56,8	49,6	48,3	44,0	46,4	43,2	44,2	42,4	
Prostitusjon	10,9	6,9	8,9	9,6	10,4	11,0	11,1	10,2	10,6	
Ulovlig spillaktivitet	19,7	17,7	21,2	20,3	20,7	18,9	18,6	18,4	19,9	
Smugling	10,9	9,4	11,7	12,8	16,4	18,1	21,4	22,7	23,3	
Hjemmebrenning	11,9	9,3	8,6	8,9	8,5	5,5	5,7	4,6	3,7	
Danmark										
Illegal aktivitet, %-andel av BNP	0,24	0,22	0,21	0,20	0,22	0,19	0,16			
<i>Herav prosentandel av illegal aktivitet</i>										
Narkotika	53,9	51,8	50,4	46,5	49,5	46,0	39,2			
Prostitusjon	38,5	41,3	42,0	43,6	39,2	43,5	50,3			
Smugling	7,5	6,9	7,6	9,8	11,2	10,5	10,5			
Finland										
Illegal aktivitet, %-andel av BNP									0,1	
<i>Herav prosentandel av illegal aktivitet</i>										
Narkotika									55,6	
Prostitusjon									32,6	
Smugling									11,8	
Hellas										
Illegal aktivitet, %-andel av BNP										0,9
<i>Herav prosentandel av illegal aktivitet</i>										
Narkotika										10,4
Prostitusjon										85,1
Smugling av alkohol og tobakk										4,5
Tsjekkia										
Illegal aktivitet, %-andel av BNP		0,7	0,7	0,6	0,5	0,6				
<i>Herav prosentandel av illegal aktivitet</i>										
Narkotika		41,8	41,5	42,9	45,9	41,3				
Prostitusjon		39,1	39,3	36,9	36,1	40,7				
Smugling av alkohol og tobakk		19,0	19,2	20,2	18,0	18,0				
Nederland										
Illegal aktivitet, %-andel av BNP				0,7						
<i>Herav prosentandel av illegal aktivitet</i>										
Narkotika				59,0						
Prostitusjon				13,9						
Illegal spillaktivitet				3,9						
Illegal kopiering				2,7						
Omsetning av stjålet gods				5,7						
Illegale foreløpige firmaer				14,8						
Østerrike										
Illegal aktivitet, %-andel av BNP								0,2		

3. Kort om svenske beregninger av illegal økonomi

3.1. Innledning

Sverige har for første gang inkludert beregninger i det svenske nasjonalregnskapet over den illegale økonomien i landet som en del av hovedrevisjonen i 2007, se *Wärmark, Björling, Pappila og Engdahl (2008)*. Det har blitt foretatt beregninger for følgende illegale aktiviteter:

- Prostitusjon¹⁰,
- narkotika,
- smugling av tobakk og alkohol,
- hjemmeproduksjon av alkohol
- og illegale spillaktiviteter.

Forsøksvise beregninger ble foretatt og publisert i 2005 (unntatt illegale spillaktiviteter), og sendt ut for kommentarer til institusjoner med kjennskap til de ulike aktivitetene. Rapporten fra 2008 gir en oppdatering av arbeidet i 2005, der ytterligere informasjon fra nyere forskning mv er inkludert. I tillegg er det inkludert beregninger om illegale spillaktiviteter.

For beregningsperioden 1993-2006 gir samlet sett en inkludering av disse illegale aktivitetene en effekt på det svensk BNP som varierer mellom 0,17 prosent (i 2006) og 0,29 prosent (i 1999) i løpende priser. Utslaget på veksten i BNP i faste priser er minimal, men det ser ut til at de illegale aktivitetene til en viss grad gir en viss mot-syklisk effekt. Det understrekes at datagrunnlaget for de illegale aktivitetene, og dermed beregningsresultatene, er usikre.

Bruttoproduktet knyttet til omsetning av narkotika gir i henhold til beregningene det største enkeltbidraget til BNP, mens illegale spillaktiviteter er nest størst. Bruttoproduktet knyttet til prostitusjon gikk ned i 1999 ved innføringen av lov om forbud mot kjøp av prostitusjonstjenester.

Nedenfor gis en kort oppsummering av beregningsopplegget som er benyttet for estimering av de ulike illegale aktivitetene. I hvert av kapitlene 4-6 inngår et avsnitt som sammenligner svenske og norske estimater for henholdsvis prostitusjon, narkotika og smugling av sprit.

3.2. Prostitusjon

Den svenske rapporten konkluderer med at beregninger fra etterspørselssiden, basert på spørreundersøkelser blant svenske menn om hvor mange som har kjøpt seksuelle tjenester og hvor ofte, sammenholdt med prisanslag, er for tentative til å kunne benyttes.

Beregninger fra tilbudssiden (produksjon) bygger på anslag over antall prostituerte og anslag på gjennomsnittlig årsinntekt per prostituert innen hvert av segmentene gateprostitusjon, kontakt over internett, samt for sex klubber (nivåestimat for 2003). Beregnede nivåer i tidligere offentlige utredninger er benyttet for estimering av nivåer for tidligere år. Beregningene bygger på informasjon bl.a. i ulike offentlige utredninger, informasjon fra saker som har vært oppe i svensk domstol (gjelder sexklubbene), og informasjon fra media.

Siden loven om kjøp av seksuelle tjenester ble innført i 1999, er anmeldte brudd på denne loven en tilgjengelig årlig informasjonskilde. Man har imidlertid liten tro på at årlige fluktuasjoner i denne tidsserien avspeiler endringer i tilbud/kjøp av seksuelle tjenester, men heller politiets innsats og i hvilken grad politiet har lyktes i sine operasjoner. Etter innføring av loven om kjøp av seksuelle tjenester har man

¹⁰ I Sverige er det forbudt å kjøpe prostitusjonstjenester (mens det er lovlig å tilby de samme tjenestene), etter innføring av lov om kjøp av seksuelle tjenester fra 1. januar 1999.

fra ulike kilder at antall gateprostituerte er redusert, men at selgere og kjøpere finner nye måter å oppnå kontakt på, spesielt bruk av internett.

Rapporten tilkjenner at en del av prostitusjonen tilbys av kvinner som oppholder seg under et år i Sverige (og ergo skal dette være import av tjenester i stedet for svensk produksjon), mens en del av kjøpet kan være fra utenlandske menn (altså eksport). Verken import eller eksport er imidlertid forsøkt kvantifisert.

3.3. Narkotika – kjøp og salg

I Sverige, som i Norge, er all handel og det å være i besittelse av narkotika forbudt ved lov.

Husholdningenes konsum av narkotika er beregnet etter følgende modell (med beregning av nivåestimat for året 2001):

$$\text{Husholdningenes konsum} = \text{Pris (SEK per gram)} * \text{Antall misbrukere} * \text{Gjennomsnittlig dose (gram per dag med misbruk)} * \text{Antall dager med misbruk}.$$

Det er foretatt beregninger for konsum av cannabis, heroin, kokain, amfetamin, ecstasy og narkotiske medisiner. Beregninger for andre typer narkotika, som GHB og khat, er utelatt, da det antas at dette konsumet har begrenset omfang.

Beregningene skiller mellom ”tunge misbrukere” og ”andre brukere”, der andre brukere er karakterisert som personer som bruker narkotika eksperimentelt eller kun av og til. Det er også tatt hensyn til at mange misbrukere benytter flere typer narkotika.

Beregningene bygger på informasjon fra ulike utredninger og undersøkelser, nasjonale helsemyndigheter, tollmyndigheter etc. Spesielt er det verdt å merke seg at *Det svenske rådet for informasjon om alkohol og andre stoffer (CAN)*¹¹ samler priser for kjøp av ulike stoffer på regulært basis. Prisdata samles inn ved at personer med god kjennskap til det lokale narkotikasalget blir valgt ut og spurt om gateprisene to ganger i året.

I Sverige forekommer noe produksjon av cannabis, men dette antas å være av et beskjedent omfang og først og fremst til eget bruk. Det er ingen indikasjoner på fremstilling av heroin og kokain i Sverige og fremstilling av andre typer narkotika antas å være tilnærmet ikke-eksisterende. Det antas dermed at alt konsumet av narkotika er import til Sverige og beregninger av svensk produksjon relatert til salg av narkotika er dermed begrenset til beregning av handelsavanser.

Handelsmarginen settes lik (gateprisen – importprisen) * kvantum.

Det svenske notatet viser også til at formelen over ikke nødvendigvis er korrekt, siden ”renheten” til det narkotiske stoffet ved salg kan avvike fra ”renheten” ved import. Importprisen skal i prinsippet her være pris ved grensen, inklusive transport. Det nasjonale kriminalpolitiet¹² gir anslag for engrospriser, som skal være det svenske engrosforhandlere skal ta for salg av narkotika. Anslagene er svært usikre. Det svenske notatet viser til at det er klare indikasjoner på at importert kvantum blir fortennet før salg, noe som kompliserer beregningene. Tester av beslaglagt stoff viser at kokain blir fortennet 2,4 ganger, heroin 2,2 ganger og amfetamin 2,5 ganger.

Det antas at salget av narkotika krever relativt liten grad av produktinnsats, og det forutsettes at det som eventuelt måtte være av produktinnsats (som leiekostnader knyttet til leie av eiendom, utgifter til telefoni/internett, transportkostnader, etc) inngår i nasjonalregnskapet fra før. Det gjøres derfor ingen beregninger for dette.

¹¹ The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN).

¹² The National Criminal Investigation Department.

Import er beregnet ved importpris * beregnet konsum, justert for renhet (fortynning) av stoffet. Jamfør anbefalingene fra Eurostat er narkotika i transit holdt utenfor nasjonalregnskapsberegningene.

Man antar at beløpene knyttet til import av narkotika allerede er inkludert i nasjonalregnskapet, men under feil postering. I de beregningene som er gjort til nå, antas at beløpet har vært inkludert i posten "svenskenes konsum i utlandet (reisetrafikk)" og er trukket herfra. Dette er sannsynligvis ikke helt korrekt, beløpet kan også inngå i andre deler av betalingsbalansen.

Siden narkotika i transit ikke skal regnes med på import eller eksportsiden, ville eksport av narkotika eventuelt begrense seg til salg til turister. Dette antas å ha et begrenset omfang, og er derfor utelatt.

Siden man har antatt at produktinnsats og import relatert til narkotika allerede er inkludert i nasjonalregnskapet (men på feil poster), er virkningen på det svenske nasjonalregnskapet relatert til beregnet konsum og produksjon (handelsavanse) knyttet til salget av narkotika.

3.4. Smugling av alkohol og tobakk

Relativt høye svenske avgifter, i forhold til for eksempel Finland og Polen, gir relativt høye priser, noe som gir et incitament til smugling av disse varene.

Hjemmeproduksjon av sprit er illegalt, og det er også gjort et forsøk på å anslå den økonomiske verdien av hjemmeproduksjon av alkohol.

Det svenske senteret for sosial forskning på alkohol og narkotika (SoRAD) gjennomfører en månedlig spørreundersøkelse blant den svenske befolkningen med spørsmål knyttet til forbruk av alkohol og tobakk, samt narkotika. Fra 2001 inkluderer undersøkelsen spørsmål om import ved reiser, smugling og egenproduksjon av alkohol. Utvalget er på 1500 personer. Resultatene kan sammenholdes med registrert salg. Beregninger basert på SoRAD, Systembolaget og Statens folkhälsoinstitut viser at uregistret konsum av alkohol står for 32 prosent av det totale konsumet av alkohol.

Samlet konsum i husholdningene blir beregnet som antall enheter kjøpt * gatepris, for basisåret 2003, og en tidsserie utviklet etter informasjon i rapportene fra SoRAD mv. Husholdningenes kjøp av smuglet tobakk og alkohol (import), hjemmeproduksjon, samt smuglet egenimport av henholdsvis tobakk, og sprit, vin og øl beregnes separat. I tillegg til tall fra SoRAD benyttes tall fra svenske tollmyndigheter, den svenske skatteetaten mv. Politiet i Malmø har kunnet gi data for gateprisene på illegal alkohol og tobakk, og dette har vært viktige opplysninger i beregningene.

Produksjonen av smuglet alkohol skal være lik handelsmarginen ved salg. Denne beregnes ved (gatepris - importpris) * solgt kvantum. Produktinnsats knyttet til smugling antas først og fremst og være transportkostnader, men dette antas allerede å være inkludert i nasjonalregnskapet (dog postert på feil næring).

Produksjonen av hjemmeproduksjon av alkohol settes lik salgsverdien (beregnet kjøp av andre husholdninger * gatepris). Produksjon til eget bruk i husholdningene holdes utenfor. Det antas at innkjøp i form av produktinnsats til denne produksjonen allerede inngår i nasjonalregnskapet.

Ulike opplysninger tyder på at det ikke forekommer noe illegalt salg av alkohol av betydning fra restauranter og barer.

Når det gjelder tobakk, fikk Statistiska centralbyrån tilgang til ny informasjon litt for sent til at nye (høyere) beregnede tallstørrelser kunne implementeres i nasjonalregnskapet ved hovedrevisjonen.

3.5. Illegale spillaktiviteter

I Sverige, som i Norge, er spillmarkedet regulert av ulike lover og regelverk som både har som formål å forhindre fremvekst av spillegalskap hos spillere og skal forhindre ulovlige spillaktører. Når det gjelder spillautomater har svenske myndigheter gitt Svenska Spel rettighetene til utplassering av automatene, slik at det legale markedet er stengt for private, kommersielle aktører. Imidlertid har ikke dette forhindret utplassering av uregulerte automater. Disse faller inn under 2 kategorier: Spillautomater og fornøylesmaskiner som kan nyttes til underholdningspregede spill men som også kan nyttes til illegal spill med større innsatser. Teknisk innovasjon har ført til at det er stadig vanskeligere å skille mellom automater som nyttes til ulike typer underholdningsspill og automater for ulovlige pengespill.

Andre former for illegalt spill antar å ha en mer neglisjerbar betydning.

Nasjonalt spill råd¹³, i samarbeid med det nasjonale politiet, foretok i 2003 en undersøkelse om illegale spillmaskiner. 10 000 virksomheter ble plukket ut tilfeldig og kontrollert av anonyme kontrollører. Basert på denne undersøkelsen ble det totale antallet ulovlige spillautomater estimert, sammen med estimert inntekt per automat og raten gevinster i forhold til tap. Uregistrerte maskiner ble funnet i 1/3 av virksomhetene som ble undersøkt, og på en rekke ulike typer lokaliteter. Det var både gamle og nylig utplasserte maskiner. Undersøkelsen indikerte også en sterk sammenheng mellom aktørene som eide/drev de illegale maskinene og (annen) organisert kriminalitet. Konklusjonen var at minst 3000 illegale maskiner var utplassert i 2003, og estimert inntekt per maskin var på 1 million SEK hvert år. Videre ble det estimert at ca 2/3 av denne inntekten ble tilbakebetalt til spillerne i form av gevinster, mens den gjenværende tredjedelen ble fordelt på eieren av maskinen og eieren av eiendommen som maskinene var utplassert på.

Det antas at mesteparten av disse inntektene ikke er registrert i offentlige registre eller statistikker, og således har falt utenfor det svenske nasjonalregnskapet.

Husholdningenes konsum av ulovlige spillaktiviteter ble, på bakgrunn av opplysningene over, estimert til 1 billion SEK i 2003 og produksjonen lik bruttoprodukt satt lik samme beløp.

Estimert beløp for 2003 har blitt utviklet med delindeksen i konsumprisindeksen som dekker legal spillaktivitet.

---

¹³ National Gaming Board

4. Prostitusjon i Norge

4.1. Innledning

Vinteren 2008 vedtok det norske Stortinget å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester. Vedtaket gjelder fra 1. januar 2009. For senere å kunne foreta en evaluering av konsekvenser av forbudet, ønsket norske myndigheter en kartlegging av det norske prostitusjonsmiljøet. Resultatene av en slik kartlegging, bestilt av Justis- og politidepartementet og utført av forskere ved Fafo, er lagt frem i rapporten *Mangfoldig marked. Prostitusjonens omfang, innhold og organisering (Tveit og Skilbrei, 2008)*. I arbeidet med kartleggingen, har søkelyset vært på å besvare fire ulike problemstillinger som er relevante for lovendringen:

1. Hvor stort omfang har den delen av det norske prostitusjonsmarkedet der menn kjøper og kvinner selger seksuelle tjenester?
2. Hvor mange menn kjøper seksuelle tjenester, og under hvilke omstendigheter kjøper de sex?
3. Hvordan opplever kvinner som selger seksuelle tjenester prostitusjonen og sin situasjon i den?
4. Hvordan organiseres dagens prostitusjonsmarked?

Ulike sosiale tiltak for de prostituerte, der Pro Senteret i Oslo har flest brukere, har lenge foretatt en kartlegging av antallet prostituerte innen gateprostitusjon. Informasjonen om innendørsmarkedet har vært mer ufullstendig. Fafo har i hovedsak basert seg på tallene til de sosiale tiltakene når det gjelder gateprostitusjon. For å kartlegge innendørsmarkedet har Fafo registrert annonser over internett mv, intervjuet fagpersoner fra politiet og de sosiale tiltakene, og foretatt en undersøkelse blant kvinner som selger sex på innendørsmarkedet. I tillegg er det foretatt en gjennomgang av forskning og kunnskapsbidrag som tidligere er foretatt på området.

Jamfør spørsmål 1 ovenfor, er fokuset i rapporten på den delen av prostitusjonsmarkedet der menn kjøper og kvinner selger sex. Det gis likevel et overslag over den samlede prostitusjonen. All informasjon tyder på at annen heteroseksuell prostitusjon, altså prostitusjon der kvinner kjøper og menn selger sex, utenom markedet der menn kjøper og kvinner selger sex er relativt ubetydelig. Det kan eksistere et marked for homoseksuell prostitusjon, men per i dag det finnes ingen gode oversikter over dette.¹⁴ Omfangsberegningene gjelder i hovedsak antall personer som er tilbyr prostitusjon i Norge i løpet av ett år, med beregninger/anslag over hvor mange personer som da tilbyr prostitusjonstjenester i løpet av et døgn.

På grunn av et for dårlig informasjonsgrunnlag, har rapporten i begrenset grad kunnet besvare spørsmål 2 om menns kjøp av seksuelle tjenester. Det foretas seksualvaneundersøkelser i Norge hvert femte år, og det ble foretatt en ny seksualvaneundersøkelse i 2008 som man hadde håpet kunne bidra med ny informasjon. Svarprosenten på undersøkelsen ble imidlertid under 20, og dataene som ble samlet inn var ikke gode nok til å kunne brukes.

Rapporten gir i noen grad informasjon om økonomi (priser og inntjening), i hovedsak basert på intervjuer med de prostituerte, men bildet er ikke fullstendig.

Kartleggingen gjelder året 2008, men rapporten gir også informasjon om noen sentrale utviklingstendenser.

Siden kartleggingen til Fafo er den mest omfattende kartleggingen av det norske prostitusjonsmarkedet som har vært foretatt til nå, er det naturlig å basere beregningene til nasjonalregnskapet på denne.

¹⁴ Helsedirektoratet har varslet at de vil ta steg for å kartlegge den delen av markedet.

Siden 2008 er det året som blir grundigst kartlagt, er det naturlig å benytte denne årgangen som et basisår i beregningene, for så å utvikle tilbakegående tidsserier basert på informasjon om utviklingen i *Tveit og Skilbrei (2008)*, informasjon fra Pro Senteret, mv.

Noen europeiske land har de senere årene foretatt tilsvarende anslag for prostitusjonstjenester til bruk i sine lands nasjonalregnskap. I noen grad har vi i tillegg til *Tveit og Skilbrei (2008)* benyttet oss av relevante opplysninger i den danske og svenske rapporten.

4.2. Tilbudet av prostitusjonstjenester

4.2.1. Samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge

Tveit og Skilbrei (2008), tabell 3.8¹⁵ gir følgende oversikt over samlet prostitusjon i Norge:

Tabell 4.2.1. Antall personer registrert i arbeid på prostitusjonsmarkedet i Norge 2008¹

	Per døgn			Per år		
	Ute	Inne	Totalt	Ute	Inne	Totalt
Kvinner	135	465	600	1 157	1 767	2 924
Menn		10	10		38	38
Transpersoner		20	20		76	76
Totalt	135	500	635	1 900	3 057	

¹0,3 prosent av antallet er par og 0,7 prosent etablissementer og er ikke med i tabellen – derfor mangler det redegjørelse for 1 prosent. Antallet ute er Pro Sentrets tall fra 2007.

Tabellen over gir et utgangspunkt for beregning av samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge. Dette tilbudet er lik norsk produksjon av prostitusjonstjenester i Norge pluss import av prostitusjonstjenester, men dette kommer vi tilbake til i avsnittet om produksjon nedenfor.

Jamfør avsnitt 2.2.1, anbefaler Eurostat ved beregninger av prostitusjon at man skiller mellom ulike former for prostitusjon.

Tveit og Skilbrei (2008) gir kun mulighet til å skille mellom gateprostitusjon og innemarkedet, som i prinsippet kan omfatte de øvrige formene for prostitusjon som Eurostat lister opp over. Imidlertid pekes det på at hoveddelen av innendørsprostitusjonen i 2008 foregår fra private leiligheter, eide eller leide. I Norge er det ikke grunn til å tro at prostitusjon foregår i klubber i noen vesentlig grad. Dessuten vil det i Norge være en stor grad av overlapp mellom massasjeinstituttprostitusjon (og ingen heteroseksuell saunaprostitusjon) og prostitusjon fra egen leilighet. Jamfør *Tveit og Skilbrei (2008)*, er den eneste nasjonaliteten som i noen særlig grad jobber på massasjeinstitutt thailandske kvinner, og ganske mange av dem reiser også rundt i landet eller har individuelle annonser i tillegg.

I første halvdel av 1990-tallet utgjorde massasjeinstituttene en stor del av prostitusjonen i Oslo.¹⁶ I 2008 antar Pro Senteret at det kun er rundt fem-sju massasjeinstitutter igjen i Oslo og at disse instituttene i hovedsak er små, med bare to-tre kvinner som jobber der om gangen. Loven mot hallikvirksomhet, straffelovens paragraf 202, kan benyttes mot gårdeiere som leier ut lokaler eller leiligheter som benyttes til prostitusjon. Reduksjonen i antall institutter kom sannsynligvis som følge av myndighetenes bekjempelse, blant annet kan loven mot hallikvirksomhet ha hatt betydning.

¹⁵ Når det gjelder antall prostituerte per år på innemarkedet, gis det andre opplysninger i en tilsvarende tabell (rettelse) lagt som innlegg i boka enn informasjon i trykket tabell i boka s64. Her har vi benyttet opplysninger i rettelsen som er vedlagt.

¹⁶ Når det gjelder utviklingen i prostitusjonsmarkedet refererer *Tveit og Skilbrei (2008)* til tidligere undersøkelser, blant annet *Skilbrei (1998)*.

I henhold til *Tveit og Skilbrei (2008)*, har vi at ”et annet viktig kjennetegn ved dagens innendørs prostitusjonsmarked, i tillegg til at prostitusjon har flyttet seg fra institutter til private leiligheter, er at et tidligere stort stasjonært innemarked delvis har forandret seg til et mobilt marked, hvor kvinner reiser og selger sex fra ulike hoteller eller midlertidige leiligheter rundt om i landet”. Dette kan og være en følge av loven mot hallikvirksomhet, som også rammer den som står oppført som ansvarlig leietaker hvis flere deler leilighet og leiligheten benyttes til prostitusjon. Videre opplyses det at antall tilreisende i prostitusjon på innemarkedet trolig utgjør over 90 prosent av det totale antallet prostituerte på innemarkedet de fleste steder i landet, bortsett fra i Bergen og Oslo, der tallet er henholdsvis 70 og muligens 30-75 prosent.

For å kunne beregne verditall, trenger vi i tillegg informasjon om priser, antall kundekontakter per døgn eller per år, alternativt informasjon om inntjening per prostituert per døgn eller per år.

Jamfør avsnitt 2.3.2 i denne rapporten, anbefaler Eurostat at tilbudet, av hver av de ulike formene for prostitusjonstjenester, kan beregnes ved

$$\text{Antall prostituerte} * \text{Gjennomsnittlig antall tjenester per år} * \\ \text{Gjennomsnittlig pris per tjeneste}$$

Fra *Tveit og Skilbrei (2008)* vet vi at antall kundekontakter per år vil variere veldig mellom ulike grupper prostituerte, og over tid. Blant annet har vi at svært mange prostituerte som tilbyr tjenester i Norge er tilreisende fra andre land, som tilbyr tjenester for en kortere periode. Informasjonen om antall prostituerte som tilbyr tjenester per døgn vil være et noe mer presist utgangspunkt for anslag for antall kundekontakter.

Tveit og Skilbrei (2008) gir noe informasjon om kundeforhold, priser og/eller inntjening, i hovedsak basert på intervjuer:

Kundeforhold, priser og inntjening knyttet til gateprostitusjon

- Norsk kvinne: ”Jeg tjener ikke mye for tiden. Kanskje et par tusen om dagen. Jeg jobber ikke hver dag, men jobber når jeg trenger penger eller hvis det er noe kluss med sosialkontoret..”
- Ad prisutvikling: ”Jeg har jobbet på strøket i ti år. I starten var det ikke noe problem, da kunne du be om det du ville ha. Nå er det mye verre.”
- ”Tidligere var det kanskje 500 for en tur ute, nå kan det godt være nede i et par hundrelapper.”
- ”Ifølge våre informanter ser det ut til at prisnivået på gata ikke har fulgt den økonomiske utviklingen som resten av samfunnet. Norske Mona forteller at hun tar 500 kroner for en ”liggetur”, 400 for en ”sugetur” og 300 for en runketur” og at prisene har vært de samme alle de ti årene hun har jobbet på strøket i Oslo.”
- Sara, Bulgaria: ”8 000-12 000 på en god uke, forrige gang 100 000-120 000 kroner på tre måneder”.
- ”De østeuropeiske kvinnene tilhører nok i mange tilfeller dem som tjener mest på gaten i Oslo, de jobber lengre dager og mer regelmessig enn de norske kvinnene, får flere kunder enn de nigerianske og opererer med relativt stabile priser. De norske kvinnene ser ut til å få betalt det samme som de østeuropeiske, men tjener mindre fordi de jobber mindre. De nigerianske kvinnene er mange og konkurrerer i større grad med hverandre, i tillegg kan det virke som om de i større grad aksepterer lavere priser fordi de trenger pengene.”
- Ad kunder: ”mens det var mange ulike kunder som kjørte rundt på strøket for noen år siden og som kjøpte sex, er det i dag bare de samme som kommer igjen og igjen.”

Kundeforhold, priser og inntjening knyttet til innemarkedet

- ”Av dem vi intervjuet på telefonen svarte halvparten på hvor mye de tjente per kunde. Betalingen varierte fra 500 til 3000, med hovedtyngde på runde

tall som 1000, 1500, og 2000. Få fortalte at prisen var under 1000 kroner eller over 2000 kroner, de fleste fortalte at prisen var mellom 1000 og 1500 kroner”.

- Det oppgis stor variasjon i hvor mange kunder de tar i uka: ”Det lønner seg å jobbe for seg selv. Hvis du skulle tjene 10 000 på bordellet så måtte du ha ti kunder per dag, siden det kosta 1500, og 500 gikk til horemammaen. Nå tar vi 2000 kroner per kunde og får alt selv. Da trenger vi bare halvparten så mange kunder hver dag for å tjene det samme. Jeg orker uansett aldri mer enn fem på en dag, jeg syns egenlig tre er mer enn nok. På xx, der tar jentene 12-13 stykker om dagen ....”

Ut fra denne informasjonen kan man fastslå at prisene ligger høyere for innemarkedet enn for gateprostitusjonen. Videre ser det ut til at prisene differensierer mellom ulike grupper nasjonaliteter (etter etnisk tilhørighet), der de nigerianske ser ut til å ta lavere pris enn de øvrige gruppene – i alle fall innen gateprostitusjon. *Opplysningene om priser og kundekontakter er likevel såpass fragmenterte at alle anslag om økonomien i prostitusjonen må anses som svært usikre.*

Anslag for gateprostitusjonen

Ut fra opplysningene om en ”god uke” over, har vi antatt at dette gir ca 1100-1700 kroner per dag, med et snitt på rundt 1500 kroner per dag. Med en betaling som varierer mellom 300-500 kroner per kundekontakt, gir dette 3-4 kunder per dag. Den tilsvarende opplysningen om inntjening ”forrige gang” gir ca 1100-1300 per dag, i snitt rundt 1200 kroner per dag, noe som gir 3 kundekontakter, gitt med et gjennomsnittlig prisanslag på 400 kroner per kundekontakt. Dette virker kanskje ikke urimelig for de norske og østeuropeiske prostituerte. Over et år er det imidlertid rimelig å anta at de prostituerte ikke oppnår en like god gjennomsnittlig betaling som under en ”god uke”.

Når det gjelder de nigerianske prostituerte oppgir Tveit at de jobber mer enn de norske, men ikke nødvendigvis mer enn de østeuropeiske per dag, bare lengre perioder og flere dager.

Ulike informanter har ved ulike anledninger kommet med utsagn som at de ikke hadde ”hatt noen kunder fra onsdag til lørdag” eller bare hatt ”to kunder denne uka” (nigerianske kvinner). Kanskje er det ikke rimelig å legge til grunn mer enn 2 kundekontakter per dag, som et gjennomsnittlig anslag over året.

For å etablere et estimat legger vi da til grunn i gjennomsnitt 2 kundekontakter per dag for alle gateprostituerte, og antar at norske og østeuropeiske prostituerte i snitt kan ta 500 kroner per kunde, mens de nigerianske i snitt kan ta 300 kroner per kunde. Med 135 prostituerte innen gateprostitusjon per dag, hvorav om lag 60 prosent er nigerianske (jmfør tabell 4.4.4. på neste side) og med 365 dager i året, gir dette følgende *anslag på samlet tilbud av gateprostitusjonstjenester i Norge i 2008*:

$$= (0,6 * 300 \text{ kroner} + 0,4 * 500 \text{ kroner}) * 2 \text{ kunder} * 135 \text{ gateprostituerte} * 365 \text{ dager}$$

$$= 37,5 \text{ millioner kroner. På grunn av usikkerheten runder vi av til 40 millioner kroner.}$$

Anslag for prostitusjon på innemarkedet

Opplysninger om priser og kundeforhold er kanskje enda mer fragmentert for innemarkedet enn for gateprostitusjonen. Tveit antyder et gjennomsnitt på 9 kunder i uka for respondentene i deres undersøkelse, med median rett under 4 kunder i uka (noen få rapporterte altså mange flere kunder enn de øvrige). Et trimmet gjennomsnitt på de midterste 90% av respondentene gir et snitt på 6 kunder i uka. Av respondentene i undersøkelsen til *Tveit og Skilbrei (2008)*, oppgir de asiatiske kvinnene ofte at de jobber uregelmessig og/eller når de trenger penger. Flere av de afrikanske som er med jobber kanskje mest på utemarkedet og har få kunder inne. Disse to gruppene kan være med på å trekke snittet ned. For de europeiske og de

norske på innemarkedet kan kanskje et snitt på 5 om dagen stemme (men de utgjør ikke en så stor andel av totalmarkedet).

Legger vi til grunn et gjennomsnitt 1,3 kundeforhold per dag (ut fra gjennomsnittet på 9 kunder i uka) og en gjennomsnittlig pris per kundekontakt på 1500 kroner, gir dette et samlet tilbud av prostitusjonstjenester på innemarkedet i 2008 på 352 millioner kroner. Dette anslaget runder vi av til 350 millioner kroner.

Et anslag på samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge i 2008 er dermed 390 millioner kroner.

4.2.2. Norsk produksjon av prostitusjonstjenester

Definisjon av norsk produksjon

I forrige avsnitt har vi forsøkt å gi et anslag på samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge. Disse tjenestene produseres av både norske og utenlandske personer. *I henhold til nasjonalregnskapets definisjoner¹⁷ har vi at norsk produksjon er den produksjonen som utføres av norske produksjonsenheter. En "norsk" produksjonsenhet, i henhold til nasjonalregnskapets definisjoner, er en produksjonsenhet som er stasjonert i Norge i ett år eller mer.* En produksjonsenhet er oftest en bedrift, eller det er personene selv dersom de som utfører produksjonen er selvstendige¹⁸. For at produksjonen av en tjeneste skal kunne regnes som norsk, må altså den som tilbyr tjenesten (personen eller bedriften) oppholde seg fast i Norge over en periode på ett år eller mer. I de tilfeller den som tilbyr tjenesten (personen eller bedriften) oppholder seg i landet i et kortere tidsrom enn ett år, regnes den tjenesten de tilbyr som import til Norge. Fra *Tveit og Skilbrei (2008)* har vi at de fleste prostituerte i 2008 opererer som selvstendige. Mange av de som prostituerer seg i Norge er tilreisende for kortere perioder enn ett år. Vi anslår dermed den norske produksjon av prostitusjonstjenester i Norge, ved å anslå hvor stor andel av det samlede tilbudet som produseres av prostituerte som bor fast i Norge i perioder på over ett år.

Tveit og Skilbrei (2008) gir en del opplysninger om nasjonaliteten til de som tilbyr prostitusjonstjenester i Norge, spesielt i avsnittene som beskriver omfanget av prostitusjonsmarkedet i de ulike større norske byene (i kapittel 3). I tabell 4.2.2 har vi forsøkt å sammenfatte opplysninger om nasjonalitet i teksten, med de oppsummerende tabellene under hvert avsnitt. Estimater for norske kvinner per døgn i oversikten nedenfor er basert på opplysninger i teksten om hvor mange norske prostituerte man har telt over året (eller i felt). For de utarbeidende har vi i tillegg ganget med en faktor basert på opplysning om at de norske kvinnene trekker sjeldnere på gata enn de utenlandske. For Oslo er faktoren som er brukt 0,3, for Bergen og Stavanger er det benyttet en faktor på 0,5.

¹⁷ Dette er i henhold til internasjonale konvensjoner for utarbeiding av nasjonalregnskap, som 1993 SNA og ESA 95. Det finnes også en del unntak fra ett-års regelen; som studenter, militære eller diplomater som oppholder seg i andre land over avgrensede perioder, men ofte over ett år. Vi skal imidlertid ikke gå nærmere inn på dette her.

¹⁸ Med en *selvstendig* mener vi her at personen ikke er ansatt i en bedrift og mottar lønn fra bedriften, men selv tilbyr tjenesten og mottar betaling for den. Vi tar her ikke stilling til om tjenesten som utføres oppleves som frivillig eller ikke, eller om det finnes bakmenn.

Dette gir følgende oversikt:

Tabell 4.2.2. Antall personer registrert i arbeid på prostitusjonsmarkedet i Norge 2008, i ulike byer og fordelt på nasjonaliteter

	Per døgn			Per år		
	Ute	Inne	Totalt	Ute	Inne	Totalt
Bergen	20	40	65	122	362	484
Herav oppgitt norsk nasjonalitet (estimat)	3					
Stavanger	15	14	29	68	307	375
Herav oppgitt norsk nasjonalitet (estimat)	3	1		23	15	
Trondheim	-	12		-	209	
Herav oppgitt norsk nasjonalitet (estimat)	-	0		-	8	
Tromsø	-	14		-	127	
Herav oppgitt norsk nasjonalitet (estimat)	-	0		-	0	
Kristiansand	-	15		-	238	
Herav oppgitt norsk nasjonalitet (estimat)	-	2		-	26	
Oslo	100	260	260	967	1 140	2 407
Herav oppgitt norsk nasjonalitet (estimat)	10	34	44	321	148	469
Herav oppgitt nigeriansk nasjonalitet	60					
Herav oppgitt østeuropeisk nasjonalitet	30					
Totalt (oppsummert fra tabellen over)	135	355	490	1 157	2 383	3 540
Herav oppgitt norsk nasjonalitet (estimat)	16	37	52			
Prosentandel oppgitt med norsk nasjonalitet (estimat)	12	10	11			

Totaltallene for antallprostituerte per år i oversikten over stemmer ikke overens med tabell 3.8 hentet fra Tveit og Skilbrei (2008). I og med at vi benytter tallene per døgn i våre beregninger, og videre andelen over hvor mange som er norske, har dette liten betydning her. Tallene summerer seg ikke alltid opp.

I henhold til definisjonen i nasjonalregnskapet har vi altså at norsk produksjon av prostitusjonstjenester vil være tjenester som tilbys av personer som er fast bosatt i Norge i minimum ett år. Personer bosatt i Norge i ett år eller mer er ikke overensstemmende med oppgitt norsk nasjonalitet i oversikten over. Vi kan vel grovt sett gå ut i fra at de som er oppgitt som norske i oversikten over også vil passere som norske i henhold til nasjonalregnskapets definisjoner. Men i tillegg skal vi i nasjonalregnskapet regne med personer med opprinnelig utenlandsk bakgrunn som oppholder seg i Norge i over ett år. I henhold til Tveit og Skilbrei (2008) har vi at majoriteten av thailandske kvinner som oppholder seg i Norge er innflyttere i voksen alder og har norsk oppholdstillatelse, eller også statsborgerskap. Videre oppgir de at de vet at de fleste asiatiske kvinnene som jobber i prostitusjon i Norge har fast opphold i landet. Om lag 1/5 av annonsørene på innemarkedet antas å ha asiatisk bakgrunn.

Når det gjelder de nigerianske kvinnene, som har blitt tallmessig mange de par siste årene, har vi fra Tveit og Skilbrei (2008) at de "ofte har midlertidig opphold i et søreuropeisk land, kommer til Norge på et Schengen-besøksvisum og kan dermed bare bli i Norge tre måneder i løpet av ett år. Det kan synes som om de ønsker å bli i Norge så lenge som mulig hver gang for å få mest mulig ut av visumet sitt." Videre oppgis det at "De østeuropeiske kvinnene er som oftest Schengenborgere og kan reise ut og inn av Norge så ofte de ønsker. Det kan se ut som at de generelt har kortere opphold enn de nigerianske kvinnene, fra et par uker og opp til et par måneder." Nord i landet er de flesteprostituerte russiske kvinner, og de fleste av disse er tilreisende.

Ut fra dette har vi at *innen gateprostitusjon*, er en overveiende andel av tilbudet knyttet tilprostituerte som er i Norge i kortere perioder enn ett år. I oversikten over er 12 prosent av deprostituerte på gaten en gitt dag oppgitt/estimert å ha norsk opprinnelse. Hvis vi legger til et mindre tillegg for andre opprinnelige nasjonaliteter som vi antar oppholder seg i Norge over et år, kan vi anta at om lag 15 prosent av tilbudet av gateprostitusjonstjenester er norsk produksjon i henhold til nasjonalregnskapets definisjoner. Dette gir 6 millioner kroner i 2008.

Når det gjelder innemarkedet har vi, som tidligere nevnt, at i alle fall de fleste asiatiske prostituerte må regnes som norske i henhold til nasjonalregnskapets definisjoner. Og tallmessig er personene med asiatisk opprinnelse flere enn de som går for å ha norsk opprinnelse. Siden 10 prosent i tabellen går for å være norske, har vi at 20-25 prosent som et absolutt minimum må være av enten norsk eller asiatisk opprinnelse. Videre gjør vi et tillegg for andre nasjonaliteter, slik at vi antar at om lag 30 prosent av prostitusjonstjenestene som tilbys på innemarkedet i Norge er norsk produksjon. Dette gir i så fall en verdi på 105 millioner kroner i 2008.

Samlet sett har vi da at et estimat på norsk produksjon av prostitusjonstjenester (som tilbys i Norge) i 2008 på 111 millioner kroner.

Teoretisk sett kan man tenke seg at på samme måte som at personer bosatt i andre land kommer til Norge for å tilby prostitusjonstjenester på kortvarig basis, kan norske¹⁹ personer reise til utlandet på kortere opphold (under ett år) for å tilby prostitusjonstjenester der. Dersom dette skjer i praksis skal egentlig også dette regnes som norsk produksjon, og dermed eksport, av prostitusjonstjenester.

Per i dag har vi imidlertid ikke noe informasjonsgrunnlag for å kunne anslå omfanget av norsk produksjon av prostitusjonstjenester i andre land. Men undersøkelser av prostitusjonen i våre naboland; Sverige (*Wärmark, Björling, Pappila, Engdahl, 2008*) og Danmark (*Statistics Denmark, 2005*), gir ingen indikasjoner på norske prostituerte som opererer i disse landene. Også disse landene rapporterer om et betydelig antall utenlandske prostituerte innenfor hjemlandets prostitusjonsmarked, men der langt de fleste kommer fra land utenfor EU (og med en fordeling på opprinnelig nasjonalitet som ikke er så forskjellig fra i Norge).²⁰ Det virker rimelig å anta at en tenkelig norsk prostitusjon i utlandet per i dag må være relativt beskjeden (nær ikke-eksisterende) og helt ubetydelig i nasjonalregnskapssammenheng. Vi ser derfor bort fra en eventuell norsk produksjon av prostitusjonstjenester i utlandet.

4.2.3. Import av prostitusjonstjenester

Residualt har vi at:

Samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge	390 mill kr
- Norsk produksjon av prostitusjonstjenester i Norge	111 mill kr
= Import av prostitusjonstjenester til Norge i 2008	279 mill kr

I tillegg har vi at personer bosatt i Norge kan tenkes å kjøpe prostitusjonstjenester når de er på ferie eller andre reiser i andre land. I så fall er dette egentlig også import av prostitusjonstjenester.

Gjennom media har det fra tid til annen dukket opp saker som omhandler nordmenns kjøp av seksuelle tjenester i utlandet og/eller seksuelt misbruk av personer i andre land. Så det virker åpenbart at norske personer (husholdninger/bedrifter) foretar kjøp av seksuelle tjenester i utlandet. *Omfanget* av et slikt kjøp er det imidlertid vanskelig å uttale seg om. Fra enkelte undersøkelser som retter seg mot kunder kan det se ut til at en stor andel av de som oppgir å ha kjøpt sex en eller annen gang har gjort dette i utlandet. (Se avsnittet nedenfor om etterspørsel etter prostitusjonstjenester, der vi har forsøkt å gi et usikkert anslag på dette kjøpet.) I nasjonalregnskapssammenheng blir imidlertid alle forbruksutgifter som personer bosatt i Norge har når de er på reise i andre land tallfestet som en samlet utgiftspost, *nordmenns konsum i utlandet*. Det gjøres ingen kategorisering av utgiftene i denne utgiftsposten etter konsumgruppe (vare- tjenestekategori). I denne sammen-

¹⁹ Norsk i henhold til nasjonalregnskapets definisjoner, jmfør ovenstående avsnitt.

²⁰ Man kan muligens finne noe informasjon om norske personers prostitusjon i utlandet ved gjennomgang av flere analyser/undersøkelser som er foretatt i andre land. Tidsbruk benyttet på dette må i så fall veies opp mot nytten ved eventuelle funn.

heng er det derfor heller ikke noe poeng å forsøke å tallfeste den delen av disse utgiftene som gjelder kjøp av prostitusjonstjenester i utlandet.

Det beregnede anslaget på import av prostitusjonstjenester gjelder altså import i form av utenlandske prostituerte som selger tjenester i Norge, mens vi ser bort fra nordmenns kjøp av prostitusjonstjenester i utlandet.

4.2.4. Bruttoprodukt

For å beregne bidraget til BNP knyttet til norsk produksjon av prostitusjonstjenester, må man trekke fra produktinnsatsen denne produksjonen medfører. Fra avsnittene om tilbud og produksjon, har vi at produksjonen knyttet til gateprostitusjon og innemarkedet er ulikt organisert. Dermed vil de ulike formene for prostitusjon også ha forskjellig produktinnsats (både som andel av produksjon og sammensetning) knyttet til seg.

Når det gjelder gateprostitusjon, antar vi at denne formen for prostitusjon gir liten, eller ingen produktinnsats²¹. Dersom tjenesten blir utført på et hotellrom, vil dette normalt bli bekostet av kunden. *Tveit og Skilbrei (2008)* oppgir mobiltelefon som etter hvert et viktig kontaktmedium mot kunder, og slik sett virker det rimelig å påregne noe utgifter til mobilbruk som produktinnsats. Videre kan utgifter til klær og sminke som de prostituerte benytter når de skal gå "på gaten" regnes som produktinnsats. Her er det imidlertid en uklar grense mot husholdningenes konsum og siden disse utgiftene samlet sett nok er små i nasjonalregnskapsbetydning, velger vi å se bort fra dette.

Når det gjelder innemarkedet gir *Tveit og Skilbrei (2008)* noen opplysninger om utgifter som vi rimeligvis bør regne med som produktinnsats:

Hotellutgifter, leie av leilighet:

"Å leie en tid i en leilighet for 500 om dagen er billigere enn å betale 1500 for et hotellrom, samtidig som det kan føles tryggere for mange, fordi de ikke trenger å være redd for å bli avslørt av hotellpersonalet".

Det gis imidlertid opplysninger som tilsier at mange likevel leier hotellrom.

Annonsering: *"Escortdate koster 1500 kroner i måneden."*

Fotografering: *"Både E-zone og Clubkontakt har egne fotografer som kan ta bilder av annonsører som ønsker det. Norske Cathrine forteller at det koster 500 kroner å få tatt bilder hos den ene nettsiden,.."*

Mobilbruk: Mobiltelefon oppgis som et viktig kontaktmedium også for innendørsprostitusjonen, slik sett virker det rimelig å påregne noe utgifter knyttet til kjøp og bruk av mobiltelefon som produktinnsats.

Det virker rimelig å anta at prostitusjonen fordrer utgifter knyttet til transport, men dette er sannsynligvis ingen stor utgiftspost. I henhold til *Tveit* bruker noen av kvinnene i prostitusjon en del taxi og enkelte benytter egen bil. Svært mange baserer seg på bruk av kollektivtransport.

Ut fra dette virker det rimelig å beregne produktinnsats av følgende produkter:

Produktinnsats, produkter

- Leie av leilighet
- Hotellutgifter
- Fotografering

²¹ De viktigste "arbeidsredskapene" er kondomer, glidekrem og jevnlig helse- og underlivssjekker. De to første tingene deler alle de sosiale prostitusjonstiltakene ut gratis, og helse- og underlivssjekker tilbyr noen av de sosiale tiltakene, samt at noen andre hjelper til med å formidle slik hjelp.

- Annonsering
- Utgifter til kjøp av mobiltelefon
- Mobiltelefon tjenester
- Transportutgifter

Utgifter til leie av leiligheter og hotelltjenester estimerer vi ved hjelp av følgende forutsetninger:

- Fra avsnittet om norsk produksjon, har vi allerede antatt at om lag 30 prosent av produksjonen på innemarkedet skal kunne regnes som norsk produksjon. Dersom også 30 prosent av de antatte prostituerte til enhver til er norske (= bosatte i Norge), gir dette $500 \cdot 0,3 = 150$ personer bosatt i Norge i prostitusjon per døgn.
- For hvert døgn i prostitusjon forutsetter vi at det må betales for *enten* leie av rom eller hotell.
- Vi antar at $\frac{1}{4}$ av dette er leie av hotellrom, at $\frac{1}{4}$ leie av leiligheter med "korttidsleie" (hos andre prostituerte eller lignende), og at $\frac{1}{2}$ av døgnene er langtidsleie med en noe lavere pris.
- Vi antar at en stor del av leien som skjer på noe lengre sikt er lavere enn prisen nevnt over (500 kr per døgn), og at den prisen som er nevnt altså gjelder leie for kortere opphold (for prostituerte som reiser rundt).

Prisen på en hotelltjeneste som er nevnt over (1500 kroner) er nok i drøyeste laget, når en natt for en person på Radisson SAS i Oslo koster om lag 1300 kroner (uten frokost) mens et dobbeltrom ved Choice hotels i Oslo koster fra kroner 895 pr dobbeltrom (Oslo er dyrest i landet). For hotellrom legger vi heller til grunn en gjennomsnittlig døgnpris på 1000 kroner.

Basert på forutsetningene nevnt over gir dette:

Tabell 4.2.3. Beregning av utgifter til hotelltjenester. Kroner. 2008

	Antall personer i prostitusjon per døgn	Pris per døgn	Utgifter per år 1000 kroner	Samlede utgifter 2008 1000 kroner
Antar andel som leier hotellrom: 1/6. Dette gir:	25	1 000	365	9 125
Antar andel som leier rom/leilighet alene: 2/6. Dette gir:	50	500	183	9 125
Antar andel som deler utgifter til leie av leilighet eller har langtidsleie med noe lavere husleie per døgn enn oppgitt: 1/2. Dette gir:	75	250	91	6 844

Ut fra dette blir anslaget for utgifter til hotelltjenester i 2008 på om lag 9 millioner kroner, mens anslaget for utgifter til leie av rom/leilighet blir på ca 16 millioner kroner.

Vi antar at en utgift på 1500 kroner måneden for annonsering, som nevnt i *Tveit og Skilbrei (2008)*, er representativt. Vi antar at de fleste personene på innendørs-markedet stadig fornyer annonseringen, i gjennomsnitt i alt 9 ganger i løpet av ett år (antar 3 måneder utgiftsfrie). Med grovt anslått 570 personer bosatt i Norge i prostitusjon på innendørs markedet i løpet av ett år, gir dette i alt 8 millioner kroner i utgifter til annonsering i 2008.

Når det gjelder utgifter til mobiltelefon tjenester, har vi ingen informasjon som kan si noe om nivået, så vi må mer eller mindre gjette på et beløp. Imidlertid virker det rimelig å anta at det er mest inngående samtaler knyttet til prostitusjonsvirksomheten (oppringninger fra kunder), som da blir belastet kundene, slik at utgiftene i hovedsak vi dreie seg om en "fastpris". Med antagelser om utgifter til mobilbruk per døgn i prostitusjon, gir dette:

Tabell 4.2.4. Beregning av utgifter til mobiltelefoni. Kroner. 2008

	Antall personer i prostitusjon per døgn	Antatt utgift til mobiltelefoni per døgn . NOK	Antatt utgift til mobiltelefoni per år per person. Kroner	Utgifter til mobiltelefoni i alt. Kroner
Gateprostituerte, herav norske (15%)	20	10	3 650	73 000
Innemarkedet, herav norske (40%)	150	20	7 300	1 095 000

Samlet sett gir dette et anslag på 1,2 millioner kroner i utgifter til mobiltelefon-tjenester i 2008.

Når det gjelder utgifter til kjøp av mobiltelefon har vi heller ingen informasjon, så dette blir et rent anslag. La oss anta 1 million kroner i 2008 i alt for utgifter til kjøp av mobiltelefon. På samme måte ”avsetter” vi 1 million kroner i utgifter til fotografering.

Vi har ingen indikasjoner på omfanget av bruk av transportmidler i forbindelse med tilbud av prostitusjonstjenester, så alle utgiftstall blir i så fall ren gjetning. Vi gjetter på 1 million kroner til bruk av taxitjenester og ser bort fra utgifter til andre transporttjenester.

Vi velger å se bort fra utgifter til halliker/bakmenn etc. Se eget avsnitt om tema vi ikke har berørt: Menneskehandel og hallikvirksomhet.

Oppsummering *Et samlet anslag for produktinnsatsen knyttet til norsk produksjon av prostitusjonstjenester er 37 millioner kroner i 2008. Med en norsk produksjon på 111 millioner kroner gir dette en produktinnsatsandel på 33 prosent, og et bruttoprodukt på 74 millioner kroner.*

4.3. Etterspørsel

4.3.1. Norske personers samlede etterspørsel etter prostitusjonstjenester

Tveit og Skilbrei (2008) har i begrenset grad kunnet gi informasjon om menns kjøp av seksuelle tjenester. Det foretas seksualvaneundersøkelser i Norge hvert femte år, og det ble foretatt en ny seksualvaneundersøkelse i 2008 som man hadde håpet kunnet bidra med ny informasjon. Svarprosenten på undersøkelsen ble imidlertid under 20, og dataene som ble samlet inn var ikke gode nok til å kunne brukes.

Seksualvaneundersøkelsen i 2002 ga som resultat at 13 prosent menn og 0,3 prosent kvinner har kjøpt seksuelle tjenester en eller annen gang. De fleste hadde kjøpt sex 1-3 ganger, hvorav den største gruppen (knappt 40 prosent) kun en gang.

En tidligere studie ble foretatt i 1989 (*Prior og Taksdal, 1989*). Dette var en undersøkelse blant 564 menn, noe som utgjorde 56,4 prosent av det opprinnelige utvalget. Denne undersøkelsen viste at blant respondentene var det 13 prosent som hadde erfaringer med kjøp av sex.

Tveit og Skilbrei (2008) peker også på en svensk studie fra 1996 (*Månsson, 1998*) som støtter funn fra seksualvaneundersøkelsen i 2002, det vil si at de fleste som har kjøpt sex har gjort det få ganger, mens en liten gruppe ser ut til å stå for mange av de samlede kjøpene.

Den svenske rapporten om beregninger av illegale aktiviteter (herav prostitusjon) til det svenske nasjonalregnskapet (*Wärmark, Björning, Pappila, Engdahl, 2008*) refererer også til seksualvaneundersøkelsene i 1996 som en kilde til beskrivelse av omfanget av svenske menns sexvaner. Jmfør undersøkelsen har om lag 1 av 8 svenske menn kjøpt sex en eller annen gang, noe som i henhold til *Wärmark, Björning, Pappila, Engdahl* gir om lag 430 000 menn. I henhold til undersøkelsen

har 77,9 prosent av kjøpene skjedd på reiser til utlandet. Ut fra dette har svenskene forsøkt seg på et tentativt anslag basert på følgende beregningsmetode og forutsetninger:

Tabell 4.3.1. Beregning av svenskers utgifter til kjøp av sex. Beregning fra etterspørselssiden.

Antall ganger kjøpt sex	Gjennomsn.	Prosent	Antall menn over 18 år som har kjøpt sex, antar totalt 430 000	Totalt antall kjøp	Gj.sn. pris per kjøp (realpris)	Samlet konsum, Millioner SEK (realpris)
A	B	C	D = C/100*430000	E =B*D		
1	1	33,9	145 770	145 770		
2-3	2,5	24,1	103 630	259 075		
4-10	7	30,5	131 150	918 050		
11-20	15	5,2	22 360	335 400		
21-50	35	5,2	22 360	782 600		
51-100	75	1,1	4 730	354 750		
Total		100,0	430 000	2 795 645	2 000	5 591

77,9 prosent av kjøpet hadde skjedd i utlandet. Dette gir: 4 356
 Hvilket innebærer resterende kjøp i Sverige: 1 236

Rapporten viser til at beregninger fra etterspørselssiden for et gitt år, basert på spørreundersøkelser blant svenske menn om hvor mange som har kjøpt seksuelle tjenester en eller annen gang og hvor ofte, sammenholdt med prisanslag, egentlig ikke er mulig å beregne: *"Since the survey concerns the number of purchases during a respondents life, it is in fact not possible to calculate an annual value on the basis of these data."* Antar man i stedet en femårs periode, gir dette et årlig konsum i Sverige på 224 769 858 SEK. Det pekes imidlertid på at *"This calculation is not considered useable for the following analysis"*.

Hvis vi antar at norske menn har om lag samme hyppighet og mønster for kjøp av sex som de svenske (noe som støttes av undersøkelsene nevnt over), kan vi benytte en beregningsmetode tilsvarende den svenske for beregning av norske menns etterspørsel etter prostitusjonstjenester. Antall norske menn 20 år og eldre var i henhold til Statistisk sentralbyrås befolkningsstatistikk 1 732 928 per 1. januar 2008. Hvis vi antar at 13 prosent av disse har kjøpt sex en eller annen gang, gir dette at om lag 225 000 norske menn.

Tabell 4.3.2. Beregning av kjøp av sex i Norge. Beregning fra etterspørselssiden. Alternativ 1

Antall ganger kjøpt sex	Gjennomsn.	Prosent	Antall menn som man antar kan ha kjøpt sex	Totalt antall kjøp
A	B	C	D = C/100*225 000	E =B*D
1	1,0	40,0	90 000	90 000
2-3	2,5	20,0	45 000	112 500
4-10	7,0	25,0	56 250	393 750
11-20	15,0	5,0	11 250	168 750
21-50	35,0	5,0	11 250	393 750
51-100	75,0	5,0	11 250	843 750
Totalt		100,0	225 000	2 002 500

Vi antar at om lag 75 prosent av kjøpene har skjedd i utlandet. Dette gir:

	Totalt antall kjøp	Gj.sn. pris per kjøp (realpris)	Samlet konsum, Millioner NOK (realpris)
Kjøp i utlandet:	1 501 875	500	751
Kjøp i Norge:	500 625	800	401

Vi antar videre at kjøpene har skjedd over en 10-års periode, det vil si at vi antar at folk "glemmer" (ikke vil vedkjenne seg) den del tidligere kjøp. Dette gir følgende anslag for et årlig konsum:

	Samlet konsum. Millioner NOK (realpris)
Kjøp i utlandet	75
Kjøp i Norge	40
Samlet norsk etterspørsel	115

Estimatet for konsum i Norge over på 40 millioner kroner gir et relativt stort avvik til vårt tidligere beregnet estimat fra tilbudssiden på 390 millioner.

I tabellen nedenfor har vi forsøkt alternative forutsetninger i beregningene. Dette gir:

Tabell 4.3.3. Beregning av kjøp av sex i Norge. Beregning fra etterspørselssiden. Alternativ 2

Antall ganger kjøpt sex	Antatt gjennomsn. antall kjøp per kunde i gruppen	Prosent	Antall menn som man antar kan ha kjøpt sex	Totalt antall kjøp
A	B	C	D = C/100*225000	E =B*D
En gang	1,0	35,0	78 750	78 750
2-5 ganger	3,5	19,0	42 750	149 625
6-12 ganger	10,5	9,0	20 250	212 625
Mer enn 12 ganger	20,0	37,0	83 250	1 665 000
Totalt		100,0	225 000	2 106 000

Hvis vi, som over, antar at 75 prosent av kjøpene har skjedd i utlandet til en gjennomsnittlig pris på 500 NOK, mens 25 prosent av kjøpene har skjedd i Norge til en gjennomsnittlig pris på 800 NOK, gir dette følgende anslag:

	Millioner kroner
Samlet norsk etterspørsel i løpet av et år:	1 211
Kjøp i utlandet. NOK	790
Kjøp i Norge. NOK	421

Dette anslaget for konsum (kjøp) i Norge gir et noe mindre avvik til estimatet på tilbudssiden (390 millioner NOK).

Vi ser at de ulike anslagene for samlet norsk etterspørsel og herav konsum i Norge og utlandet er svært følsomme i forhold til hvilke forutsetninger vi legger inn om antall kjøp per kunde, samt forutsetninger om priser. I tillegg vet vi ved begge beregningsalternativene ikke noe om de 13 prosent av mennene som oppgir og ha kjøpt sex en gang har gjort det i løpet av det siste året. Andelen som oppgir å ha kjøpt sex en eller annen gang (13 prosent) må også anses som usikker. Det at de oppgitte andelene i ulike undersøkelser er relativt like mellom Norge, Sverige og Danmark gir denne andelen større troverdighet. På den annen side er det godt mulig at svar på bruk av seksuelle tjenester blir systematisk underrapportert i denne typen undersøkelser, i alle landene, og at denne underrapporteringen (i prosent av oppgitte svar) er ganske lik mellom landene.

Imidlertid er også estimatet fra tilbudssiden følsomt for hvilke forutsetninger som benyttes om antall gjennomsnittlige kundeforhold, gjennomsnittlige priser etc. I nasjonalregnskapet må anslagene for tilbuds- og etterspørselssiden må balanseres. Anslaget for etterspørselssiden kan imidlertid lett "opp- eller nedjusteres" ved å justere de usikre forutsetningene. For eksempel kan man legge inn forutsetninger om et noe lavere antall kjøp for den kundegruppen som kjøper flest tjenester å på denne måten oppnå et lavere anslag for etterspørsel etter prostitusjonstjenester i Norge.

Samlet sett må vi konkludere med at denne typen beregninger fra etterspørselssiden må anses som meget upålitelige. Vi velger derfor å basere anslagene for samlet prostitusjon i Norge på beregningene basert på data fra tilbudssiden.

4.3.2. Samlet etterspørsel i Norge fordelt på husholdningers konsum og eksport

I avsnittet over har vi gitt et meget tentativt anslag for nordmenns samlede etterspørsel etter prostitusjonstjenester. Gitt at utgiftene til disse sexkjøpene er belastet norske husholdninger er anslaget for samlet norsk etterspørsel etter prostitusjonstjenester det samme som et anslag for norske husholdningers konsum. Fra avsnittet over, ser vi også at den samlede norske etterspørselen kan splittes opp på kjøp i Norge og kjøp i utlandet. Jmfør avsnittet om import av prostitusjonstjenester velger vi imidlertid i denne sammenheng og ikke implementere anslag for kjøp i utlandet, men konsentrere oss om kjøp (og salg) i Norge. Siden anslaget beregnet fra etterspørselssiden anses som upålitelig, setter vi samlet etterspørsel i Norge lik anslaget for samlet tilbud beregnet på bakgrunn av data fra tilbudssiden.

Det er tenkelig at utgiftene til kjøp av prostitusjonstjenester i noen tilfeller regnskapsmessig belastes en bedrift, ved at en bedrift betaler for egne ansattes eller kunders kjøp av seksuelle tjenester. Vi ser imidlertid bort fra dette.

En del av salget av prostitusjonstjenester i Norge kan være salg til utenlandske personer (igjen i betydningen at de ikke er fast bosatt i Norge – der ett år eller mer må regnes som hovedregelen for å regnes som bosatt i landet). Et slikt eventuelt salg i Norge er eksport av prostitusjonstjenester. *Tveit og Skilbrei (2008)* gir ikke direkte holdepunkter for å kunne si noe om omfanget et slikt salg, men gir en indikasjon: ”Og ikke ta kunder av utenlandsk opprinnelse er en vanlig strategi, og velkjent fra forskning både i Norge (her gis en referanse til Høigård og Finstad, 1986) og internasjonalt (Sanders, 2005). Flere av kvinnene som ble intervjuet fortalte om dette, og det var ikke mindre vanlig blant kvinner som selv var av utenlandske enn blant norske. Kelly fortalte om hvordan hun etter en ubehagelig episode utelukker polske kunder: Polske menn betyr trøbbel. En polsk mann betalte aldri de tusen kronene han skulle, og det ble bare bråk.” Noenprostituerte som ble intervjuet fortalte imidlertid motsatte historier.

Ut fra dette virker det rimelig å trekke den konklusjonen at salg av prostitusjonstjenester til personer som ikke er fast bosatt i Norge eksisterer, men i et svært begrenset omfang. En videre antakelse om andelen av prostitusjonstjenester produsert i Norge som skal være eksport, blir ren gjetting. *Hvis vi gjetter på en andel lik 4 prosent, gir dette i så fall 4 millioner kroner i 2008.*

Teoretisk sett, skal samlet produksjon og eksport også omfatte prostitusjonstjenester som norskeprostituerte tilbyr i utlandet. Vi ser imidlertid også bort fra dette.

Dermed har vi at estimert samlet etterspørsel (lik estimert samlet tilbud) vil stemme overens med husholdningens konsum av prostitusjonstjenester fratrukket anslaget for eksport (salg av prostitusjonstjenester til utenlandske personer i Norge).

4.4. Tema vi ikke har berørt: Menneskehandel og hallikvirksomhet

Menneskehandel og hallikvirksomhet er forbudt ved lov. *Tveit og Skilbrei (2008)* viser til at de senere årene har blitt gjennomført flere studier hvor menneskehandel til Norge har vært et viktig tema. Disse studiene beskriver et bredt spekter av situasjoner med større eller mindre grad av ufrivillighet og tvang som kan forstås som menneskehandel. Paragrafen mot menneskehandel inkluderer alt fra isolasjon, overgrep og total utnyttelse, til avtaler som kvinnene selv av og til opplever som akseptabel. Norske myndigheter har de siste årene prioritert å avdekke og straffe- forfølge menneskehandel, og det har derfor vært flere etterforskninger, tiltaler og dommer etter paragrafen om menneskehandel i forhold kvinner fra mange ulike land de siste årene.

Ut fra dette følger det at menneskehandel og hallikvirksomhet i tilknytning til prostitusjon eksisterer, men i en del tilfeller kan en avgrensning av menneskehandel og/eller hallikvirksomhet mot en mer frivillig form for prostitusjon være vanskelig.

I alle tilfeller av menneskehandel og/eller hallikvirksomhet har vi uansett et for dårlig informasjonsgrunnlag til å kunne anslå verditall, så vi velger derfor ikke å gjøre dette. I den grad prostitusjon organisert ved bakmenn er med i omfangsberegningene over prostitusjonen som våre anslag bygger på, vil våre anslag for prostitusjon imidlertid implisitt inkludere også prostitusjon organisert ved hallikvirksomhet/menneskehandel.

4.5. Implementering av tallstørrelser for prostitusjon i nasjonalregnskapet

4.5.1. Prostitusjon som "næringsvirksomhet"

Tidligere i dette kapitlet har vi dokumentert anslagene for følgende størrelser for "tilbudssiden" av prostitusjonen. Tallstørrelsene er spesifisert i millioner kroner, for året 2008:

<i>Produksjon</i>	Gateprostitusjon, norsk produksjon	6
	Innemarkedet, norsk produksjon	105
	Produksjon av prostitusjonstjenester, i alt	111

Vi forutsetter at annen produksjon enn prostitusjonstjenester innen prostitusjonsvirksomhet er lik null, slik at samlet produksjon av prostitusjonstjenester er lik samlet produksjon for denne virksomheten. Fra avsnitt 0, er det etablert følgende anslag for produktinnsats:

Produktinnsats **Tabell 4.5.1. Oversikt over beregnet produktinnsats knyttet til prostitusjon, fordelt på produkter i nasjonalregnskapet. Millioner kroner. 2008**

Utgiftskategori	MNOK	Produktspesifikasjon i nasjonalregnskapet
Hoteltjenester	9 551 000	Overnattingsvirksomhet
Leie av leilighet	16 682 090	Boligtjenester, husleie utenom egen bolig
	731 000	Annonse- og reklamevirksomhet og markedsundersøkelser
Annonsering	8	Fotografvirksomhet
Fotografering	1 742 000	Mobiltelefonstjenester
Mobiltelefonstjenester	1 612 010	Telefoner til mobilnett, linje mv.
Kjøp av mobiltelefon	1 263 020	Drosjetjenester og bilutleie med sjåfør
Drosjetjenester	1 493 200	
Produktinnsats i alt	37	

Bruttoprodukt Dette gir følgende bruttoprodukt: 74 millioner kroner

Lønnskostnader/kapitalslit/driftsresultat Med antakelse om at deprostituerte i overveiende grad er selvstendige, og ikke ansatte, kan vi se bort fra uttak av lønn og beregning av lønskostnader. Videre ser vi bort fra investeringer i fast kapital innen denne virksomheten, og kan følgelig også se bort fra kapitalslit. Dermed vil bruttoproduktet i sin helhet kanaliseres som driftsresultat:

Bruttoprodukt	74
- Lønnskostnader	0
- Kapitalslit	0
=Driftresultat	74

Ved implementering av tallstørrelser for prostitusjon i nasjonalregnskapet er det viktig å ta stilling til om tallstørrelsene skal implementeres som tillegg til allerede etablerte tallstørrelser i nasjonalregnskapet, eller om man tror at tallene helt eller delvis allerede kan være med i økonomien, men skjult i andre tallstørrelser. I det siste tilfellet må i så fall tallstørrelser trekkes fra de relevante poster dersom de skal legges til som egne anslag for prostitusjon, for å unngå dobbeltføring i nasjonalregnskapet.

Når det gjelder produksjon av prostitusjonstjenester, vet vi ut fra ovenstående informasjon at produksjonen i hovedsak skjer i det skjulte. Deprostituerte vil dermed heller ikke se noen grunn for rapportering av inntekter til norske myndigheter og virksomheten vil følgelig heller ikke bli telt med i noen av Statistisk sentralbyrås statistikker. *Tall for norsk produksjon av prostitusjonstjeneste må derfor legges til allerede etablerte nasjonalregnskapsstørrelser ved implementering i nasjonalregnskapet.*

Når det gjelder produktinnsats av de enkelte produkter, er det rimelig å anta at denne anvendelsen allerede er inkludert som anvendelse i nasjonalregnskapet, mest sannsynlig som en del av husholdningenes konsum. Ved implementering av tallstørrelser for produktinnsats knyttet til prostitusjon (fordelt på produkter), må de anslåtte tallstørrelsene for disse produktene i så fall trekkes fra anvendelsen av husholdningenes konsum. Tallstørrelsene som her er anslått er imidlertid små i nasjonalregnskapssammenheng, og godt innenfor usikkerhetsmarginene ved beregning av husholdningenes konsum.

Prostitusjonsvirksomhet er ikke gitt noen selvstendig næringskode i nasjonalregnskapet, men vil inngå i næringen personlig tjenesteyting, med næringskode 960 og prefiks 23 (markedsrettet virksomhet), altså:

23960 Personlig tjenesteyting

Som produkt (tjeneste) benyttes en egen produktkode: 960990 Prostitusjon

4.5.2. Økosirk for prostitusjonstjenester

En økosirksammenheng i nasjonalregnskapet viser at samlet tilgang av et produkt (vare eller tjeneste) må være lik samlet anvendelse av det samme produktet. For et gitt produkt i nasjonalregnskapet har vi altså at:

Produksjon + Import = Husholdningenes konsum + Konsum i ideelle organisasjoner + Offentlig konsum (statlig + kommunalt) + Eksport + Produktinnsats + Investering + Lagerendring

Prostitusjon er en tjeneste, som verken kan lagres eller investeres. Vi har sett bort fra eksport i form av norske prostituertes salg av prostitusjonstjenester i andre land, men vi har lagt til grunn at det i noen grad forekommer eksport av prostitusjonstjenester i form av at utenlandske menn kjøper prostitusjonstjenester fra norske prostituerte når de er på ferie eller andre midlertidige opphold i Norge. Dette medfører at all tilgang (produksjon + import) ut over dette går til konsum i husholdningene.

Når det gjelder import, har vi foretatt et anslag for prostitusjonstjenester utført av utenlandske personer på korte opphold i Norge. Nordmenns kjøp av seksuelle tjenester på ferie (eller andre midlertidige opphold) i utlandet ser vi ikke noe stort poeng i å forsøke å tallfeste i denne sammenheng. Dette skyldes at vi ser det som sannsynlig at norske husholdningers (eller bedrifters) utgifter til kjøp av seksuelle

tjenester i utlandet fanges opp i nasjonalregnskapet allerede – gjennom ”sekkepostene” 005066 *Norske turister i utlandet* og 005067 *Nordmenn i utlandet ellers*. For å unngå dobbelttelling, velger vi derfor å holde for dette kjøpet utenfor beregningene - både på tilgangssiden og etterspørselssiden).

Fra avsnittet om etterspørsel har vi også gjort 2 ulike anslag for norske husholdningers konsum av prostitusjonstjenester i Norge, men der beregningene viser at anslagene er meget følsomme for hvilke forutsetninger vi legger til grunn. Ethvert anslag for husholdningenes konsum av prostitusjonstjenester basert på informasjon om kunder og etterspørsel må derfor tolkes med stor varsomhet. Selv om også anslag basert på informasjon og beregninger fra tilbudssiden er meget usikre, virker det ikke urimelig å legge større vekt på disse anslagene enn på anslag basert på informasjon om etterspørsel. Siden vi fra økosirkensammenheng har at samlet tilbud må stemme med samlet etterspørsel, kan husholdningenes konsum av prostitusjonstjenester beregnes residualt.

Et anslag på økosirkelen for prostitusjonstjenester, millioner kroner, løpende priser, 2008, ser dermed slik ut:

$$\begin{array}{rccccrcccc} \text{Produksjon} & + & \text{Import} & = & \text{Husholdningenes konsum} & + & \text{Eksport} & & & \\ 111 & + & 279 & = & 386 & + & 4 & & & \end{array}$$

Det virker rimelig å anta at husholdningenes konsum av prostitusjonstjenester ikke inngår i nasjonalregnskapet fra før, slik at dette konsumet kommer som et tillegg til BNP. Dette innebærer at heller ikke importen av prostitusjonstjenester er regnet med (og kommer som et fradrag til BNP). Når det gjelder anslaget for eksport kan det diskuteres hvorvidt man antar at beløpet allerede inngår i utlendingenes konsum i Norge eller ikke.

4.6. Sammenligning med svenske og danske estimater

Sverige har estimert et samlet svensk tilbud til 585 millioner svenske kroner i løpende priser for året 2004 (*Wärmark, Björling, Pappila og Engdahl, 2008*). Anslaget er ved estimering av en tidsserie justert ned til 470 millioner kroner for året 2006.

I forhold til størrelsen på den svenske økonomien relativt til den norske, og folketallet i Sverige relativt til det norske, samt gjeldene valutakurser, er ikke dette anslaget så langt unna det anslaget vi har gjort for Norge. Det er imidlertid verdt å merke seg at grunn for det svenske anslaget ligger en høyere gjennomsnittspris per kundeforhold enn det vi har lagt til grunn i våre beregninger: For gateprostitusjon benyttes et anslag på 1000 kroner (SEK), for prostituerte som annonserer over internett benyttes en gjennomsnittspris på 2500 kroner (SEK) og for prostitusjon i klubber er det lagt til grunn et anslag på 5000 kroner (SEK) per kundeforhold. Det er også verdt å merke seg at Sverige innførte en lov som kriminaliserte kjøp av prostitusjonstjenester allerede i 1999, dette har sannsynligvis influert både sammensetningen av markedet (mindre synlig gateprostitusjon og relativt sett mer skjult innendørsprostitusjon) og prisene.

I Danmark er det samlede tilbudet av prostitusjonstjenester estimert til 1452 millioner danske kroner for året 2004 (*Statistics Denmark, 2005*). Tilbudet er beregnet for fem ulike markedssegmenter, gateprostitusjon, prostitusjon i klinikker, prostitusjon tilbudet av personer som arbeider hjemmefra, eskorte service og prostitusjon i klubber. Av dette er det høyeste anslaget knyttet til prostitusjon i klinikker. Også i Danmark antas en stor del av tilbudet å være knyttet til tjenester som utføres av personer bosatt utenfor Danmark.

4.7. Tidsserie for prostitusjonstjenester

4.7.1. Utvikling i tilbudet av prostitusjonstjenester i Norge

Undersøkelser tilsvarende undersøkelsen som ligger til grunn for *Tveit og Skilbrei (2008)*, eller andre undersøkelser som forsøker å si noe om det totale omfanget av prostitusjon i Norge, er ikke gjennomført for noen tidligere årganger. Det er derfor ikke mulig å etablere anslag for tidligere årganger på samme måte som for året 2008.

I *Tveit og Skilbrei (2008)* gis imidlertid en del opplysninger i teksten som sier noe om utviklingen i det norske prostitusjonsmarkedet. Følgende utviklingstrekk peker seg ut:

- Et større antall prostituerte fra utlandet har kommet til de siste årene, spesielt innen gateprostitusjon og spesielt for året 2008.
- Samtidig har antallet norske kvinner på markedet blitt færre, delvis pga at flere norske kvinner nå fanges opp av rustiltak (som brukere av narkotika) og delvis fordi norske kvinner til dels føler seg presset ut av markedet (lavere priser gjør markedet mindre lønnsomt)
- Mange utsagn fra intervjuer etc. refererer til at prisene har holdt seg stabile i en årrekke, og for 2008 kanskje til og med har gått noe ned i forhold til tidligere.
- Innendørsmarkedet har sannsynligvis blitt vesentlig omstrukturert de seneste årene, med overgang fra klubber (massasjeinstitutter eller lignende) til personer som opptrer selvstendig og reiser rundt.

Samlet sett gir ulike indikasjoner på utviklingen i *Tveit og Skilbrei (2008)* grunn til å tro at:

- Et anslag for norsk produksjon som andel av et samlet tilbud bør relativt sett være høyere for noen år tilbake enn for 2008, og motsvarende at importen relativt sett bør være lavere.
- Samlet tilbud (og etterspørsel) i volum har sannsynligvis ikke endret seg så mye i løpet av det siste tiåret - og kanskje enda litt lenger bakover i tid.
- Prisene for hver av de to ulike delmarkedene (innendørsmarkedet og gateprostitusjon) har holdt seg relativt stabile for en rekke år tilbake.

Ulike sosiale tiltak, med Pro Senteret i Oslo som det største og i denne sammenheng det viktigste tiltaket, imidlertid i en årrekke kartlagt antall brukere. Brukere av tiltakene er først og fremst gateprostituerte, men Pro Senteret har de senere årene også jobbet tett opp mot prostituerte i innendørsmarkedet, blant annet ved aktivt å oppsøke disse og fortelle om tilbudet Pro Senteret kan gi. Dette har gitt senteret også en viss oversikt over innendørsmarkedet. Fra Pro Senterets årsrapport for året 2008 gis følgende opplysninger om omfanget av henholdsvis gateprostitusjon og innendørsmarkedet:

Tabell 4.7.1. Tall fra Pro Senterets årsrapport for 2008. Prostitusjonsmarkedet i Norge

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Antall prostituerte i alt			2 555	2 536	2 636	3 246
Herav gateprostitusjon						
Gateprostitusjon i Oslo	603	668	850	850	967	1 230
Gateprostitusjon i Bergen	-	-	140	137	122	125
Gateprostitusjon i Stavanger	-	-	65	49	68	61
Gateprostitusjon totalt i Norge			1 055	1 036	1 157	1 416
Herav innendørsmarkedet						
Annonsemarkedet, faste			881	880	739	834
Annonsemarkedet, omreisende			187	204	393	555
Annonsemarkedet i alt			1 068	1 084	1 132	1 389
Annen innendørsprostitusjon			170	393	365	441
Innendørsmarkedet i alt			1 238	1 477	1 497	1 830

- Tall ikke oppgitt/tall ikke funnet.

Kilde: Pro Senteret (2009). Årsrapport 2008.

For årene før 2005 mangler helhetlige oversikter over samlet prostitusjon i Norge, og fordelt på innendørsmarkedet og gateprostitusjon, men Pro Senteret har tall over antall brukere:

Tabell 4.7.2 Antall brukere av Pro Senteret

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	(2006)	(2007)
Totalt antall brukere	663	808	847	1 300	1 336	1 404	1 527	1 359	1 276
Kvinner	589	697	755						
Menn	74	111	92						
Derav utenlandske			161	400	644	885	1 064		
<i>Derav utenlandske,</i>									
<i>Prosent</i>			19,0	31,0	48,0	63,0	70,0		

Kilde: Pro Senteret. Tall hentet fra årsrapporter 2001, 2005, 2006 og 2007.

Merk at det først og fremst er blant gateprostituerte man finner brukere av Pro Senteret, og at bruken av de sosiale tiltakene også er avhenging av hvor godt Pro Senteret har lyktes i å gjøre tilbudet godt nok kjent og/eller tilgjengelig blant deprostituerte. Utviklingen i antall brukere er derfor ikke nødvendigvis representativ for utviklingen i antallprostituerte.

Basert på tallmaterialet fra Pro Senteret, har vi likevel forsøkt å etablere en tidsserie tilbake til og med 2002²² for utvikling i samlet tilbud av prostitusjonstjenester (volumindikator) med utgangspunkt i punkttestimatet for 2008:

Tabell 4.7.3. Volumindikator 1, samlet tilbud. 2008=100:

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gateprostitusjon	51,4	52,9	58,6	74,5	73,2	81,7	100,0
Innendørsmarkedet	70,0	70,0	70,0	67,7	80,7	81,8	100,0

Her er volumindikatoren for gateprostituerte basert på:

- Utvikling 2005-2008: Pro Senterets tall for antall gateprostituerte i Norge i alt (tabell 4.7.1)
- Utvikling 2003-2005: Pro Senterets tall for antall gateprostituerte i Oslo (tabell 4.7.1)
- Utvikling 2002-2003: Antall brukere av Pro Senteret totalt er brukt som indikator (tabell 4.7.2)

Volumindikatoren forprostituerte på innendørsmarkedet er basert på:

- Utvikling 2005-2008: Pro Senterets tall for antallprostituerte på innendørsmarkedet i alt (tabell 4.7.1)
- Utvikling 2002-2005: Informasjon mangler. Antar uendret nivå i forhold til 2005.

Jamfør avsnitt 4.2.2 og 4.2.3 er punkttestimatet for 2008 basert på en oppdeling på "norsk" og "utenlandsk", der definisjon norsk i nasjonalregnskapssammenheng grovt sagt er definert som bofast i Norge (i et år eller mer). For øvrig er punkttestimatet for gateprostituerte også basert på en oppdeling iprostituerte som tar henholdsvis en "høy pris" og "lav pris" der en inndeling i disse prissegmentene til en viss grad er basert på nasjonalitet. Ved tilbakeregning er det derfor nødvendig å gjøre noen anslag eller forutsetninger også om utvikling i disse komponentene i beregningen. Pro Senteret gir i årsrapporten for 2008 følgende informasjon om fordelingen av nasjonalitet blant Pro Senterets brukere:

²² Som nevnt i Kapittel 1 Innledning i dette notatet, er det i forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet, HR2011, bestemt at det skal implementeres tall på et detaljert nivå tilbake til og med regnskapsåret 2002, mens tall for tidligere årganger skal maskinelt omkodes.

Tabell 4.7.4. Pro Senterets brukere. Fordeling på nasjonalitet

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Norge	547	499	435	354	321	322
Nigeria	8	123	382	390	381	638
Thailand	155	145	146	106	113	129
Romania	10	25	41	31	48	77
Bulgaria	36	56	89	115	108	74
Litauen	40	39	45	33	38	51
Estland	51	68	66	59	39	45
Albania	55	39	37	28	26	25
Domenikanske republikk	92	67	26	16	21	17
Polen	6	53	34	20	16	16
Russland	36	27	12	9	9	7
Sum (oppgitte nasjoner)	1 036	1 141	1 313	1 161	1 120	1 401

Kilde: Pro Senteret

Pro Senteret har mest i kontakt med prostituerte i Oslo, slik at særlig nasjonaliteter som opptrer mer i andre deler av landet vil være underrepresentert. Ved eventuell bruk av tallmaterialet må vi også igjen huske på at brukere inkluderer både gateprostituerte og innendørsmarkedet, men med hovedvekt på gateprostituasjon, slik at fordelingen på nasjonalitet kanskje ikke er representativ for alle prostituerte som selger prostitusjonstjenester i Norge.

Det er vanskelig å benytte seg av tallmaterialet i tabell 4.7.4 direkte, men indirekte gir den informasjon om noen utviklingstrekk som vi forsiktig kan benytte oss av, sammenfattet med informasjon i tabell 4.7.2, informasjon i tekst i *Tveit og Skilbrei (2008)*, mv. Når det gjelder gateprostituasjon formulerer Pro Senteret følgende viktige utviklingstrekk i forhold til fordelingen mellom norske og utenlandske prostituerte (her er ”norsk” basert på opprinnelig nasjonalitet): *”Tradisjonelt har det vært norske kvinner med til dels omfattende sosiale problemer som har solgt seksuelle tjenester på gata i Norge. I årene frem mot årtusenskiftet var det således i hovedsak norske rusavhengige kvinner som hadde gata som sin prostitusjonsarena. Dette endret seg radikalt kort tid senere når de utenlandske kvinnene begynte å dukke opp på strøket.”*

Basert på de ulike brokkene av informasjon har vi etablert følgende anslag for henholdsvis fordeling av prissegmenter for gateprostituerte og for fordeling mellom norsk prostitusjon og import:

Tabell 4.7.5. Gateprostituasjon. Fordeling av prostituerte på segmentene de som tar ”høy pris” og de som tar ”lav pris”¹⁾. Samlet tilbud = 1

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel prostituerte som tar ”høy” pris	0,88	0,86	0,79	0,64	0,59	0,56	0,4
Andel prostituerte med ”lav” pris, anslag	0,12	0,14	0,21	0,36	0,41	0,44	0,6

¹⁾For en forklaring, se beregningsopplegget skissert i avsnitt 4.2.

Tabell 4.7.6. Fordeling av tilbudet på norske og utenlandske prostituerte. Anslag. Samlet tilbud = 1

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gateprostituasjon, andel norsk produksjon	0,65	0,50	0,40	0,35	0,30	0,25	0,15
Innendørsmarkedet, andel norsk produksjon	0,50	0,50	0,50	0,50	0,45	0,45	0,30

Selv om det vel fremkommer av teksten over, er det viktig å fremheve at anslagene i tabell 4.7.5 og 4.7.6 er meget usikre.

Bruk av volumindikatorene i tabell 4.7.3, sammen med anslagene i tabell 4.7.5 og 4.7.6 kan ikke gjøres uten forutsetninger om sammensetning av tilbudet. Operer en representativ prostituert (for hvert av de beregnede markedssegmenter) prostituert i gjennomsnitt like mye, mer, eller mindre, over et år? Volumindikatoren i tabell

4.7.3 er basert på *antall personer som tilbyr prostitusjonstjenester i løpet av et år*, mens beregningene av punkttestimatet for 2008 er basert på *antall personer (i gjennomsnitt) som tilbyr prostitusjonstjenester i løpet av et døgn*. Antall kunde-forhold i løpet av døgnet/året er også en kritisk faktor for beregningene. Disse forholdene har vi ikke noen opplysninger om. I våre anslag må vi gjøre en forutsetning om at de er konstante.

4.7.2. Prisutvikling

For å utarbeide verdianslag, må det også etableres anslag for prisutviklingen for hver av markedssegmentene vi har benyttet i beregningen av punkttestimatet for 2008 (dvs gateprostitusjon – ”høy pris”, gateprostitusjon – ”lav pris”, innendørs-markedet). Opplysningene i *Tveit og Skilbrei (2008)* tyder på at prisutviklingen innen hver av markedssegmentene har vært tilnærmet uendret for den beregningsperioden vi ser på. Vi antar derfor en uendret nominell pris i hele beregningsperioden.

4.7.3. Fordeling av anvendelsen på eksport og husholdningens konsum

Det forutsettes at andelen av produksjonen som går til eksport er den samme bakover til og med 2002 som i 2008. Husholdningens konsum kan deretter beregnes residualt som samlet anvendelse (lik samlet tilbud) fratrukket verdien av eksporten.

4.7.4. Produktinnsats og bruttoprodukt

Vi antar samme produktinnsatsandel av norsk produksjon som i 2008²³. Utviklingen i bruttoproduktet følger dermed residualt.

4.7.5. Oppsummering, resultater

Jamfør avsnitt 4.5 er det kun anslag for hovedstørrelser for prostitusjon sett under ett som blir innarbeidet i nasjonalregnskapet. Tabell 4.7.7. viser de anslag som er utarbeidet for årene 2002-2008 basert på beregningsopplegget og forutsetningene som er skissert i avsnitt 4.7.1-4.7.4.

Tallstørrelsene våre viser da en forholdsvis flat verdiutvikling i samlet norsk produksjon av prostitusjonstjenester i beregningsperioden, mens det er en markant økning i importen av denne typen tjenester. Samlet sett øker derfor husholdningens konsum av prostitusjonstjenester i beregningsperioden.

Tabell 4.7.7. Prostitusjon. Oppsummering av beregnede anslag for årene 2002-2008. Millioner kroner

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Prostitusjonstjenester:							
Tilbud i alt	214	215	217	216	250	258	390
Norsk produksjon	111	108	106	103	108	110	111
Import	103	108	111	113	142	149	279
Anvendelse i alt							
Eksport	4	4	4	4	4	4	4
Konsum i husholdninger	210	211	213	212	246	254	386
Norsk prostitusjon som "næring":							
Produksjon	111	108	106	103	108	110	111
Produktinnsats	37	36	35	34	36	36	37
Bruttoprodukt	74	72	71	69	72	73	74

I nasjonalregnskapssystemet legges det også inn prisindekser for norsk produksjon, import, eksport og husholdningens konsum for de enkelte produkter. Dette gjøres

²³ Den mest rimelige/benyttede forutsetningen i tilfeller uten kjennskap til løpende produktinnsats er å benytte en forutsetning om fast produktinnsatsandel i faste priser. Men i tidsrommet 2002-2008 er prisene på produksjon forutsatt uendret, så dette blir tilnærmet det samme som fast produktinnsatsandel i faste priser (vi får ikke justert for prisutvikling i komponentene i produktinnsatsen før balansering av nasjonalregnskapet NR-REA).

for å utarbeide tallstørrelser i faste priser. Tabell 4.7.8 viser beregnede prisindekser for produktet prostitusjonstjenester.²⁴

Tabell 4.7.8. Prisindekser for produksjon, import og husholdningenes konsum. År t-1=1

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Produksjon	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Import	1,003	0,994	0,983	0,992	1,010	0,986
Husholdningenes konsum	1,002	0,997	0,991	0,995	1,006	0,990

For eksport benyttes samme prisindeks som for husholdningenes konsum. Som vi har pekt på tidligere, tyder den bakgrunnsinformasjonen vi har på at prisene for de enkelte ulike typer tjenester har vært tilnærmet uendret i perioden. Dette ligger også til grunn for våre beregninger, men på grunn av en vridning over fra tjenester som tilbys til en relativt sett høy pris til tjenester som tilbys til en lavere pris, har beregnet gjennomsnittlig pris på det samlede tilbudet (fremkommer her som prisindeksen på husholdningenes konsum) gått noe ned for perioden sett under ett.

4.7.6. Anslag for 2009 og senere årganger

Når det gjelder mulighet for å følge opp anslag for 2008 med anslag for senere årganger, er det uvisst hvilke datakilder vi vil ha i fremtiden. Myndighetene har gitt klare indikasjoner på at de ønsker at undersøkelsen fra 2008 skal følges opp for året 2009, for å kunne vurdere effekten av lovendringen som ble gjennomført fra årsskiftet 2008/2009. Etter dette er datatilgangen uvisst. Vi vil selvsagt fortsatt ha noe tallmateriale og informasjon fra Pro Senteret mv.

²⁴ Beregningene følger av forutsetningene for beregning av verditall og informasjon om priser som fremkommer fra tidligere avsnitt.

5. Import, omsetning og forbruk av narkotika i Norge

5.1. Innledning

Avsnitt 2.2 i denne rapporten gjengir Eurostats anbefalinger for beregningen av tilbud og etterspørsel etter narkotika. Kort oppsummert anbefales det at verdistørrelser beregnes som pris * kvantum, og at en dekomponering av tilbudet på import, innenlands omsetning og eventuelt innenlands fremstilling tar utgangspunkt i ulike priser. Tall for tilbud og etterspørsel bør beregnes separat og estimatene for samlet tilbud og etterspørsel bør vurderes opp mot hverandre. Det anbefales å legge mest vekt på beregninger fra etterspørselssiden. Beregningene bør gjøres fordelt på ulike typer narkotika.

I de innledende avsnittene i dette kapitlet gis en oversikt over tilgjengelig statistikk og forskning relatert til narkotika. Deretter presenteres vårt beregningsopplegg og utledede tallstørrelser. Avslutningsvis diskuteres momenter man må ta hensyn til ved en eventuell implementering av tallstørrelser for narkotika i nasjonalregnskapet.

Følgende institusjoner utarbeider og/eller publiserer statistikk eller annen informasjon som berører omsetning eller bruk av narkotika i Norge:

<i>Politiets narkotikastatistikk (Kripos)</i>	Politiet, ved Kripos, utgir en årlig statistikkoversikt, tilgjengelig via internettssidene www.politi.no . Statistikken viser antall beslag og beslaglagte mengder av ulike typer narkotika, både utvikling over tid, og fordelt på ulike politidistrikter.
<i>Tollvesenet</i>	Tollvesenet publiserer statistikk over beslag som Tollmyndighetene har foretatt, ved innførsel og utførsel, herav beslag av ulike typer narkotika.
<i>Statistisk sentralbyrå</i>	Som en del av kriminalstatistikken til Statistisk sentralbyrå, se www.ssb.no/emner/03/05/ , publiseres tall for antall anmeldte, etterforskede og siktede for narkotikalovbrudd, samt antall reaksjoner for narkotikaforbrytelser. Som en del av statistikken over dødsårsaker publiseres dødsfall som skyldes bruk av alkohol, narkotika og medikamenter.
<i>SIRUS</i>	Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) utfører og formidler forskning og dokumentasjon omkring rusmiddelspørsmål, med særlig vekt på samfunnsvitenskapelige problemstillinger. Forskningsområdene omfatter alkohol, narkotika, tobakk og pengespill (se www.sirus.no).

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) presenterer på sine nettsider en samlet oversikt over statistikk og forskning relatert til narkotika og andre rusmidler i Norge. Statistikkdatabasen som SIRUS administrer, RusStat (tilgjengelig på www.sirus.no), gir oppdatert statistikk om alkohol, narkotika og behandling. Når det gjelder statistikk om narkotika viser basen oversikt over beslag, kriminalitet, dødsfall, sykdom, behandling, ungdom og legemidler (i hovedsak hentet fra andre kilder, bl.a. Kripos og Statistisk sentralbyrå, se overfor). Det er også en egen statistikk for bilkjøring under påvirkning. Databasen oppdateres fortløpende med ny statistikk.

SIRUS utgir hvert år en rapport om narkotikasituasjonen i Norge. SIRUS er dessuten norsk kontaktpunkt for EUs narkotikabyrå, EMCDDA (se nedenfor).

De sentrale internasjonale organene for informasjon og bekjempelse av narkotika samler inn og publiserer landspesifikk informasjon om narkotika, herav Norge:

- EMCCDA** The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCCDA), se <http://www.emcdda.eu.int>, er det europeiske overvåkingscenteret for narkotika og narkotikamisbruk. Sentret innhenter og bearbeider informasjon fra medlemslandene om bl.a:
- livslang og 12-mnd alminnelig forekomst av bruken av ulike typer narkotika
  - Antall tunge misbrukere
  - Beslag (volumtall)
- Tall for priser blir også innhentet, men disse er foreløpig ikke harmonisert. Når det gjelder norske data, er som nevnt SIRUS rapportør til EMCCDA, og man kan like gjerne benytte seg av data fra SIRUS direkte. Men for sammenligning med andre europeiske land kan denne kilden være nyttig.
- UNODC** United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), se <http://www.unodc.org/unodc>, er FNs organ for overvåking og bekjempelse av narkotika. UNODC administrerer også en database som viser statistikk over beslag og bruk av narkotika, samt priser, fordelt på ulike typer narkotika og ulike land/regioner.
- UNODC utgir en årlig rapport: World Drug Report. UNODC, besitter mye av den samme landinformasjonen som EMCCDA, men publiserer også prisdataene. I forhold til det å utføre beregninger/estimer for Norge, kommer vi imidlertid ikke noe videre ved bruk av data fra denne kilden i forhold til bruk av informasjon fra kildene nevnt overfor.

5.2. Informasjon om antall brukere og bruk av narkotika

5.2.1. Definisjon av en narkotikamisbruker

Sentralt for beregningene av samlet etterspørsel (konsum) av narkotika i Norge er kjennskap til antall brukere av narkotika, gjennomsnittlig brukshyppighet, samt gjennomsnittlige brukerdoser. I dette avsnittet skal vi se nærmere på hva som finnes av informasjon om antall brukere og bruk av narkotika i Norge.

Men hva er en rusmisbruker? SIRUS definerer narkotikamisbrukere som "*personer som inntar narkotika illegalt, dvs. at medikamentet ikke er foreskrevet av lege.*" Ordet "misbruker" henspiller på den illegale bruken. Denne definisjonen stemmer godt overens med vårt formål, nemlig å gi et estimat på verdien av det *illegale* forbruket av narkotika.

SIRUS fastslår at det å kartlegge hvor mange som misbruker narkotiske stoffer innebærer store metodiske vansker og at estimer for antall misbrukere alltid vil være heftet med usikkerhet. Men noe informasjon om bruk av narkotika finnes det:

5.2.2. Utvalgsundersøkelser

SIRUS har gjennomført årlige undersøkelser om bruk av narkotika blant ungdom i alderen 15-20 år, sporadiske undersøkelser om bruk blant unge voksne i alderen 21-30 år, samt sporadiske undersøkelser som er ment å dekke hele voksbefolkningen over 15 år. Felles for undersøkelsene er at de spør om *bruk noen gang* og om enten *bruk det siste året* eller om *bruk siste 6 måneder* (gjelder ikke de tidligste årgangene). I tillegg blir holdninger til bruk av narkotika kartlagt.

- Ungdom 15-20 år** I spørreskjemaer får ungdom spørsmål om de noen gang har brukt narkotika (og fordelt på ulike typer narkotika) og om de har brukt stoffet det siste halve året. Undersøkelsen, som dekker hele landet, ble gjennomført første gang i 1986 og årlig i årene siden 1990-2008. For ungdom i Oslo har undersøkelsen blitt gjennomført årlig fra 1968. Resultatene fra undersøkelsene er blant annet presentert som statistikk på hjemmesidene til SIRUS på internett (se tabell 5.2.1 nedenfor).

Tabell 5.2.1. Andel av ungdom i alderen 15-20 år som har brukt narkotika *noen gang*. Prosent. 1994- 2008

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Stoff															
Cannabis	8,7	9,9	12,3	13,4	18,0	17,8	18,8	16,9	14,8	17,0	13,4	15,0	13,1	11,0	10,5
"Sniffet"	6,5	6,6	6,2	6,6	5,1	6,8	6,7	5,4	5,4	4,9	6,4	5,5	1,7	5,5	5,1
Amfetamin o.l. stoffer	1,1	1,6	2,2	2,5	3,7	4,1	3,9	4,6	3,4	4,6	3,5	4,1	3,1	3,2	2,2
Kokain eller "crack"	0,3	0,4	0,5	1,0	1,5	2,1	2,5	1,6	1,5	3,2	1,8	2,4	2,2	2,4	1,9
LSD	0,4	0,3	0,8	0,9	1,6	1,6	1,8	1,1	0,8	0,8	0,6	1,1	0,7	0,6	0,3
Ecstasy	0,3	0,9	1,7	1,8	2,6	2,3	3,0	2,7	3,2	1,9	2,0	1,7	1,8	1,8	1,4
GHB	-	-	-	-	-	-	-	1,1	0,6	0,8	0,6	1,0	0,8	0,6	0,7
Heroin o.l. stoffer	0,6	0,8	0,6	0,7	0,7	1,5	0,6	0,8	0,4	0,9	0,8	0,9	0,6	0,6	0,4
Tatt stoff med sprøyte	0,3	0,4	0,3	0,3	1,4	1,1	1,6	1,0	0,7	0,8	0,6	1,0	0,4	0,6	0,2
Antall respondenter ...	2 469	2 263	2 043	1 971	1 636	1 771	1 706	1 727	1 636	1 789	1 654	1 743	1 571	3 248	2 675

Kilde: SIRUS

For å kunne gi anslag om bruken i en gitt periode, som – i vårt tilfelle- et år, er det imidlertid vanskelig å benytte seg av opplysninger om bruk *noen gang*. Da er det en bedre tilnæringsmetode å basere seg på opplysninger om bruk det siste halve året. Disse opplysningene er ikke lagt ut som statistikk på hjemmesidene til SIRUS, men en bred presentasjon av resultatene fra ungdomsundersøkelsene er gjort i *Skretting og Vedøy (2009)*.

SIRUS oppgir at i de årlige ungdomsundersøkelsene fram til midten av 1990-tallet var det omkring 70 prosent som besvarte spørreskjemaet, mens svarprosenten i de senere år har sunket til 40-50 prosent. Dette gjør at resultatene, spesielt for de siste årene, må tolkes med forsiktighet. På grunn av den lave svarprosenten, har SIRUS valgt og ikke lenger gjennomføre denne undersøkelsen (de sist publiserte tallene er for årgangen 2008). Men SIRUS oppgir at det i stedet vurderes å utvide den såkalte ESPAD-undersøkelsen, som er en skoleundersøkelse som gjennomføres hvert fjerde år blant 10-klassinger, til også å omfatte de to første årene i videregående. En slik undersøkelse planlegges gjennomført våren 2011.

Unge voksne, 21-30 år

Etter mønster fra undersøkelsene blant ungdom, er det gjennomført tilsvarende undersøkelser blant unge voksne i alderen 21-30 år. Dette er gjort i årene 1998, 2002 og 2006. Resultatene er presentert i *Lund mfl. (2007)*.

Hele voksenbefolkningen, 15 år og eldre

Undersøkelser blant voksenbefolkningen, 15 år og eldre ble gjennomført i 1968, 1985, 1991, 1994, 1999 og 2004. Resultatene er ikke løpende publisert, men en oversikt finnes i *Norlund (2005)*:

Formålet med å gjennomføre undersøkelser også blant voksenbefolkningen var i hovedsak å se på hvordan holdningene og bruken av de ulike stoffene har utviklet seg over tid (når folk blir eldre): *"Mange av de som brukte narkotika i 1960-årene er nå i 60-årsalderen eller enda eldre. Spørsmålet er derfor om disse har fortsatt med sitt narkotikabruk, om de har gått over til hardere stoffer, eller om de fleste har sluttet etter ungdomsperioden, mao. om narkotikabruk fremdeles kan sees på som et ungdomsfenomen som "går over" når man blir eldre. Fra andre undersøkelser vet vi at de som kommer til behandlingsapparatet, og de som blir arrestert for bruk, besittelse eller omsetning av heroin, har blitt stadig eldre, dvs. at i hvert fall en del av dem som starter med narkotika i ung alder ikke slutter, og at de med alderen får økte problemer både helsemessig og sosialt." .... ".... det har også vært av interesse å se hvor langt opp i aldersgruppene den "moderne" narkotikabruken har bredt seg. Derfor er også den voksne befolkningens holdninger og bruk av slike stoffer blitt undersøkt om enn mer sporadisk, og resultatene er i liten grad publisert tidligere."*

I 1985 og 1991 gjaldt spørsmålene bare cannabis, mens de øvrige undersøkelser også hadde spørsmål som gjaldt bruk av andre stoffer som amfetamin, kokain, heroin, ecstasy, og lignende. I 2004 var det nesten 3200 respondenter.

Bruk av sentralstimulerende stoffer En SIRUS-rapport fra 2009 omtaler *bruken av sentralstimulerende stoffer* (Skretting og Vedøy, 2009). Sentralstimulerende midler omfatter først og fremst amfetamin og kokain. Data om amfetamin skiller ikke mellom amfetamin og metamfetamin, disse stoffene er kjemisk nært beslektet og har liknende virkninger. Ecstasy inneholder også en sentralstimulerende komponent, og er også omfattet av informasjonen i rapporten. Rapporten gjengir resultater fra ulike undersøkelser, der de utvalgsundersøkelsene som er omtalt i dette avsnittet er de viktigste. Rapporten slår fast følgende: *"Som for illegale rusmidler generelt er kunnskapsnivået med hensyn til bruk av sentralstimulerende midler i Norge begrenset. De kilder vi har, er først og fremst ulike survey-undersøkelser og informasjon om beslag fra politi og tollvesen."* Rapporten gjengir enkelte detaljerte opplysninger om bruk basert på tidligere undersøkelser som vi ikke har funnet publisert så detaljert andre steder, som kan nyttes i våre beregninger (omtalt i avsnitt 5.3).

Skretting og Vedøy (2009) slår for øvrig fast at: "Det fremkommer ofte i media at bruk av sentralstimulerende er særlig utbredt i visse sosiale miljø i Oslo og andre større norske byer. Det foreligger imidlertid ikke data som kan bekrefte eller avkrefte dette."

Usikkerhet i resultater fra utvalgsundersøkelsene om narkotikabruk

Utvalgsundersøkelsene gir en indikasjon på blant annet utvikling i debutalder, og en viss indikasjon på hvor mange personer i de ulike gruppene som har vært i befatning med narkotika. Men det samlede materialet fra slike undersøkelser gir likevel et for tynt og usikkert grunnlag til å gi rimelig sikre estimater på hvor mange narkotikamisbrukere som til enhver tid finnes i Norge. Dette gjelder spesielt de typene narkotika der bruken er minst utbredt i befolkningen. *Sturla (2005)*, slår fast følgende: *"Det er umulig å få en oversikt over antallet (sprøytenarkomane) ved vanlige spørreundersøkelser på tilfeldige befolkningsutvalg, bl.a. fordi antallet tross alt er lite i forhold til befolkningen, slik at feilkildene kan slå uforholdsmessig sterkt ut. Det er i tillegg neppe de sprøytenarkomane man lettest får svar fra i slike undersøkelser."*

Skretting og Vedøy (2009) fastsetter også at det er stor usikkerhet knyttet til tolkning av data fra spørreundersøkelser om narkotikabruk. Det er relativt stor sannsynlighet for falske positive (i noen miljøer) eller negative svar, i forhold til en del andre undersøkelser, noe som kan føre til over- eller underrapportering. I tillegg kommer "normal" usikkerhet knyttet til at dette er utvalgsundersøkelser. Det er heller ikke sikkert at respondentene alltid vet hva de faktisk har brukt.

5.2.3. Antall sprøytemisbrukere i Norge

Så langt er det ikke publisert beregninger eller estimater for det totale antallet narkotikamisbrukere i Norge. Imidlertid har det, i regi av SIRUS, vært gjort beregninger over antall sprøytemisbrukere i Norge.

Definisjon av en sprøytemisbruker

En sprøytemisbruker er i beregningene gjennomført i regi av SIRUS avgrenset til *en person som har inntatt et narkotisk stoff illegalt med sprøyte minst en gang i løpet av kalenderåret*. Det oppgis at det i Norge i hovedsak er heroin og amfetamin som injiseres, men at også ulike morfinstoffer og kokain blir satt intravenøst. I tillegg til intravenøst inntak kan heroin røykes, og både heroin og amfetamin kan inntas oralt og sniffes. Det totale antall brukere av disse typene narkotika vil derfor være større enn antall sprøytemisbrukere.

Beregninger 1990

En beregning for antallet sprøytemisbrukere i Norge ble det for første gang foretatt for året 1990. Denne beregningen baserte seg på tall fra stikkmerkeundersøkelsen blant arrestanter i Oslo, politiets NARKSYS-register og dødelighetstall. Basert på undersøkelsen mente man at antallet aktive sprøytemisbrukere i 1990 var mellom 4 000 og 5 000.

Senere beregninger

Det ble foretatt nye beregninger i 1999, 2001 og 2002. Fremgangsmåten og beregningsgrunnlaget er blant annet presentert i SIRUS rapport nr 5/2006

(Bretteville-Jensen og Amundsen, 2006). Denne rapporten presenterer beregninger av antall sprøytemisbrukere i Norge med noe tilleggsinformasjon om alders- og kjønnsfordeling, samt geografisk utbredelse. Rapporten slår fast at ”det er ikke mulig å gi eksakte tall over sprøytemisbruk, fordi dette er en tabubelagt og illegal aktivitet som ikke fanges opp av vanlige spørreundersøkelser. Tallberegningene i rapporten bygger bl.a. på oversikter over narkotikadødsfall, dødelighet blant sprøytemisbrukere, funn av morfin i blodet hos bilførere, pasienter i legemiddelassistert behandling og rapporter om sprøytemisbruk fra sosialtjenesten i kommunene og lokale politikamre.”

Ulike metoder For å beregne antall sprøytemisbrukere anvendes i rapporten tre ulike metoder; en ”dødelighetsmultiplikator”, en undersøkelse på kommunenivå i Norge og en ”flerindikator metode”. Valg av metode er, i henhold til rapporten, basert på hvilke data som er tilgjengelige. For 2004 antyder beregningene at det var mellom 8 200 - 12 500 sprøytemisbrukere i Norge.

Beregninger basert på dødelighetsmultiplikatoren gir en økning i antall aktive sprøytemisbrukere i perioden 1997-2001, fulgt av en nedgang til 2003 og en utflating i 2004/2005. I henhold til SIRUS-rapporten kan nedgangen i antall beregnede brukere fra 2001 til 2003 skyldes økningen i antall pasienter i legemiddelassistert rehabilitering (LAR). Økningen i LAR fortsatte imidlertid i 2003 til 2005, uten at dette har gitt grunnlag for en fortsatt nedgang i antall sprøytemisbrukere. Informasjon om annen behandling knyttet til sprøytemisbruk i Norge er mangelfull.

Tabell 5.2.2 gir en oppsummering av estimater fra SIRUS over antall sprøytemisbrukere i Norge.

Tabell 5.2.2. Oppsummering av estimater over antall sprøytemisbrukere i Norge. SIRUS

	1990	1999	2001	2002	2004	2005
Antall sprøytemisbrukere	4 000-5 000	9 000-2 000	10 500-14 000	11 000-12 500	8 200-12 500	8 200-12 500

Kilde: SIRUS, ulike rapporter, men først og fremst Bretteville-Jensen og Amundsen, 2006

5.2.4. Undersøkelser blant rusmisbrukere i Oslo

SIRUS har også gjennomført *undersøkelser blant rusmisbrukere i Oslo*, og gitt at man kan anta at resultatene er ganske representative for populasjonen av alle sprøytenarkomane i Norge, gir resultater fra disse undersøkelsene en del informasjon om forbruket blant sprøytenarkomane. Resultatene er omtalt i *Bretteville-Jensen (2005)*, som presenterer analyser basert på et stort antall intervjuer blant sprøytemisbrukere som har oppsøkt den sentrale sprøyteutdeling i Oslo, i perioden 1993-2004. Rapporten gir blant annet informasjon om brukerfrekvens, det vil si antall brukerdager i måneden og antall injeksjoner per dag, og brukermengder for mest brukte rusmiddel for injeksjon, samt om bruken av andre typer narkotika som brukes i tillegg. Utvalget dekker drøyt 3800 personer.

Videre blir sprøytemisbrukere spurt om hvor mye de må betale for ulike kvanta av de forskjellige typer narkotiske stoffer. Prisforskjellen for selgere og ikke-selgere er ganske stor. Rapporten gir også en informasjon om økonomien blant de sprøytenarkomane, slik som hvordan de skaffer inntekter til kjøp av stoff, månedsforbruk (beregnet), samt opplysninger om priser. De framkomne prisopplysningene er kommentert i avsnittet om priser nedenfor.

5.2.5. Estimert forbruk av heroin i Norge. Beregninger gjennomført ved SIRUS

I en rapport fra SIRUS (*Bretteville-Jensen og Amundsen, 2009*) presenteres for første gang beregnede tall for det totale heroinforbruket i Norge. Beregningene er utført på oppdrag for Toll- og avgiftsdirektoratet og dekker årene 2000-2008. Det understrekes i rapporten at det er stor usikkerhet knyttet til anslagene som

fremkommer, da beregningene er basert på en rekke mer eller mindre usikre antakelser

Beregningene er basert på estimater for antall personer som har brukt heroin i løpet av et år og estimater for forbrukt mengde. Brukerne er i beregningene til *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)* inndelt i 3 grupper: *Eksperimentbrukere, sporadiske brukere og problembbrukere*. Forfatterne peker imidlertid på at både brukerdoser og brukshyppighet kan variere mye også innen hver av gruppene. I tillegg kan en gitt person over litt tid bevege seg fra en gruppe til en annen og deretter tilbake igjen.

Antall problembbrukere av heroin

Antall problembbrukere av heroin er estimert blant annet på bakgrunn av en ”dødelighetsindikator” (se avsnitt 5.2.3). For gruppen av problembbrukere er det videre skilt mellom ulike inntaksmåter av heroin, siden dette kan ha betydning for mengden som brukes. I tillegg til brukere som bare injiserer heroin er det også brukere som bare røyker det, eller som både røyker og injiserer. Jamfør *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)* kreves det om lag tre ganger så mye heroin for å oppnå tilsvarende ruseffekt når heroin stoffet røykes sammenlignet med når det injiseres rett i en blodåre. Ulik informasjon tyder likevel på at røyking av heroin kan være vanligere de senere årene enn noen år tidligere. På bakgrunn av ulike intervjubaserte undersøkelser, mv, er antall problembbrukere som røyker heroin i tillegg til å injisere den anslått til 21 prosent av antall problembbrukere som injiserer heroin. Antall problembbrukere som bare røyker heroin er anslått til 8 prosent av de som injiserer stoffet et gitt år.

Eksperimentbrukere og sporadiske brukere av heroin

Bretteville-Jensen og Amundsen (2009) opplyser at antall sporadiske brukere og eksperimentbrukere er estimert på bakgrunn av opplysninger fra utvalgsundersøkelsene (beskrevet i avsnitt 0 i dette notatet), blant annet ved å se på forholdet mellom ”noen gang brukt heroin” og ”bruk siste 6 måneder” for ulike årganger. For sporadiske brukere og eksperimentbrukere er det ikke skilt mellom inntaksmåte, på grunn av manglende opplysninger i datagrunnlaget.

Dette gir følgende totalanslag for antall misbrukere av heroin for årene 2000 og 2008:

Tabell 5.2.6 Anslag for antall brukere av heroin i Norge, fordelt på ulike typer brukere. 2000 og 2008

	2000		2008	
	Anslag	Usikkerhetsintervall	Anslag	Usikkerhetsintervall
Problembbrukere				
Kun injeksjon	9 150	6 400 -11 900	6 300	440 0-8 200
Kun røyking	2 100	147 0-2 730	1 450	100 0-1 900
Både injeksjon og røyking	2 400	168 0-3 120	1 700	120 0-2 200
Problembbrukere i alt	13 650	9 550 -17 750	9 450	6 600 -12 300
Sporadiske brukere	3 400	238 0-4 420	3 500	245 0-4 550
Eksperimentbrukere	1 400	98 0-1 820	1 400	98 0-1 820

Kilde: *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)*, tabell 3, side 27.

I henhold til *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)* baseres anslagene, på grunn av få observasjoner, til dels på undersøkelser som er sett samlet over tid, og det vises til at estimater for mellomliggende år bare vil reflektere endringer i folketallet i de ulike befolkningsgruppene. Usikkerhetsintervallet i tabellen illustrerer størrelsen av 30 prosent usikkerhet i anslagene.

Brukerdoser og brukshyppighet

For å beregne totalt heroinforbruk er anslagene for antall sprøytemisbrukere koblet mot estimater for *gjennomsnittlige brukerdoser og brukshyppighet* for de ulike brukergruppene. Estimaten for brukerdoser og brukshyppighet er i hovedsak basert på svar som har fremkommet ved intervjuundersøkelser av brukere ved sprøyteutdelingen i Oslo, årene 2000-2008 (omtalt i *Bretteville-Jensen, 2005*). I gjennomsnitt oppgir de intervjuete at de bruker 0,23 gram per injeksjon. Dette er samme gjennomsnitt som oppgis av brukere av sprøyterommet i Oslo.

Bretteville-Jensen og Amundsen (2009) har beregnet månedsforbruk for en person som injiserer heroin ved: $\text{Månedsforbruk} = \text{Antall dager brukt i måneden} * \text{antall injeksjoner per dag} * \text{mengde per injeksjon}$. Beregningene gir et gjennomsnittlig månedsforbruk på 20,1 gram heroin i gruppen av sprøytebrukere.

Ved beregning av årsforbruk ut fra månedsforbruk må man ta hensyn til at svært mange av brukerne har kortere eller lengre avbrudd fra sprøytebruken i løpet av et år på grunn av fengselsopphold, avvenning ved klinikk, eller dødsfall. *Det legges til grunn at sprøytemisbrukere i gjennomsnitt er aktive 8 måneder i kalenderåret. Dette gir et årsforbruk av heroin for sprøytenarkomane på ca 161 gram.*

Bretteville-Jensen og Amundsen anslår at problembbrukere som røyker heroin i snitt røyker to ganger per dag og at de bruker 0,3 gram per gang. Videre antar de at også røykere av heroin bruker heroin 24,6 dager per måned, og at de er aktive i 8 måneder av et kalenderår. *Totalt sett gir dette et estimert årsforbruk for røyking av heroin blant problembbrukere på 118 gram.*

Sporadiske brukere anslås å innta heroin i gjennomsnitt 2 ganger per måned, eller 24 ganger per år. Anslagene oppgis å være basert på blant annet analyse av grunnlagsmateriale i undersøkelsene blant unge voksne og er i tråd med tilsvarende resultater fra undersøkelser fra Skottland. Det antas videre at de som røyker inntar 0,3 gram hver gang, og at de som injiserer inntar 0,2 gram, og de som injiserer utgjør 25 prosent av brukergruppa. Dette gir et estimert årsforbruk av heroin på 6,6 gram for sporadiske brukere.

For eksperimentelle brukere antas det at de bruker stoffet kun 2 ganger i løpet av et år, og inntar en enda lavere brukerdose, anslått til 0,15 gram. *Dette gir et estimert årsforbruk på 0,3 gram.*

Konklusjon heroinforbruk,
jamfør beregningene til
SIRUS

Beregningene anslår at heroinforbruket i Norge er redusert fra drøyt 2000 kilo i årene 2000-2002 til i underkant av 1450 kilo i 2006-2008. Nedgangen skyldes i hovedsak reduksjonen i antall problembbrukere. Det vises til at selv om beregningene for totalforbruket er basert på en rekke usikre delestimater, og totalt sett må anses som usikkert, er usikkerheten likevel størst for de gruppene som betyr minst for størrelsen på totalanslaget, nemlig sporadiske brukere og eksperimentelle brukere. Det som har mest å si for størrelsen på totalanslaget er estimatet for antall problembbrukere som nyttes i beregningene og anslagene for hvor mye heroin denne gruppen med brukere inntar (brukshyppighet og brukerdoser).

5.2.6. Annen informasjon om bruk av narkotika

Klientkartleggingssystemet

Klientkartleggingssystemet gir informasjon om antall pasienter/klienter som tas inn i behandlings- og omsorgstiltak og andeler som oppgir ulike typer narkotika som mest brukte rusmiddel (*Iversen m.fl. 2007*). Vi har ikke benyttet oss av denne informasjonen direkte.

Prøver av avløpsvann

For tiden pågår et prosjekt der man skal ta prøver av kloakken for å spore narkotiske stoffer. Prosjektet Drugmon om narkotika i avløpsvann drives av NIVA, og det er litt informasjon på hjemmesidene deres. NIVA skal blant annet ta prøver i byene Arendal, Tromsø og Oslo, men det kan ta noe tid før samlede resultater kommer, jamfør forsker Ellen Amundsen ved SIRUS. Ved beregning av tallstørrelser for narkotika til senere årganger av nasjonalregnskapet, kan dette være en nyttbar kilde.

Kjøring under ruspåvirkning

I kriminalstatistikken til Statistisk sentralbyrå inngår kategorien *promillekjøring*, det vil si kjøring i rusmiddelpåvirket tilstand (inngår som kategori i anmeldte lovbrudd, etterforskede lovbrudd, straffereaksjoner og fengslinger). Et problem i forhold til narkotikarelevans er at dette lovbruddet inneholder en sammenslåing av kjøring i påvirkning av alkohol og andre stoffer som kan gi rusvirkning. Mange lovlig utskrevde legemidler kan også gi en rusvirkning som tilsier at det ikke er

lovlig å kjøre bil etter inntak. Siden kilden har svakheter i forhold til vårt formål, har vi ikke funnet det hensiktsmessig å benytte denne kilden i disse beregningene.

5.3. Estimerer for bruk av ulike typer narkotika (mengdeberegninger)

5.3.1. Oversikt over beregningsopplegget

Vi følger anbefalingene til Eurostat (avsnitt 2.2.3) og beregner samlet etterspørsel (konsum) av narkotika i Norge (volum) basert på antall brukere av narkotika, gjennomsnittlig brukshyppighet * gjennomsnittlige brukerdoser. Beregningen gjøres separat for ulike typer narkotika. For et gitt år, t , har vi altså at *samlet etterspørsel (forbruksmengde) av narkotika i år t , type x er gitt ved:*

$$\begin{aligned} \text{Samlet etterspørsel} & & \text{antall brukere av narkotika i år, type } x, s \\ \text{(forbruksmengde) av} & * & \text{gjennomsnittlig brukshyppighet av narkotika i år } t, \text{ type } x \\ \text{narkotika} & * & \text{gjennomsnittlig brukerdose av narkotika i år } t, \text{ type } x \end{aligned}$$

Der det ikke allerede finnes troverdig tallgrunnlag for en komponent i beregningen, altså henholdsvis antall brukere, gjennomsnittlig brukshyppighet og/eller gjennomsnittlige brukerdoser, for ulike typer narkotika, er dette størrelser som først må anslås.

Avsnitt 5.2.3 inneholder beregninger som gir anslag over antall misbrukere som er *sprøytemisbrukere*. For misbrukere som *ikke* er sprøytemisbrukere mangler pålitelige anslag.

Kun på *ett* område har vi funnet frem til tidligere anslag for det totale antallet misbrukere av en gitt type narkotika: Dette gjelder anslagene til *Bretteville-Jensen og Amundsen, 2009* for antall brukere (og samlet bruk) av *heroin*, fordelt på sprøytenarkomane, sporadiske og eksperimentelle brukere, som beskrevet i avsnitt 5.2.5. Når det gjelder antall brukere og brukshyppighet av heroin, velger vi å legge til grunn estimatene til *Bretteville-Jensen og Amundsen*, men med noen mindre justeringer knyttet til brukerdoser som vi vil komme inn på nedenfor.

Todelt beregningsopplegg, basert på forutsetning om datagrunnlag

Vi gjør den hovedforutsetningen at utvalgsundersøkelsene som gjennomføres i regi av SIRUS først og fremst fanger opp ungdommer og unge voksne som enda *ikke* har blitt tunge misbrukere. Til grunn for dette ligger antakelsen om at tunge misbrukere i liten grad fanges opp og/eller responderer på slike undersøkelser. Ergo er det hensiktsmessig å foreta en todelt beregning over forbruket av ulike narkotiske stoffer;

- beregninger for tunge misbrukere/sprøytenarkomane²⁵ og
- beregninger for ”andre” brukere, der estimerer for ”andre brukere” baserer seg på opplysninger fra utvalgsundersøkelsene.

Den videre dokumentasjonen av beregningene er lagt opp slik: I avsnitt 0 gis en dokumentasjon av anslag og beregninger som ligger til grunn for estimatene av antall brukere og brukshyppighet i gruppen tunge rusmisbrukere/sprøytenarkomane, og i avsnitt 5.3.3 gis en dokumentasjon av anslag og beregninger som ligger til grunn for estimatene for antall brukere og brukshyppighet i gruppen sporadiske og eksperimentelle brukere. Anslag for gjennomsnittlige brukerdoser dokumenteres i avsnitt 5.3.4. Avsnitt 5.3.5 gir en oversikt over de estimerte beregningsresultatene for etterspurte mengder.

²⁵ Det kan være at noen tunge misbrukere av narkotika ikke benytter sprøyter. Sett bort fra beregningene for heroin, som inkluderer tunge misbrukere av heroin som bare røyker heroin, er i det store og hele usikkerheten i datagrunnlaget for stor til at vi kan klart skille mellom sprøytemisbrukere og andre tunge misbrukere i beregningene og resultatene. I omtalen videre benyttes betegnelsene ”sprøytemisbrukere” og ”tunge misbrukere” litt om hverandre.

5.3.2. Beregninger for sprøytenarkomane

Antall sprøytenarkomane
2002-2008

For å anslå antall sprøytenarkomane, tar vi utgangspunkt i tidligere beregnede estimater over antall sprøytenarkomane, beskrevet i avsnitt 5.2.3, (se tabell 5.2.2), og anslår tall for mellomliggende og senere år. Dette gir oss følgende tidsserie for årene 2002-2008:

Tabell 5.3.1. Anslag for antall sprøytenarkomane i årene 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Antall sprøytenarkomane	13 000	11 675	10 350	10 350	10 000	10 000	9 500
Årlig endring	1,000	0,898	0,887	1,000	0,966	1,000	0,950

Fordeling av
sprøytemisbrukere etter
type narkotika som de
hovedsakelig injiserer

Jamfør avsnitt 5.2.1 gir undersøkelsene blant rusmisbrukere i Oslo informasjonen om bruken av ulike typer narkotika blant sprøytenarkomane (*Bretteville-Jensen, 2005*). Blant de sprøytenarkomane var det 84 prosent som oppga at de i hovedsak injiserte heroin, 12 prosent oppga at de i hovedsak injiserte amfetamin, 3 prosent oppga at de injiserte heroin og amfetamin i like stor grad, mens 1 prosent oppga hovedsakelig å injisere andre stoffer (morfin). Av de som i hovedsak injiserte heroin, var det 50 prosent som oppga at de i løpet av den siste måneden også hadde brukt amfe-tamin. Tilsvarende var det 34 prosent av de som oppga at de i hovedsak injiserte amfetamin som også oppga bruk av heroin i løpet av siste måned. De intervjuede sprøytemisbrukerne rapporterte om et relativt omfattende misbruk av andre typer narkotika/rusmidler i tillegg til den typen narkotika som de hovedsakelig injiserte.

Vi fordeler antall sprøytenarkomane i alt på brukere av ulike typer narkotika etter prosentandeler som oppgir å ha brukt ulike typer narkotika i undersøkelsen. Dette gir innledningsvis en fordeling på brukere som hovedsakelig bruker heroin, brukere som hovedsakelig bruker amfetamin, brukere som bruker amfetamin og heroin like mye, samt brukere som hovedsakelig brukte andre typer narkotika enn amfetamin eller heroin. Videre må det tas hensyn til at de som hovedsakelig bruker en type narkotika også bruker andre typer narkotika..

Forbruk av heroin

Når det gjelder antall brukere av heroin, gir dette et anslag som stemmer godt overens med anslagene i *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)*²⁶. For å beregne forbruket av heroin vil vi imidlertid, som tidligere nevnt, basere oss på beregningene i *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)*, kort oppsummert i avsnitt 0 i dette notatet. Vi gjør imidlertid enkelte mindre justeringer: Først og fremst er det i *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)* ikke fullt ut oppgitt beregningsresultater for samtlige av de årene våre beregninger skal omfatte. SIRUS-rapporten fokuserer i hovedsak på årene 2000 og 2008, mens vi skal estimere tall for alle årene 2002-2008.

For utvikling av en tidsserie for antall sporadiske og eksperimentelle brukere av heroin for årene mellom 2000 og 2008²⁷, benyttes i hovedsak utviklingen i befolkningen i relevant(e) aldersgruppe(er). Dette gir følgende estimerte tidsserie for antall brukere av heroin:

Tabell 5.3.2. Estimert tidsserie for antall brukere av heroin. 2000-2008

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Problembbrukere	13 650	13 560	11 639	10 170	9 605	9 718	9 040	9 040	9 450
Kun injeksjon	9 150	9 480	8 137	7 110	6 715	6 794	6 320	6 320	6 300
Kun røyking	2 100	1 560	1 339	1 170	1 105	1 118	1 040	1 040	1 450
Både injeksjon og røyking	2 400	2 520	2 163	1 890	1 785	1 806	1 680	1 680	1 700
Sporadiske brukere i alt	3 400	3 354	3 349	3 352	3 355	3 365	3 386	3 416	3 500
Eksperimentbrukere i alt	1 200	1 201	1 208	1 226	1 251	1 288	1 329	1 368	1 400

Kilde: Bretteville-Jensen og Amundsen (2009) og egne beregninger.

²⁶ Innenfor usikkerhetsintervallet, med god margin.

²⁷ Antall problembbrukere som bruker heroin er oppgitt i *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)*.

Videre foretar vi en meget forsiktig nedjustering av den gjennomsnittlige brukerdosen heroin (om brukerdoser, se boks 5.1, avsnitt 5.3.4), basert på signaler fra Kripos om at opprinnelig antatt brukerdose kan være noe høy. Men vi beholder anslagene til *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)* om brukshyppighet, gjengitt i avsnitt 0 i dette notatet. Dette gir følgende estimater på årlig forbruk av heroin, som er noe forsiktig nedjustert i forhold til de opprinnelige anslagene i *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)*:

Tabell 5.3.3. Estimert forbruk av heroin. Kg. 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Problembbrukere:							
Problembbrukere som injiserer	1 024,9	895,5	845,8	855,7	796,0	796,0	793,5
Problembbrukere som røyker	131,8	115,1	108,7	110,0	102,3	102,3	142,7
Problembbrukere som både røyker og injiserer (gj.sn av de som røyker og de som injiserer)	242,6	212,0	200,2	202,6	188,5	188,5	190,7
Sporadiske brukere	18,1	18,1	18,1	18,2	18,3	18,4	18,9
Eksperimentbrukere	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Forbruk i alt	1 417,7	1 241,1	1 173,2	1 186,9	1 105,5	1 105,7	1 146,2

Antall brukere av amfetamin

Ved å fordele antall sprøytemisbrukere etter den type narkotika som de hovedsakelig injiserer og informasjon som beskrevet over, får vi følgende tidsserie for antall brukere av amfetamin:

Tabell 5.3.4 Anslag for antall brukere av amfetamin. 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Antall amfetaminbrukere blant sprøytemisbrukere som hovedsakelig bruker amfetamin ...	2 340	2 102	1 967	1 967	1 900	1 900	1 805
Antall amfetaminbrukere blant sprøytemisbrukere som bruker amfetamin og heroin like mye	390	350	311	311	300	300	285
Antall amfetaminbrukere blant sprøytemisbrukere som hovedsakelig bruker heroin:	1 170	1 051	983	983	950	950	903

Forbruk per bruker, amfetamin

Bruken av amfetamin, i form av antall brukerdager og antall injeksjoner per dag, varierer med ulike brukergrupper. Antall brukerdager i måneden for de som hovedsakelig injiserer amfetamin er oppgitt til 21,1 (*Bretteville-Jensen, 2005*) for årene 1993 til 2004 sett under ett, hvorav 18 dager i måneden i perioden 1993-1995 og 23 dager i måneden i perioden 2000-2004. Blant heroinmisbrukere som også oppga amfetaminmisbruk finner vi et gjennomsnittlig antall bruksdager på 8. Videre oppgis det at antall injeksjoner amfetamin per dag har økt over tid, fra 2,9 injeksjoner i perioden 1993-1995 til 3,6 for årene 2000-2004. Gjennomsnittet for gruppene oppgis til henholdsvis 3,6 for heroinmisbrukere og 3,4 for amfetaminmisbrukere (*Bretteville-Jensen (2005), s48*).

(5.2) Estimert månedsforbruk per bruker

Estimert månedsforbruk per bruker er gitt ved:
 $Antall\ brukerdager * Antall\ injeksjoner\ per\ dag * Gjennomsnittlig\ brukerdose\ (gram)\ per\ injeksjon$

Når det gjelder gjennomsnittlig brukerdose, se avsnitt 5.3.4.

Beregnet månedsforbruk av amfetamin for brukere som hovedsakelig misbrukte amfetamin er på 20,7 gram i årene 2002-2004. Fra 2005 har vi økt anslaget på antall injeksjoner per dag til 3,7, noe som gir et beregnet månedsforbruk på 21,3 gram i årene 2005-2008. For brukere som hovedsakelig misbrukte heroin, er det månedsforbruket av amfetamin tilsvarende beregnet til 6 gram for alle årene 2002-2008. Samme anslag benyttes også for amfetaminbrukere som misbrukte heroin og amfetamin like mye.

Årsforbruk

I *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)* påpekes det at årsforbruket av heroin ikke nødvendigvis kan multipliseres med 12, siden bruken over et år ikke er konstant:

Rusmisbrukere kan være avholdende deler av året pga for eksempel perioder med avvenning og det antas i beregningene at årsforbruket av heroin er lik månedsforbruket *8 måneder. Vi gjør den samme forutsetningen for å anslå årsforbruket av amfetamin. Kombinert med estimert serie for antall brukere i tabell 5.3.2 gir dette følgende estimerte serier for samlet årsforbruk av amfetamin blant sprøytenarkomane:

Tabell 5.3.5. Estimert årlig forbruk av amfetamin i alt. Kg. 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Estimert forbruk for misbrukere som hovedsakelig misbruker amfetamin:	387,5	348,0	325,7	334,7	323,4	323,4	307,2
Estimert forbruk for misbrukere som hovedsakelig bruker heroin eller bruker heroin like mye som amfetamin:	74,9	67,2	62,1	62,1	60,0	60,0	57,0
Estimert samlet forbruk av amfetamin blant sprøytenarkomane	462,4	415,3	387,8	396,8	383,4	383,4	364,2

Forbruk av andre typer narkotika blant sprøytemisbrukere

I *Bretteville-Jensen (2005)* gis også informasjon om hvor mange av de spurte (sprøytemisbrukerne) som også misbrukte andre typer narkotika:

Tabell 5.3.6. Bruk av andre typer narkotika blant sprøytemisbrukere som hovedsakelig brukte henholdsvis amfetamin og heroin. Prosent som oppga bruk av andre typer narkotika

Type narkotika	Amfetaminbrukere	Heroinbrukere
Hasj	49	52
Piller	74	78
Kokain	77	47
LSD	11	16
Ecstasy	2	6

Kilde: *Bretteville-Jensen (2005)*

Opplysningene i tabell 5.3.6, sammen med forutsetninger om bruk (bruksfrekvens) og brukerdoser, benyttes som grunnlag for å gi estimert forbruk av andre typer narkotika blant sprøytenarkomane, tilsvarende estimatene i tabell 5.3.5 for amfetamin.

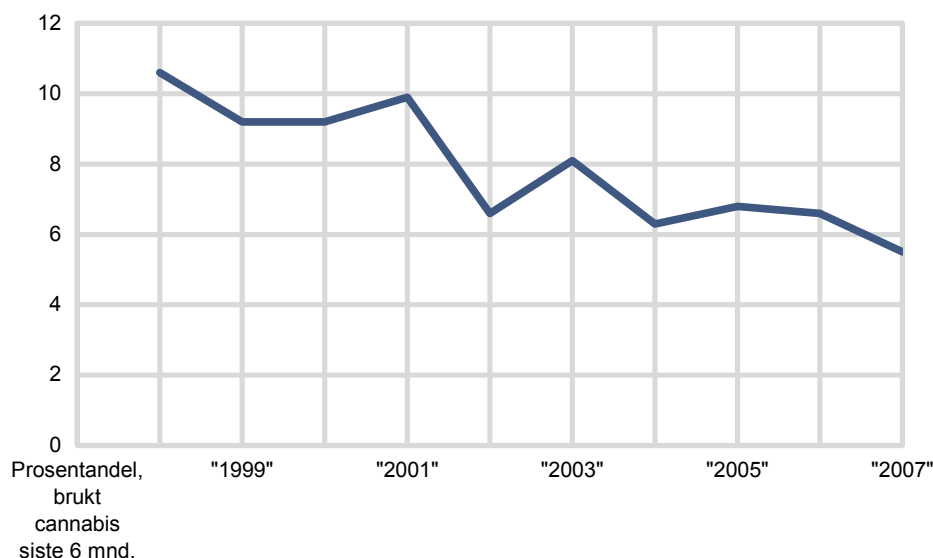
5.3.3. Beregninger for andre brukere enn sprøytenarkomane

For å estimere antall brukere og bruk av narkotika for brukere som *ikke* er sprøytenarkomane, tar vi altså utgangspunkt i utvalgsundersøkelsene beskrevet i avsnitt 5.2.2. Siden beregningene inneholder mange detaljerte forutsetninger og komponenter, er det en utfordring å kunne gjengi beregningene mest mulig detaljert uten at notatet blir alt for omfattende. Vi starter med å gjengi beregningene for bruk av cannabis relativt detaljert:

Antall brukere, cannabis

Figur 5.3.1 viser prosentandel blant ungdom i alderen 15-20 år i Norge som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de siste 6 månedene (treårig glidende gjennomsnitt), jamfør *Vedøy og Skretting (2009)*.

Figur 5.3.1. Prosentandel blant ungdom i alderen 15-20 år som oppga å ha brukt cannabis i løpet av siste 6 måneder, Norge (treårig glidende gjennomsnitt)

Kilde: Vedøy og Skretting (2009)

Vi ser at andelen som oppgir å ha brukt cannabis i løpet av de siste 6 månedene har sunket jevnt fra drøyt 10 prosent i 1998 til 5,5 prosent i 2007.

For aldersgruppen 21-30 oppgir *Lund, Skretting og Lund (2007)*, følgende andeler som har brukt cannabis i løpet av de siste seks månedene:

Tabell 5.3.7. Andel som har brukt cannabis i løpet av de siste seks måneder, 21-30 år. 1998, 2002, 2006. Prosent

	1998	2002	2006
Prosentandel som har brukt cannabis siste 6 mnd	7	10	10

Kilde: Lund, Skretting og Lund (2007), figur 38, side 72.

Kan man anta at prosentandelen som har brukt cannabis et år er lik prosentandelen som har oppgitt bruk de siste 6 månedene? Ikke uten videre, men av mangel på annen informasjon gjør vi denne forutsetningen. Når det gjelder aldersgruppen 15 til 20 år forutsetter vi at bruken fra 2007 til 2008 er tilnærmet uendret. For aldersgruppen 21-30 år tar vi utgangspunkt i oppgitte prosentandeler i tabell 5.3.7 og forutsetter en jevn utvikling for mellomliggende år, samt tilnærmet uendret bruk fra 2006 til 2008. Multiplisert med befolkningstall for hver av de gitte aldersgruppene, gir dette estimer for antall personer 15-30 år som har brukt cannabis i et gitt år.

Tabell 5.3.8. Estimert antall personer (1000) i alderen 15-30 år (utenom sprøytemisbrukere) som har brukt cannabis i løpet av et gitt år

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Personer 15-20 år	21,3	26,4	21,0	23,3	23,4	20,1	20,1
Personer 21-30 år:	60,4	59,4	58,3	57,5	57,0	57,1	58,2

Jamfør avsnitt 5.2.2 finnes det i *Norlund (2005)*, som presenterer data for hele voksenbefolkningen (over 15 år), også noe informasjon om aldersfordelingen blant brukerne:

Tabell 5.3.9. Prosentandel av befolkningen i alderen 15 år og over som har brukt marihuana/hasj i løpet av siste år og i løpet av siste 30 dager

	1994	1999	2004
Siste år	3,7	3,7	3,8
Siste 30 dager	1,6	2,0	1,8

Kilde: Norlund (2005)

Andelen som i 2004 oppgir å ha brukt cannabis de siste 12 månedene er høyest for aldersgruppen mellom 20-24 år, der 15,6 prosent oppgir bruk, mens 10,4 prosent i alderen under 20 år oppgir bruk. For personer i alderen 25-29 år er det ca 6 prosent²⁸ som oppgir å ha brukt cannabis og andelen er deretter synkende med aldersgruppene. Blant personer over 50 år er det ingen som oppgir bruk av cannabis de siste 12 månedene.

Gitt at 3 prosent i aldersgruppen 30-50 år hadde brukt cannabis i løpet av de siste 12 månedene (og ingen i aldersgruppene over 50 år), vil dette multiplisert med antall personer i den aktuelle aldersgruppen gi følgende antall brukere:

Tabell 5.3.10. Estimert antall personer (1000) i alderen 30 år og over (utenom sprøytemisbrukere) som har brukt cannabis i løpet av et gitt år

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Anslag antall personer (1000) 31-50 år som har brukt cannabis siste år:	39,3	39,7	40,0	40,1	40,4	40,6	40,9

Summert over aldersgruppene gir dette et anslag for antall personer (utenom sprøytemisbrukere) som har brukt cannabis i løpet av et år:

Tabell 5.3.11. Estimert antall personer (1000) (utenom sprøytemisbrukere) som har brukt cannabis i løpet av et gitt år

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sum, antall personer (1000) som har brukt cannabis siste år:	121,0	125,6	119,3	121,0	120,8	117,8	119,6

Alternativt kunne man estimert antall brukere blant hele befolkningen 15 år over ved å benytte den oppgitte prosentandelen for personer 15 år og eldre som hadde benyttet cannabis det siste året (3,7 eller 3,8 prosent) i *Norlund (2005)*. Dette ville gitt et høyere estimat for antall personer som har brukt cannabis et gitt år, varierende mellom 7 og 19 prosent høyere, i alle fall hvis vi samtidig benyttet befolkningstall for hele befolkningen 15 år og over.

For de yngre aldersgruppene antar vi imidlertid at undersøkelsene som er rettet mot henholdsvis ungdom og unge voksne er mer representative for disse aldersgruppene, slik at vi forholder oss til estimatet av antall brukere av cannabis (utenom sprøytenarkomane) gitt i tabell 5.3.10 over.

Brukshyppighet, cannabis

Tabell 3.1 i *Vedøy og Skretting (2009)* viser antall ganger ungdom i alderen 15-20 år oppgir å brukt cannabis i løpet av de siste 6 måneder, Norge (tall for årene 2006-08 samlet):

Tabell 5.3.12 Ungdom 15-20 år. Bruk av cannabis siste 6 måneder. Antall ganger bruk. 2006 -2008

	Antall ganger bruk siste seks måneder					Sum
	0	1-4	5-10	11-25	26+	
Prosentandel	93,8	3,3	0,7	0,5	1,7	100,0

Kilde: Vedøy og Skretting (2009)

De fleste som oppgir å ha brukt cannabis i undersøkelsene, oppgir altså å ha gjort det bare noen få ganger.

Vi har ikke tall, tilsvarende tallene i tabell 3.1 for tidligere årganger. Det forutsettes derfor at forbruksmønsteret, for de som har brukt stoffet de siste 6 månedene, er relativt fast fra år til år. Hva med forbruksmønsteret gjennom året, kan dette settes lik forbruksmønsteret i løpet av de siste 6 månedene? Vi antar at bruk i løpet av året for de som bruker stoffet oftere må økes/dobles. Tabellen nedenfor viser oppgitt forbruksmønster for de som oppgir at de *har* brukt cannabis de siste 6 månedene (omregning av prosentandelene i tabell 3.1) og beregning av et gjennomsnittlig antall ganger bruk i løpet av et år:

²⁸ Prosentandelen kan være noe unøyaktig, den er basert på avlesning av figur 3 i *Norlund (2005)*.

Tabell 5.3.13. Ungdom 15-20 år. Oppgitt forbruksmønster blant de som oppgir bruk siste 6 md.

	Andel	Beregning
		Antall ganger lagt til grunn siste år (12 md.)
Brukt stoffet 1-4 ganger	0,5	4
Brukt stoffet 5-10 ganger	0,1	15
Brukt stoffet 11-25 ganger	0,1	35
Brukt stoffet 26+ ganger	0,3	70
Sum	1,0	26

Gitt at halvparten bruker cannabis 4 ganger i løpet av et år, 10 prosent bruker det 15 ganger, 10 prosent bruker det 35 ganger, mens de resterende 30 prosentene bruker cannabis 70 ganger i løpet av et år, ville de som oppgir å ha brukt cannabis i gjennomsnitt bruke det 25 - 26 ganger i løpet av et år. Vi ser av beregningsopplegget i tabell 5.3.13 at estimert gjennomsnitt varierer med det antallet ganger vi legger til grunn som gjennomsnitt for hver av brukergruppene. Antar vi at den gruppen som oppgir lavest bruk i gjennomsnitt bruker cannabis bare 2 ganger i løpet av et år, blir estimert gjennomsnitt for alle som oppgir bruk fortsatt om lag 25. Antar vi i stedet at de som oppgir hyppigst bruk i gjennomsnitt bruker det 50 ganger i løpet av et år, blir anslaget for gjennomsnittlig bruk lik 20.

Lund, Skretting og Lund (2007), tabell 16, viser oppgitt forbruksmønster blant unge voksne, 21-30 år:

Tabell 5.3.14. Unge voksne, 21-30 år. Bruk av cannabis siste 6 måneder

	1998	2002	2006
Prosentandel som har brukt cannabis 1-4 ganger	4	5	5
Prosentandel som har brukt cannabis 5-10 ganger	1	1	1
Prosentandel som har brukt cannabis 11-25 ganger	1	1	1
Brukt cannabis mer enn 25 ganger	2	3	3
Sum, prosentandel som har brukt cannabis siste 6 mnd	7	10	10

Kilde: Lund, Skretting og Lund (2007)

Omregning til bruk for de som har oppgitt å ha brukt cannabis siste 6 mnd, og tilsvarende beregning av gjennomsnittlig bruk som i tabell 5.3.13 gir:

Tabell 5.3.15. Unge voksne 21-30 år. Forbruksmønster blant de som oppgir at de har brukt cannabis siste 6 mnd

	1998	2002	2006	Beregning
				Ant. ganger lagt til grunn i løpet av et år (ca)
Andel som har brukt cannabis 1-4 ganger. Prosent	57,0	50,0	50,0	4
Andel som har brukt cannabis 5-10 ganger. Prosent	14,0	10,0	10,0	15
Andel som har brukt cannabis 11-25 ganger. Prosent	14,0	10,0	10,0	35
Andel som har brukt cannabis mer enn 25 ganger. Prosent ...	29,0	30,0	30,0	70
Sum, andel som har brukt cannabis siste 6 mnd. Prosent .	100,0	100,0	100,0	

Tabell 5.3.15 viser at halvparten av de som oppga bruk i løpet av siste halvår, hadde brukt cannabis kun 1-4 ganger, mens 29-30 prosent hadde brukt cannabis mer enn 25 ganger i løpet av et halvår. Forbruksmønsteret er med andre ord ganske likt oppgitt forbruksmønster blant ungdom 15-20 år. Ved tilsvarende beregninger som for ungdom 15-20 år, får vi gjennomsnittlig bruk av cannabis i løpet av et år, for de som oppga bruk, lik 28-29 ganger, avhengig av hvilket år vi ser på.

Vi legger til grunn et anslag på gjennomsnittlig bruk på 27 ganger i løpet av et år, for alle brukere av cannabis utenom sprøytenarkomane (alle aldersgrupper).

Antall brukere, andre typer narkotika *Skretting og Vedøy (2009)*, figur 3, viser prosentandel blant ungdom i alderen 15-20 år som i de årlige landsdekkende utvalgsundersøkelsene for ungdom oppga at de i løpet av de siste 6 månedene hadde brukt forskjellige sentralstimulerende stoffer.

Tabell 5.3.16. Prosentandel¹ blant ungdom i alderen 15-20 år som oppga bruk av amfetamin, ecstasy eller kokain siste 6 måneder. Norge. 3-årig glidende gjennomsnitt

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Amfetamin	2,2	2,6	2,4	2,3	2,0	2,0	2,0	1,8	1,7	1,4
Ecstasy	1,7	1,8	1,6	1,3	1,1	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6
Kokain/crack	-	-	-	-	-	-	-	-	1,1	1,3

¹Oppgitte prosentandeler i denne tabellen bygger på avlesning av figur i *Skretting og Vedøy (2009)*, så de kan derfor være litt unøyaktige.

- Opplysninger ikke oppgitt.

Kilde: *Skretting og Vedøy (2009)*.

For aldersgruppa 21-30 år, viser *Skretting og Vedøy (2007)*, s 16, figur 10 oppgis følgende prosentandeler for de som oppga at de i løpet av de siste 6 månedene hadde brukt ulike sentralstimulerende stoffer, Norge i alt, 2006 og (2002):

Tabell 5.3.17. Andel av respondentene (unge voksne, i alderen 21-30) som oppgir å ha brukt ulike sentralstimulerende midler i løpet av de siste 6 månedene. Prosent¹

	2002	2006
Amfetamin	2,2	1,9
Kokain/crack	2,2	2,3
Ecstasy:	0,9	0,4

¹Oppgitte prosentandeler i denne tabellen bygger på avlesning av figur i *Skretting og Vedøy (2009)*, så de kan derfor være litt unøyaktige.

Kilde: *Skretting og Vedøy (2007)*.

Lund, Skretting og Lund (2007), s85-89, oppgir også noen resultater om bruk siste 6 måneder og brukshyppighet for unge voksne.

For å estimere tall for antall personer i gitt aldersgruppe som har brukt de ulike typene narkotika i løpet av et år (for årene 2002-2008), benyttes opplysningene om oppgitt bruk blant henholdsvis ungdom og unge voksne (tabell 5.3.15 og 5.3.16) og i tillegg gjør vi følgende forutsetninger:

- Vi antar at andelen som oppgir bruk det siste året stemmer overens med andelen som oppga bruk i løpet av siste 6 måneder.
- For ungdom 15-20 år, antar vi at andelen som oppgir bruk i 2007 kan benyttes også for året 2008.
- Når det gjelder bruk av kokain blant ungdom 15-20 år, estimeres tall for de årene vi ikke har opplysninger om bruk siste 6 md., ved å benytte samme utvikling bakover som i serien for bruk noen gang.
- For ungdom 25-20 år gir opplysninger om bruk noen gang også tall for bruk av LSD og GHB, men det finnes ikke tall tilsvarende tall i tabell 5.3.15 for bruk siste 6 måneder (eller bruk siste 12 måneder). For å anslå bruk siste år for disse typene narkotika, ser vi på differansen mellom bruk *noen* gang og bruk siste 6 måneder for de stoffene der vi har opplysninger om begge deler (tre-årig glidende gj.sn. for bruk siste 6 måneder, så ikke helt sammenlignbart). Avvikene ser i gjennomsnitt ut til å ha økt over tid. For de første årene i tidsserien antar vi at 50 prosent av de som oppgir å ha brukt LSD eller GHB *noen* gang har brukt det de i løpet av det siste året, og for de siste årene i tidsserien 55 prosent. (Siden bruk noen gang er lav, blir også andelen som har brukt disse typene narkotika det siste året lav.)
- For unge voksne gjør vi noen anslag om andel av befolkningen i denne aldersgruppen som har brukt ulike typer narkotika, der anslagene er basert på informasjon i *Skretting og Vedøy (2007)* og *Lund, Skretting og Lund (2007)*. Det antas at andelen av befolkningen i den gitte befolkningen om har brukt de ulike typene narkotika er relativt stabil fra år til år (glattet tidsserie for mellomliggende år som vi ikke har informasjon om).

Andelene for gitt aldersgruppe, for gitt type narkotika og for gitt år multipliseres dermed med antall personer i gitt aldersgruppe i angitt år. Dette gir et første

estimat for personer i aldersgruppene 15-20 år, og 21-30 år, som har brukt ulike typer narkotika et gitt år.

Hva så med personer som er eldre enn 30 år? Kan vi gå ut fra vi i det store og hele kan se bort fra eksperimentelle og sporadiske brukere i denne aldersgruppen? I alle fall kan estimatene for summen av ungdom 15-20 år og unge voksne 21-30 år sammenlignes med beregninger der vi i stedet tar utgangspunkt i resultater for hele voksenbefolkningen (aldersgruppen 15 år og over). Noen resultater for denne aldersgruppen, for amfetamin, kokain og ecstasy, finnes i *Skretting og Vedøy (2007)*. Utvalgsundersøkelsene blant hele voksenbefolkningen viser en lav, og relativt stabil andel for årene 1994, 1999 og 2004 som oppga å ha brukt sentralstimulerende midler. Omtrent 3 prosent oppga å ha brukt amfetamin, mens andelen som oppga å ha brukt kokain var omkring 2 prosent, og 1-2 prosent for ecstasy.

Sammenligning av vår nye serie med estimater for hele befolkningen 15 år og over med vår første estimatserie gir et relativt stort positivt avvik, men varierende for ulike typer narkotika og over tid. Størst er avviket for ecstasy, der også representativiteten i utvalget er minst (usikkerheten er størst).

Vi gjør et tillegg i forhold til serien med de første estimatene (basert på henholdsvis ungdom og unge voksne) for å fange opp brukere over 30 (som ikke er tunge misbrukere), og for å dekke opp for noe av differansen i tallstørrelsene som kan skyldes usikkerheten i de ulike undersøkelsene. For amfetamin og kokain settes tillegget lik 30 prosent av avviket mellom de ulike estimatene (for et gitt år). For Ecstasy, LSD og GHB brukes anslagene som allerede er estimert. Dette gir følgende anslag for brukere, utenom sprøytemisbrukere, i alt av ulike typer narkotika:

Tabell 5.3.18. Beregnede anslag for antall brukere, utenom sprøytemisbrukere, i alt, for ulike typer narkotika. 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Amfetamin	36 504	32 308	31 157	30 543	27 506	26 726	27 215
Kokain/crack	22 700	26 239	23 830	24 828	25 422	26 381	26 872
Ecstasy	8 980	8 018	7 086	6 197	5 330	5 045	5 153
LSD	4 309	4 277	3 918	4 953	4 215	4 060	3 527
GHB	2 174	2 494	2 167	3 038	2 699	2 346	2 603

Brukshyppighet, andre typer narkotika

Vi finner ingen opplysninger om brukshyppighet av disse ulike typene narkotika, bortsett fra følgende utsagn fra en av de omtalte SIRUS-rapportene: "*selv om det er en viss andel som oppga å ha brukt de forskjellige sentralstimulerende rusmidlene i løpet av de siste seks månedene, hadde de fleste bare gjort dette en gang.*" Alle anslag om brukshyppighet utover dette blir derfor rene antakelser. Vi har gjort følgende anslag:

Tabell 5.3.19. Anslag for gjennomsnittlig bruk av ulike typer narkotika blant brukere som ikke er tunge misbrukere. Anslag bruk gj.sn. ant. Ganger

Brukshyppighet, anslag:	Hvis	Gir gj.sn. antall ganger:	Anslag bruk gj.sn. ant. Ganger
Amfetamin	70% bruk kun en gang, mens 30% bruk 15 ganger:		5,2 5,5
Kokain:	70% bruk kun en gang, mens 30% bruk 15 ganger:		5,2 5,5
Ecstasy:	70% kun 1 gang, mens 30% 10 ganger		3,7 4,0
LSD	80% kun 1 gang, mens 20% 5 ganger		1,8 2,0
GHB	80% kun 1 gang, mens 20% 5 ganger		1,8 2,0

Med anslag for antall brukere, anslag for gjennomsnittlig brukshyppighet for de som har brukt og gjennomsnittlige brukerdoser gir dette følgende anslag for årlige brukermengder:

Tabell 5.3.20. Beregnede anslag for brukermengder av ulike typer narkotika blant brukere som ikke er tunge misbrukere. 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Amfetamin (gram)	50 194	44 424	42 841	41 997	37 820	36 748	37 421
Kokain (gram)	31 213	36 079	32 766	34 138	34 955	36 274	36 949
Ecstasy (tabletter)	35 919	32 073	28 342	24 789	21 321	20 179	20 613
LSD (brukerdoser)	8 618	8 553	7 835	9 906	8 429	8 120	7 054
GHB (brukerdoser)	4 349	4 989	4 335	6 076	5 397	4 692	5 207

5.3.4. Brukerdoser

En rusdose, eller brukerdose, er ikke vitenskapelig definert, og er helt avhengig av toleranseutvikling til den enkelte bruker, i tillegg til styrkeprosenten til den stoffblanding man inntar (jmfør ovenstående avsnitt). Hvis brukeren kjenner til at det er et høyt innhold av rusmiddel i en gitt blanding, så doserer brukeren normalt mindre pulvermengde ved ett inntak. Og tilsvarende - lavprosentlige stoffblandinger doseres i langt større skala.

Når det gjelder heroin, viser *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)* til at det er svært få undersøkelser, også internasjonalt, som gir anslag på mengde heroin brukt pr. injeksjon.

Både brukerdosene og antall injeksjoner i løpet av en brukerdag vil, i tillegg til styrkeforholdet og den enkelte brukers toleranse for heroinen, være påvirket av hvilke forholdsregler misbrukere tar med hensyn til variasjoner i renhet i stoffet. *"Kvaliteten (styrken) på stoffet, målt i prosent heroin i forpakningene som selges på det illegale heroinmarkedet, varierer mye. På kjøpstidspunktet er det ikke mulig for kjøper å kjenne til den egentlige styrken på det som tilbys. Mange vil derfor dele en normal "brukerdose i to for først å kjenne virkningen av den lave dosen. Overdosering kan dermed unngås dersom stoffet ha høyere styrkeprosent enn vanlig."* Intervjuer blant sprøytenarkomane i Oslo gir en variasjon fra 0,1 gram til 0,3 gram for de fleste misbrukerne, mens noen få oppgir å sette over et halvt gram per injeksjon. Gjennomsnittet som oppgis er 0,23 gram per injeksjon.

Ved denne typen beregninger er det likevel nødvendig å gjøre noen forutsetninger om gjennomsnittlige brukerdoser. Boks 5.1 viser hvilke anslag på gjennomsnittlige brukerdoser vi har lagt til grunn i beregningene for ulike typer narkotika, og hvilken informasjon anslagene er basert på.

Boks. 5.1. Informasjon og forutsetninger om brukerdoser i beregningene

Cannabis: Kripas oppgir at 0,7 gram er en grei mal for en gjennomsnittlig brukerdose (med 25 mg av virkestoffet THC over i blodet og kvotert standard hasjiosj med et innhold på 7% THC. Innholdet THC i hasjis kan imidlertid variere fra 0,5 % til 22 %. En bruker røyker til virkningen kommer – som for alkohol).

Benytter 0,7 gram som anslag for en gjennomsnittlig brukerdose i beregningene

Heroin: *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)* legger til grunn følgende brukerdoser i beregningene av samlet forbruk av heroin (se beregningene omtalt i avsnitt 5.2.5):

	Antall gram
Problembrukere:	
Brukerdose ved injeksjon	0,23
Brukerdose ved røyking	0,30
Sporadiske brukere:	
Brukerdose ved injeksjon	0,20
Brukerdose ved røyking	0,30
Eksperimentelle brukere	0,15

Anslagene for problembrukere er høyere enn anslagene for sporadiske og eksperimentelle brukere, fordi en bruker får en høyere toleranse for heroinen over tid og må innta en høyere dose for å oppnå samme rusvirkning. Videre er anslaget for en brukerdose noe høyere ved røyking enn ved injeksjon, fordi man må røyke en større mengde heroin for å oppnå samme rusvirkning som ved injeksjon.

Ved kontakt med Kripas, blir det gitt til kjenne en oppfatning om brukerdosene som SIRUS har lagt til grunn i beregningene er noe høye. Vi har derfor valgt å foreta en forsiktig nedjustering av de gjennomsnittlige brukerdosene i forhold til anslagene i *Bretteville-Jensen og Amundsen (2009)*. I våre beregninger legger vi til grunn følgende anslag:

	Antall gram
Problembrukere:	
Brukerdose ved injeksjon	0,20
Brukerdose ved røyking	0,25
Sporadiske brukere:	
Brukerdose ved injeksjon	0,15
Brukerdose ved røyking	0,25
Eksperimentelle brukere	0,15

Amfetamin: Folkehelseinstituttet – faktaark om rusmidler: "En vanlig misbruksdose - "en kvarting" (250 mg uren dose) - kan være av størrelsesorden 50-150 mg ren amfetamin eller mer. Vanlige doser ved medisinsk behandling er 5-20 mg amfetamin."

Benytter 0,25 gram som anslag for en gjennomsnittlig brukerdose i beregningene

Ecstasy: En tablett inneholder en vanlig rusdose, det vil si 50-150 mg virkestoff (Folkehelseinstituttet, faktaark).

Priser oppgis i forhold til antall tabletter.

Benytter 1 tablett som anslag for en gjennomsnittlig brukerdose i beregningene

Kokain: Kripas oppgir at rusdoser for kokain er om lag det samme som for amfetamin (50-150 mg). Et ikke uvanlig inntaksmønster er å sette snusedoser i hvert nesebor. 100 mg er dermed OK som mal ofr en rusdose kokain. Styrkegraden

har imidlertid blitt halvert fra på om lag 10 år fra ca 70 % til i dag ca 30%. 0,25 gram kan dermed brukes som mal for en brukerdose med (urent) kokain.

Benytter 0,25 gram som anslag for en gjennomsnittlig brukerdose i beregningene

LSD: Omsettes i form av kapsler, tabletter, eller dryppet på papir/plastbiter (kan ligne på frimerker). Hvert "frimerke" inneholder en brukerdose som svelges. Mengde LSD i en vanlig enkeltdose er meget varierende, vanligvis ca.100 mikrogram, eventuelt mindre (informasjon fra internett – husker ikke nettsadresse).

Oppgitte priser blir gjerne knyttet til antall tabletter, dermed er antall tabletter hensiktsmessig å benytte som volumreferanse i beregningene.

Benytter en tablett som brukerdose

GHB inntas gjerne som væske i doser av størrelse en eller flere "bruskorker". Kripes oppgir at styrkegraden varierer mye, vanligvis fra 2-10 gram. Mal for en rusdose GHB kan gjerne settes til 5 gram rent stoff. Oppgitte priser blir i noen grad knyttet direkte opp mot antall brukerdoser.

5.3.5. Etterspurte mengder - resultater

Bruk av ligningen for beregningen av etterspurt forbruksmengde i avsnitt 5.3.1, for ulike typer narkotika og fordelt på tunge misbrukere og andre brukere, og med anslag for ulike komponenter i beregningene som forklart i avsnitt 5.3.2-5.3.4 gir følgende beregnet estimert bruk (mengder):

Tabell 5.3.21. Estimert etterspørsel (mengder) etter ulike typer narkotika, fordelt på tunge misbrukere og sporadiske/eksperimentelle brukere. 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Cannabis (gram)							
Problembrukere	2 692 872	2 418 406	2 221 607	2 221 607	2 146 480	2 146 480	2 039 156
Andre	2 286 304	2 373 161	2 255 317	2 287 661	2 283 199	2 226 109	2 261 245
I alt	4 979 176	4 791 567	4 476 924	4 509 268	4 429 679	4 372 589	4 300 401
Heroin (gram)							
Problembrukere	1 399 266	1 222 659	1 154 734	1 168 319	1 086 808	1 086 808	1 126 877
Andre	18 445	18 466	18 492	18 560	18 684	18 857	19 320
I alt	1 417 711	1 241 125	1 173 225	1 186 879	1 105 492	1 105 665	1 146 197
Amfetamin, inkl. met-amfetamin etc (gram)							
Problembrukere	462 384	415 256	387 752	396 798	383 380	383 380	364 211
Andre	50 194	44 424	42 841	41 997	37 820	36 748	37 421
I alt	512 578	459 681	430 593	438 795	421 200	420 128	401 632
Kokain/crack (gram)							
Problembrukere	13 502	12 126	10 812	10 812	10 446	10 446	9 924
Andre	31 213	36 079	32 766	34 138	34 955	36 274	36 949
I alt	44 715	48 205	43 577	44 950	45 401	46 720	46 873
Ecstasy (tabletter)							
Problembrukere	2 714	2 438	2 145	2 145	2 072	2 072	1 968
Andre	35 919	32 073	28 342	24 789	21 321	20 179	20 613
I alt	38 634	34 510	30 487	26 933	23 393	22 251	22 581
LSD (antall brukerdoser)							
Problembrukere	4 661	4 186	3 699	3 699	3 574	3 574	3 395
Andre	8 618	8 553	7 835	9 906	8 429	8 120	7 054
I alt	13 279	12 739	11 534	13 604	12 003	11 694	10 449
"Piller" (antall)							
Problembrukere	6 277 593	5 637 761	4 978 576	4 978 576	4 810 218	4 810 218	4 569 707
Andre	-	-	-	-	-	-	-
I alt	6 277 593	5 637 761	4 978 576	4 978 576	4 810 218	4 810 218	4 569 707
GHB (brukerdoser)							
Problembrukere	-	-	-	-	-	-	-
Andre	4 349	4 989	4 335	6 076	5 397	4 692	5 207
I alt	4 349	4 989	4 335	6 076	5 397	4 692	5 207

Beregningsresultatene i tabell 5.3.21 må tolkes med stor varsomhet. Fra avsnitt 5.3.1-5.3.4 ser vi at resultatene avhenger av til dels svært usikre anslag på komponenter i beregningene. Siden beregningene er sammensatt av komponenter fra flere ulike kilder, er det ikke mulig å angi noe statistisk mål på usikkerheten i form av et usikkerhetsintervall eller lignende. Men vi kan nok med rimelig grad av sikkerhet hevde at størst usikkerhet nok er knyttet til beregningene for sporadiske og eksperimentelle brukere, der komponentene i beregningene i stor grad er basert på resultater fra utvalgsundersøkelser som oppgis som usikre. Imidlertid er det tallene for problembrukere som samlet sett veier mest i totalanslagene.

For å si noe mer om kvaliteten på det estimerte tallmaterialet, foretar vi i avsnitt 5.6 en sammenligning med tallmateriale belyst fra tilbudssiden (beslagsdata). Men først litt om styrkeprosenten (renheten) til ulike typer narkotika og om statistikk og annen informasjon belyst fra tilbudssiden:

5.4. Om styrkeprosenten (renheten) til ulike typer narkotika

Narkotika blir gjerne ikke omsatt i ren form, men er ofte blandet ut med ulike stoffer. Dette kan være andre typer narkotika, men også stoffer som ikke gir rusvirkning. Jmfør avsnitt, 0 anbefaler Eurostat at det ved beregning av import og omsatt kvantum av narkotika (samt priser) korrigeres for ”renheten” (styrkeprosenten) til den narkotikaen som omsettes. Begrunnelsen for en slik korreksjon bygger på antakelsen om at importert kvantum blir blandet ut før salg på markedet innenlands, slik at solgt kvantum får en lavere grad av ”renhet” enn det importerte kvantumet. For å foreta en slik korreksjon, må man vite noe om

styrkegraden på narkotikaen som omsettes, og forskjeller i gjennomsnittlig styrkeprosent ved import og ved omsetning innenlands.

Kripos foretar analyser av de beslagene som blir gjort, med unntak av saker som blir avgjort med forelegg. I *Kripos (2008)* oppgis det at det er store variasjoner i styrkeprosenten til heroin fra beslag til beslag. I relativt mange heroinbeslag påvises det også andre typer virkestoffer, som paracetamol, koffein og andre rusgivende stoffer (benzodiazepiner). I et notat fra Kripos fra 2004 (*Bønes, 2004*) oppgis det prosentinnholdet av heroin gjennom flere tiår har hatt stor spredning, men at det gjennomsnittlige styrkeprosenten før 1999 vanligvis har blitt anslått til 40-50 prosent. Tabell 5.4.1 viser gjennomsnittlig styrkeprosent på analyserte beslag av heroin for årene 2002-2008:

Tabell 5.4.1. Gjennomsnittlig styrkeprosent på heroin i årene 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Heroin, styrkeprosent	29	23	27	26	36	36	31

Kilde: Bønes (2004) og Kripos (2008)

Når det gjelder antakelser om en gradvis fortynning av stoffblandinger i løpet av omsetningskjeden oppgir Kripos følgende: *"Det er ingen regel at store beslag ved grensene har høyt innhold av virkestoff, mens det som falbys "ute i gata" har lavt innhold. Om heroin vet vi helt sikkert at det aldri fortynnes i forbindelse med distribusjon, men for amfetamin kan det forekomme."*

Når det gjelder kokain, skriver Kripos at det ikke er noen fast rutine for å skille mellom kokainklorid og kokainbase (crack). Det oppgis at det i 2008, som året før, likevel er avdekket et beslag med kokainbase i Vestfold på 77 gram kokainbase-blanding (89 prosent). Videre rapporteres det at innholdet av rent kokain i beslagene har gått jevnt nedover, fra over 70 prosent for mer enn 10 år siden til 37 prosent i 2008.

For amfetamin og metamfetamin har Kripos estimert gjennomsnittlig styrkegrad i 2008 til henholdsvis 34 prosent og 39 prosent. Dette er noe lavere enn det som der registrert foregående år. Tabletter som betegnes som ecstasy kan inneholde en rekke ulike kjemiske forbindelser, men virkestoffet MDMA er har dominert i markedet de senere årene. I analyser av de største enkeltbeslagene av ecstasy i 2008 varierte mengden MDMA i tablettene mellom 39 mg pr tablett og 131 mg pr tablett. Når det gjelder ulike benzodiazepiner (BZD), er det i en rekke beslag funnet "forfalskninger" av tabletter som kan inneholde andre virkestoffer enn det de utgir seg for.

Når det gjelder tilgjengelige data fra etterspørselssiden, er mengdene som oppgis brukt relatert til urent stoff. Priser som oppgis er også knyttet til salgsdoser, det vil si urent stoff. Variasjonen i prisene for en gitt brukerdose og en gitt type narkotika (se avsnittet om priser nedenfor) vil nok imidlertid til en viss grad også reflektere kvalitetsforskjeller. Også beslagstallene til Kripos (se omtale i avsnitt 0) er urent stoff.

Konklusjon om korreksjon for styrkegrad

For heroin, og også for andre typer narkotika, viser altså analysene til Kripos at renheten er svært varierende fra beslag til beslag. *Men som Kripos peker på, tyder ikke data på at narkotika som omsettes i Norge blir gradvis utblandet fra et omsetningsledd til det neste. Kripos konkluderer med at det virker rimelig å anta at styrkegraden først og fremst er avhengig av opprinnelsesland og produksjonssted heller enn nivået på omsetningsleddet i omsetningen. Vi gjør derfor ingen korreksjoner for styrkegraden i beregningene.* Dette innebærer at brukermengder og priser må tolkes som "urent stoff" med en gjennomsnittlig styrkegrad.

5.5. Estimater fra tilbudssiden

5.5.1. Statistikk som belyser tilbudet av narkotika i Norge

Jamfør avsnitt 2.3.1, anbefaler Eurostat at det forsøksvis også utarbeides estimater fra tilbudssiden, som sammenlignes med estimater fra etterspørselssiden. I dette avsnittet gis en oppsummering av statistikk eller annen informasjon som er relevant i forhold til beregning eller som bakgrunnsinformasjon for tolkning (analyse) av tilbudssiden av narkotikaomsetningen.

5.5.2. Beslagsstatistikk

Beslagsstatistikken til Kripos er en nasjonal statistikk som i tillegg til politiets beslag også inkluderer beslag foretatt av tollmyndighetene ved innførsel, i fengslene og ved forsvaret. Dette i motsetning til beslagsstatistikken til Tollvesenet, som kun inkluderer de beslagene som tollmyndighetene har foretatt. En annen viktig forskjell mellom beslagstallene til Kripos og Tollvesenet, er at beslagstallene til Kripos blir rettet dersom det ved analyse av de beslaglagte mengder viser seg at beslaget inneholder andre stoffer enn først antatt.

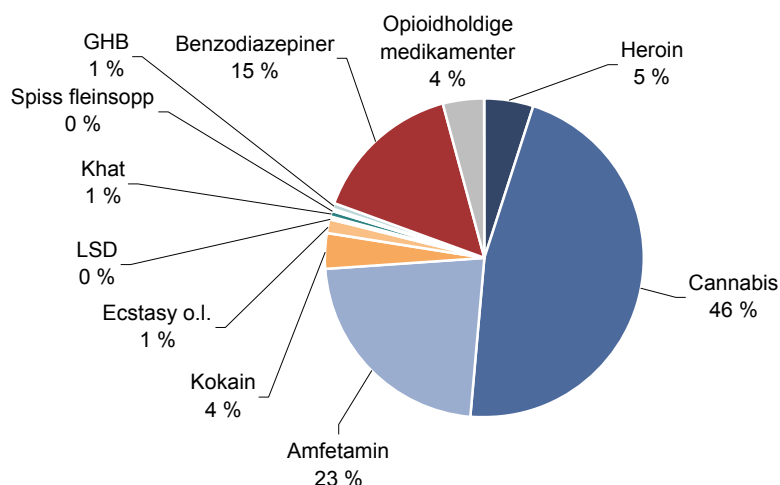
Kripos oppgir at datagrunnlaget til beslagsstatistikken er basert på verifiserte analyseresultater til bruk i ordinære straffesaker, samt opplysninger fra politidistriktene når narkotikasakene er avgjort lokalt med forelegg eller ved tilståelsesdommer. Sistnevnte kategori, 11213 saker i 2008, er avgjort uten at beslagene er testet ved laboratoriet. I disse sakene er det vanligvis gitt relevante opplysninger om hva beslagene mest sannsynlig kan være. En del småbeslag kan erfaringsvis skjule andre stofftyper enn det som er gitt i forklaringene. Statistikken viser både antall beslag og beslaglagte mengder av ulike narkotiske stoffer.

Beslagsstatistikk er det nærmeste vi kommer en samlet statistikk om tilbudssiden i narkotikamarkedet. Den samlede innførselen, etterspørsel og den reelle spredningen av narkotika må antas også å ha betydning for de beslagene som gjøres. For å kunne si noe mer om tilbudet basert på beslagstall, må det imidlertid implisitt gjøres forutsetninger om *beslagsrate* for de ulike narkotiske stoffene, altså hvor stor andel av den totale tilgangen på et gitt narkotisk stoff som man tror blir beslaglagt. Slike anslag er det ingen per i dag, som har grunnlag til å gi indikasjoner om. Det som er sikkert, er at beslaglagt mengde og, til dels, antall beslag, kan svinge en del fra år til år avhengig av innsatsen (og hellet) til politi og tollmyndigheter. Kripos beskriver i omtalen av statistikken for årgangen 2008 (Kripos, 2008), at *”store beslag ofte er et resultat av en noe lengre etterretnings- og etterforskningsinnsats, mens antall beslag må sees i sammenheng med innsatsen og prioriteringer i relasjon til brukermiljøene.”* Videre hevdes det at *”for de fleste stoffene som har masseutbredelse i Norge samsvarer endringene for antall beslag svært godt med endringene i rusmiddelbruken slik den blir rapportert fra samfunnsvitenskaplig forskning. Beslaglagte mengder varierer i langt større grad og mer tilfeldig.”*

Ved forsiktig bruk av tallserier for beslag, kan slik statistikk altså likevel gi en indikasjon på langsiktige utviklingstrender. Videre kan fordelingen av beslagene på ulike typer narkotika gi en viss indikasjon på markedsandelene til de typene narkotika. Figur 5.5.1 viser antall beslag av narkotika fordelt på ulike typer narkotika, for året 2008. Tallene tyder på at cannabis er den typen narkotika som er mest utbredt, med en andel av de samlede antall beslagene på 46 prosent, med amfetamin/metamfetamin som en god nummer to (23 prosent). Videre utgjør beslag av ulike benzodiazepiner (tabletter) 15 prosent av beslagene, mens beslag av heroin og kokain kun utgjør henholdsvis 5 og 4 prosent.

Figur 5.5.1 Antall beslag av narkotika fordelt på ulike typer narkotika. 2008

Kilde: Kripas

Selv om utviklingen i antall beslag, jamfør Kripas, beskriver utviklingen i markedet bedre enn utviklingen i beslaglagt mengde. Vi kommer likevel ikke utenom mengdetall for å kunne estimere et samlet tilbud.

Eurostat tilkjenner i sine notater at man ikke kan legge stor vekt på beregninger fra tilbudssiden som er basert på beslagstall, men i så fall justere anslag opp mot estimater fra etterspørselssiden.

5.5.3. Annen informasjon om markedene

Kunnskapen om import og omsetning av narkotika sett fra tilbudssiden er noe begrenset, men det er foretatt undersøkelser/studier for enkelte av markedssegmentene. Dette er informasjon som, selv om den kanskje ikke kan benyttes direkte som komponenter i beregningene, gir viktig bakgrunnsinformasjon som er viktig for analyse av tallmaterialet (blant annet forholdet mellom import og avanse som vi kommer tilbake til i avsnitt 5.8.2).

Omsetning av cannabis

Larsson (2006 og 2009) omtaler markedet for import og omsetning av hasj i Norge. Her står det: "Selv om hasjmarkedet er et skjult marked så besitter vi likevel en del grunnleggende fakta. I dag produseres det aller meste av hasjen som konsumeres i Europa i Marokko. Hvor stor andel det er vet man ikke eksakt, men det anslås ofte at 80 prosent kommer derfra. Tidligere var andre produsentland som Pakistan, Nepal, Afghanistan og Libanon mer fremtredende, noe kommer så langveisfra som Thailand."

Hasj blir beskrevet som en ferskvare som ikke kan lagres over lengre tid uten at verdiene av de aktive stoffene THC reduseres betraktelig. En gjennomgang av dommer som Larsson har foretatt, viser at Nederland klart peker seg ut som hovedland i forhold til innførsel til Norge. Større partier kjøpes enten i Nederland eller Spania, svært sjelden i Marokko. Trailerfrakt, vanligvis på E6 fra Danmark via Sverige og Svinesund, er sannsynligvis den mest brukte innførselsveien og metoden, men med en langstrakt kyst er det også mye som tas inn med båt. Videre smugles større eller mindre partier også på andre måter: I posten, i containere og i bo- og personbiler. Larsson skriver videre at "det synes som om det meste av hasjen går via Oslo, for siden å spres utover i landet". Aktørene fremstilles som meget ulike, fra småsmuglere som smugler for eget og venners forbruk, via mellomstores som tar med seg noen kilo hasj en eller flere ganger for å tjene litt ekstra, til de store som får kjørt inn flere lass på noen hundre kilo. Aktørene beskrives som fleksible og tilpassningsdyktige, og som en følge av dette har de gjerne ikke så stor

omsetning. Ved storimport er det gjerne grossister som har bestillinger på betydelige antall kilo. Importører av hasj er ofte etniske nordmenn, men personer fra andre land benyttes ofte som kurerer.

Smugling av hasj oppgis i mange tilfeller å bli kombinert med smugling av piller, amfetamin og ecstasy. Imidlertid oppgis smugling av heroin som et helt atskilt marked, det samme gjelder til dels smugling av sprit.

Hvor mange omsetningsledd som finnes mellom grossist og gatesalg av hasj er usikkert, men Larsson viser til at i flere dommer opplyser pushere at de har kjøpt hasj for et sted mellom 20 000 og 30 000 kroner per kilo. I henhold til Larsson ”gir ikke dette mye plass til mellomdistributører hvis importøren skal dekke utgifter i forbindelse med import og få noe fortjeneste.”

Omsetning av heroin

Snertingdal (2007) omtaler aktører og organisering av heroinomsetningen i Norge. Beskrivelsen er basert på intervjuer med i alt 26 straffedømte heroinimportører og -selgere, samt intervjuer med 5 polititjenestemenn som har fulgt utviklingen av heroinomsetningen over tid. Informasjon i denne rapporten tyder på at det finnes flere nivåer i omsetningen av heroin i Norge. I tillegg omtales ulike roller/ arbeidsoppgaver i omsetningen av heroin, som kuréerer, mottakere, oppbevarere, ”informasjonsharer”, sjåførere og selgere av store og små kvanta.

I følge politiet og de straffedømte styres heroinimporten til Norge i dag av personer i utlandet, i hovedsak via slektskapsbånd. De driver illegal virksomhet for å forsørge sine familier, eller de er knyttet til frigjøringskamper og geriljakriger. Flere forteller at de som blir tatt i Norge ikke er hovedmennene. I henhold til studien til *Snertingdal (2007)* ser det ut til at det ikke nødvendigvis er noen fast tilknytning mellom importører og det videre salgsleddet i Norge, i og med at selgere ser ut til å stå relativt fritt til å velge sine leverandører så lenge de klarer å betale for varene.

Studien peker på at selgerne av større kvanta ser ut til å være drevet av jakten etter profitt. Selv om noen har et eget rusforbruk, ser det ikke ut til at dette er noen forklaring på at har involvert seg i salg av narkotika. Noen av personene i studien forteller at de kombinerer handel med heroin med lovlig handel. Selgerne av små kvanta oppgir å være heroinmisbrukere selv, og salget finansierer eget forbruk. Detaljistselgerne hevder å kjøpe i størrelsesorden 10 til 15 gram heroin om gangen, og selger ut 1-5 gram om gangen, samt brukerdoser. Detaljistselgere forteller at de kjøper regelmessig og hyppig, ofte en gang i uka. Flere av detaljistselgerne som blir intervjuet forteller at de også har utført andre arbeidsoppgaver enn å være selgere. Selgerne ser ut til å bli rekruttert til heroinsalg fra salg av andre typer narkotika, spesielt hasj og amfetamin. En del omsetter flere typer narkotika samtidig.

Selgere forteller om kjeder av kreditt i omsetningen: Det skal være utbredt å få kreditt hos leverandører og å gi kreditt til kunder. Politiinformantene hevder at selv store partier ofte har blitt sendt på kreditt, noe som har forårsaket en strøm av heroin inn i landet og en strøm av penger ut av landet.

I beskrivelsen av utviklingstrekk oppgis det at politiet og de straffedømte er overraskende samstemte: På 1970-tallet smuglet selgerne gjerne inn heroinen selv, oftest fra Nederland eller Danmark. Det ble omsatt relativt små kvanta, og til relativt høye priser. I tillegg etablerte pakistanske og tyrkiske aktører seg som importører og distributører. I løpet av 1980-tallet kom det til flere aktører fra ulike etniske grupper på importørsiden, men omsetningen beskrives likevel fortsatt som relativt lav. På 1990-tallet og 2000-tallet har imidlertid stadig nye etniske grupperinger kommet inn som importører og hoveddistributører. Mange av aktørene har krigsbakgrunn, noe som preger måten omsetningen blir drevet på. Fra

1990-årene og frem til i dag rapporteres prisen på heroin som fallende, kvaliteten som dårligere, og brukerdoseringene hevdes å ha gått opp.

Omsetning av amfetamin

I NRK programmet *Brennpunkt*, fra høsten 2009, blir en person straffedømt for narkotikaforbrytelser intervjuet. Den intervjuede blir i programmet betegnet som en tidligere bakmann knyttet til import og omsetning av amfetamin i Norge. Han forteller åpent om hvordan virksomheten var organisert (før han ble pågrepet), og ga en personlig analyse av utviklingen i markedet for import og omsetning av amfetamin i Norge. Omtalen av hovedtrekkene ved organisering og utviklingstrender i markedet for import og omsetning av amfetamin i programmet virker ganske lik beskrivelsen av markedet for import og omsetning av heroin som blir gitt i *Snertingdal (2007)*.

Informasjon om tilvirkning av narkotika i Norge

Kripos oppgir at generelt stammer de aller fleste narkotikabeslag fra import. Unntak er hjemmedyrket (norsk) produksjon av cannabis, samt noe misbruk av benzodiazepiner. Når det gjelder det siste forholdet gjelder dette først og fremst utslagsgivende hvis man ser på *antall* beslag, i volum (antall piller) er import viktigst også når det gjelder dette.

Det har vært noen større saker knyttet til cannabisdyrking i Norge de senere årene, spesielt ble det avdekket flere store marihuanaplantasjer høsten 2007 og våren 2008, der hele hus var gjort om til drivhus. Produksjon i Norge har imidlertid eksistert over flere tiår. Norsk produksjon omsettes helst som planter, altså marihuana. *Larsson (2006 og 2009)* beskriver "gutteromsproduksjon" av cannabisplanter på loft, i kjellere eller ute i blomsterbedet som relativt utbredt, men størrelsen på produksjonen varierer betydelig fra de som gror for eget bruk eller venner og bekjente, til de som driver produksjon for salg av marihuana.

Tabell 5.5.1 viser beslaget av cannabisplanter i årene 1998-2008:

Tabell 5.5.1. Beslag av cannabisplanter. 1998-2008

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mengde (gram)	27	28	27	18	16	22	131	15	52	119	347
Antall beslag	148	124	111	108	126	135	143	83	124	207	217

Kilde: Kripos (2008)

5.6. Sammenligning av data for tilbudssiden med estimater beregnet fra etterspørselssiden

I avsnitt 5.5.1 ovenfor, beskrives beslagstatistikk som en kilde til å si noe om tilbudet av narkotika på markedet. Som vi tidligere har vært inne på, er det stor usikkerhet knyttet til å benytte beslaglagte mengder til å si noe om omfang og utvikling i tilbudet.

Nedenfor har vi likevel gjort en grov tilnærming til sammenligning av de estimerte mengdetallene fra etterspørselssiden med politiets beslagstall. Vi har benyttet 3-årlig glidende gjennomsnitt av beslaglagte mengder, for å demme opp for de tidvis store år-ti-år variasjonene som er knyttet til særlig store beslag for enkeltår.

Tabell 5.6.1. Beslaglagte mengder (3-årig glidende gjennomsnitt) i prosent av estimerte etterspurte mengder. 2007

	2007
Cannabis (gram)	32
Heroin (gram)	5
Kokain (gram)	151
Amfetamin (gram)	56
Ecstasy o.l. (tabletter)	207
LSD (doser)	1
Benzodiazepiner + Opioidholdige medikamenter (tabletter)	15

Tabell 5.6.1 viser beslaglagte mengder, basert på 3-årig glidende gjennomsnitt, i prosent av estimerte etterspurte mengder for ulike typer narkotika. Tabellen viser, at gitt at vi antok at etterspørselsestimatet for heroin var korrekt, klarer politi og tollmyndigheter kun å spore opp og beslaglegge om lag 5 prosent av den heroinen som strømmer inn på markedet. Er en beslagsrate på 5 prosent et troverdig anslag? Og gitt at vi stolte mer på beregningene for heroin enn for beregningene av andre typer narkotika, er det grunn til å tro at politiet skulle være så veldig mye mer effektive ved beslag av andre typer narkotika enn for heroin?

Etter vår formening er usikkerheten i beregningene for stor til å kunne svare på disse spørsmålene. *At politi og tollmyndigheter likevel skulle klare å beslaglegge mer av en type narkotika enn det som til sist forbrukes (som for kokain og ecstasy) virker lite trolig! For enkelte typer narkotika, som kokain og ecstasy gir en sammenligning med beslagstall altså en klar indikasjon på at våre beregnede volumstørrelser må være underestimert. Man kan også stille spørsmålstegn ved beregnede volumtall for cannabis, amfetamin og gruppen benzodiazepiner + opioidholdige medikamenter.*

Jamfør figur 5.5.1, gir beslagstall også informasjon om beslag av enkelte typer narkotika, som vi ikke er dekket av våre beregninger, for eksempel khat. Utvalgsundersøkelser blant den generelle befolkningen fanger i liten grad opp bruk av narkotika som foregår i mer marginale miljøer i befolkningen. Hvis bruken av en type narkotika heller ikke er representativ blant tunge rusmisbrukere (sprøytenarkomane), blir ikke bruken av denne typen narkotika fanget opp i datagrunnlaget som ligger til grunn for våre beregninger fra etterspørselssiden. Ulike oppslag i media tyder på at bruken av khat er relativt utbredt blant deler av befolkningen i Oslo med opprinnelig somalisk bakgrunn, mens bruken er mer eller mindre ikke-eksisterende utenfor dette miljøet. Bruken av khat er derfor et typisk eksempel på bruk som ikke så lett fanges opp i utvalgsundersøkelser som er rettet mot den generelle befolkningen. Vi kan ikke utelukke at det finnes bruk av narkotika også i andre mer marginale miljøer i befolkningen (utenom sprøytemisbrukere) som datagrunnlaget vi bygger på ikke fanger opp.

Siden vi ut fra dette har indikasjoner på at estimatene for forbrukte mengder for enkelte typer narkotika virker for lave, skal vi da velge å oppjustere disse estimatene? Basert på en helhetlig vurdering har vi valgt og ikke gjøre dette, fordi:

- Vårt formål er å gi et best mulig totalestimat på samlet verdi av forbruket av narkotika, estimerer for bruk av de enkelte typer narkotika er et redskap, og ikke et mål i beregningene. Gitt at vi ligger for lavt for enkelte typer narkotika, er dette mulig at dette kompenseres ved for høye estimerer på andre typer narkotika.
- De gjennomsnittlige prisanslagene vi legger til grunn er også svært usikre, så det samlede verdianslaget vil uansett fortsatt være usikkert (og ikke nødvendigvis gi et for lavt verditall selv om anslagene for mengder for enkelte typer narkotika kan være for lave).
- Mengdeestimatene for de typene narkotika som viser høyest ”beslagsrate”, er uansett komponenter som ikke veier så tungt i den helhetlige beregningen (hvis vi for eksempel skulle doblet anslaget for bruk av ecstasy, ville forbruket av ecstasy totalt sett fortsatt utgjøre en relativt sett svært lav andel av det totale forbruket).

- Når det gjelder forbruk av typer av narkotika som våre beregninger ikke dekker, for eksempel khat, er det lite trolig at dette forbruket, i nasjonalregnskapssammenheng, skulle ha noen merkbar betydning for det totale verdianslaget for bruk av narkotika.
- Det virker bedre å basere de estimerte anslagene mer direkte på informasjon/statistikk og beregninger (selv om informasjonsgrunnlaget er usikkert), enn å foreta et påslag som vil måtte være "tatt rett ut fra lufta". Gitt at vi får tilgang til mer fullstendig/annen grunnlagsinformasjon på et senere tidspunkt, kan vi heller justere anslagene da.

5.7. Priser

I en undersøkelse som ble foretatt blant kommuner i 2002 og 2003 (*Amundsen og Lalla, 2005*), er det gjengitt innrapporterte median- og gjennomsnittspriser for ulike typer narkotika. Prisopplysningene er basert på rapporterte priser fra de lokale politikontorene. For begge årene er det store variasjoner i innrapporterte priser. Forfatterne skriver følgende: "Siden omsetningen er illegal, vil trolig tilgangen på stoffene variere mer enn for vanlige, legale varer, og dette kan medføre prisvariasjoner utover de variasjoner som skyldes vanlig tilpasning mellom tilbud og etterspørsel. Variasjoner i enhetsprisen for ulike stoffer kan også skyldes ulikheter i kvalitet samt den enkelte kjøpers relasjon til selgere (bekjente kan få rabatter). Som følge av dette har politiet oppgitt narkotikaprisene i intervaller heller enn i faste størrelser." I tillegg fortelles det om til dels betydelig rabatter ved kjøp av større kvanta. Rapporterte priser blir ikke publisert i intervaller, men ved median- og gjennomsnittspris. I tillegg oppgis standardavviket til beregnet gjennomsnitt. Priser er oppgitt per gram, og per brukerdose.

For året 2002 gjengis følgende prisanslag for ulike narkotiske stoffer:

Tabell 5.7.1. Prisanslag for ulike typer narkotika, basert på rapporterte priser fra lokale politimyndigheter. 2002

	Medianpris, kroner		Gjennomsnittspris, kroner (standardfeil)				Antall respondenter	
	BD ¹⁾	G ²⁾	BD ¹⁾		G ²⁾		BD ¹⁾	G ²⁾
Cannabis	100	100	91	(2)	109	(2)	74	200
Amfetamin	200	600	221	(8)	651	(25)	79	142
Kokain	325	1 250	337	(31)	1 301	(59)	17	48
Opiater	263	1 500	283	(17)	1 802	(144)	46	57
Beroligende midler ³⁾	30		47	(6)			94	
Ecstasy	150	288	164	(7)	459	(185)	75	8
Anabole steroider	18		126	(93)			4	
GHB	150		152	(18)			22	
Andre hallusinogener ³⁾	150		139	(34)			7	

¹⁾ Brukerdose.

²⁾ Gram.

³⁾ Benevnning (brukerdose eller gram) ikke oppgitt, men antas brukerdose.

Kilde: Amundsen og Lalla (2005)

Når det gjelder 2003, gir det rapporterte materialet en økning i prisene for cannabis, amfetamin og ecstasy som i *Amundsen og Lalla (2005)* hevdes å være statistisk signifikante. Andre forskjeller i rapporterte priser er ikke store nok, gitt den store usikkerheten i tallmaterialet, til at det kan hevdes at prisene har endret seg fra 2002 til 2003.

Bretteville-Jensen (2005) gir informasjon om oppgitte brukerpriser blant intervjuede sprøytemisbrukere i Oslo for årene 1993-2004. Variasjonen i pris er stor i forhold til hvor store mengder som omsettes om gangen. Prisen på heroin per gram hevdes å være 2,5 ganger så høy om man kjøper en enkeltdose om gangen, i forhold til om man kjøper 5 gram om gangen. Det samme gjelder prisen på amfetamin. Det gis altså kvantumsrabatter ved kjøp av større mengder. Mange av

sprøytemisbrukerne oppga at de selv solgte for å finansiere eget forbruk, og de fleste av disse solgte da heroin. Disse selgerne nyter godt av "rabattene" ved kjøp av større mengder, noe som kommer til uttrykk ved at oppgitt gjennomsnittspris blant misbrukere som selv er selgere er langt lavere enn blant de som ikke er selgere.

- Prisen på heroin* Når det gjelder prisendringer, oppgis det at prisen på heroin har falt med vel 70 prosent i løpet av undersøkelsesperioden. Gjennomsnittsprisen for heroin for misbrukere som selv ikke solgte, gikk ned fra ca 7600 kroner per gram i årene 1993-1998 til 2250 kroner per gram i 1998. For misbrukere som også var selgere ble prisen i samme periode redusert fra 3100 kroner per gram til 1300 kroner per gram.
- Pris på amfetamin* Prisen på amfetamin har gått ned med ca 60 prosent i samme periode, fra et nivå på om lag 1100 kroner per gram i 1993 til omtrent 450 kroner per gram i 2004. Oppgitte prisreduksjonen for misbrukere som også er selgere har vært enda større.
- Pris på cannabis* Den nominelle prisen på cannabis oppgis å ha vært stabil i undersøkelsesperioden, med en pris per "beis" (se boks om brukerdoser) oppgis til om lag 100 kroner. De oppgitte gjennomsnittsprisene relativt godt overens med oppgitte priser i tabell 5.7.1, tatt usikkerheten i betraktning.

At prisen på cannabis sannsynligvis har ligget fast over en lengre periode, bekreftes av Larsson (2009): "Gateprisen på en "beis" (vanligvis rundt 0,7 gram) har de siste 30-35 årene ligget fast på 100 kroner." Prisen hevdes og ha ligget fast, uavhengig av tilgangen på hasj. Dette tyder dermed på at det ikke har vært en markedspris, altså en pris som varierer med samlet tilbud og etterspørsel, men en pris bygget på tradisjon og kutyme. Hvis man kjøper større partier reduseres imidlertid prisene raskt, ved kjøp av 10 gram hevdes prisen å være halvert, og ved kjøp av en kilo kan prisen variere mellom 25-30 kroner per gram avhengig av kvalitet.

- Informasjon om priser fra SIRUS/politiet* Vi har videre mottatt prisinformasjon fra SIRUS som opprinnelig er registrert av politiet i Oslo på oppdrag fra SIRUS. Prisene er oppgitt i ulike intervaller for ulike salgsdoser og for ulike typer narkotika. Det registreres ikke priser hvert år. Det er stor variasjon i materialet, for eksempel varierer oppgitt pris for ett gram heroin fra under 200 kroner til 2500 kroner (året 2005)!

- Gjennomsnittlig brukerpris ≠ laveste detaljistpris* Variasjonen i prismaterialet fra politiet/SIRUS skyldes nok i stor grad de tidligere omtalte kvantumsrabatter ved kjøp i tillegg til at det kan være stor variasjon i den kvaliteten (styrkegraden) som tilbys. De laveste prisene kan vi med rimelighet betrakte som priser forbeholdt selgere. Men heller ikke aktive brukere betaler høyeste detaljistpris i vesentlig grad. Dette skyldes, som vi tidligere har vært inne på, at aktive brukere som oftest kjøper mer enn én brukerdose om gangen og dermed oppnår en kvantumsrabatt. Jmfør avsnitt 5.5.3, er det dessuten mange brukere som også fungerer som selgere på detaljistnivå, og nyter da selv godt av de lavere prisene ved kjøp av høyere kvantum. Som nevnt i samme avsnitt, pekes det videre på at det er en relativt utbredt praksis å kunne "kjøpe på krita". Noe av denne gjelden blir kanskje aldri betalt inn (prisen på kjøp som ikke betales blir lik null). Det er altså flere ulike forhold som vil redusere gjennomsnittlig betaling på faktiske kjøp. *Det er derfor stor usikkerhet knyttet til hvilken gjennomsnittlig pris som skal legges til grunn.*

Merk at når det gjelder alle opplysninger om priser som det refereres til her, er prisene per gram ikke justert i forhold til styrkegraden på kjøperdosen (se avsnittet om styrkeprosent). Prisen det refereres til er altså pris for en "uren" narkotikablanding. Vanligvis vil brukerne på et gitt tidspunkt ved kjøp heller ikke kjenne til styrkegraden på den dosen de kjøper.

Ved tolkning av prisendringer over tid, er det viktig å være klar over at observert prisnedgang over tid i stor grad kan skyldes lavere styrkeprosent på narkotikaen, slik vi ser det for heroin i tabell 5.4.1 og 5.4.2 ovenfor. De rådende prinsippene ved utarbeiding av prisindekser i Statistisk sentralbyrå generelt (basert på internasjonale retningslinjer) er at kvalitetsendringer skal betraktes som volumendringer, ikke prisendringer. En prisendring fra en periode til en annen skal i teorien reflektere prisendringer for et helt identisk produkt. Ut fra dette vil det teoretisk sett være mest korrekt å forsøke å korrigere for styrkegraden ved utvikling av prisserier for narkotika. I praksis er dette mulig, i alle fall for heroin der vi har en tidsserie med styrkegrad. *Men siden det uansett er knyttet stor usikkerhet til gjennomsnittsprisene, har vi ansett det som lite hensiktsmessig å forsøke å foreta denne typen justeringer.*

Tabell 5.7.2 viser de prisanslagene vi har lagt til grunn i beregningene, der anslagene er basert på omtalt informasjon i dette avsnittet. Basert på informasjonen om at de fleste tunge misbrukere normalt kjøper større kvanta enn en og en brukerdose, har vi lagt til grunn en noe lavere gjennomsnittlig forbrukspris for denne gruppen enn for gruppen av sporadiske og eksperimentelle brukere (dette gjelder for de typene narkotika som er "vanligst" blant gruppen av tunge rusmisbrukere).

Når det gjelder importprisen, er denne fastsatt ut fra de laveste prisene (for de største kvantumene) som er oppgitt i det omtalte prismaterialet fra SIRUS/politiet. Usikkerheten knyttet til importprisene er rimeligvis enda større enn usikkerheten knyttet til forbruksprisene, siden vi her har mindre supplerende informasjon å støtte oss på.

Tabell 5.7.2. Anslag på gjennomsnittspriser for ulike brukergrupper og ulike typer narkotika. 2002-2008. Kroner

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Heroin (pris per gram):							
Sprøytenarkomane/tunge misbrukere	900	890	870	840	800	750	700
Sporadiske/eksperimentelle brukere	1 300	1 275	1 250	1 200	1 130	1 060	1 000
Importpris	332	318	309	300	300	300	300
Amfetamin (pris per gram):							
Sprøytenarkomane/tunge misbrukere	400	350	350	300	300	300	300
Sporadiske/eksperimentelle brukere	600	600	550	500	500	500	500
Importpris	83	83	83	75	60	70	80
Cannabis/hasj (pris per gram):							
Sprøytenarkomane/tunge misbrukere	90	90	90	90	90	90	90
Sporadiske/eksperimentelle brukere	100	100	100	100	100	100	100
Importpris	50	50	50	50	50	50	50
Kokain (pris per gram):							
Sprøytenarkomane/tunge misbrukere	1 300	1 200	1 100	1 000	900	850	800
Sporadiske/eksperimentelle brukere	1 300	1 200	1 100	1 000	900	850	800
Importpris	390	360	330	300	300	350	400
LSD (pris per brukerdose):							
Sprøytenarkomane/tunge misbrukere	80	80	90	100	100	100	100
Sporadiske/eksperimentelle brukere	80	80	90	100	100	100	100
Importpris	48	48	54	60	60	60	65
Ecstasy (pris per pille):							
Sprøytenarkomane/tunge misbrukere	120	120	110	100	100	100	100
Sporadiske/eksperimentelle brukere	120	120	110	100	100	100	100
Importpris	48	48	44	40	40	40	40
"Piller" (pris per "pille"):							
Sprøytenarkomane/tunge misbrukere	100	100	80	80	80	80	80
Sporadiske/eksperimentelle brukere	100	100	100	100	100	100	100
Importpris	50	50	50	50	50	50	50
GHB (pris per brukerdose)							
Sprøytenarkomane/tunge misbrukere	150	150	150	150	150	150	150
Sporadiske/eksperimentelle brukere	150	150	150	150	150	150	150
Importpris	110	110	110	110	110	110	110

5.8. Estimert etterspørsel og tilgang av narkotika i Norge (verditall)

5.8.1. Samlet etterspørsel, beregning og resultater

<i>Beregning</i>	<p>Samlet etterspørsel, det vil si verdien av forbruket av narkotika, beregnes ved Beregnet forbruk * brukerpris</p> <p>Denne beregningen gjennomføres fordelt på ulike brukergrupper og fordelt på ulike typer narkotika. For eksempel har vi at forbruket av cannabis blant brukere som ikke er tunge rusmisbrukere for året 2008 (se tabell 5.3.21) blir lik estimert forbruk for denne gruppen (2261245 gram) * 100 kr (se tabell 5.7.2) = 261 millioner kroner.</p>
<i>Samlet estimert forbruksverdi</i>	<p>Tabell 5.8.1 viser estimert forbruk av narkotika i verdi, for årene 2002-2008. <i>Samlet etterspørsel etter narkotika er estimert til 1753 millioner kroner for året 2008.</i> Av dette er 82 prosent av verdien relatert til forbruket blant tunge rusmisbrukere, mens kun 18 prosent av verdien er relatert til forbruket blant øvrige brukere. Heroin utgjør den største delen av narkotikaforbruket, både 2002 og i 2008. Dette skyldes ikke bare at stoffet er utbredt, men også at prisen er høy per mengdeenhet i forhold til en del andre typer narkotika. Cannabis er den typen narkotika der bruken har størst utbredelse i den norske befolkningen, men prisen per mengdeenhet er mye lavere enn for heroin. For alle hovedtypene av narkotika er estimert forbruksverdi betydelig lavere i 2008 enn det var i 2002, spesielt er dette tilfellet for heroin. Nedgangen fra 2002 til 2008 skyldes dels lavere priser og dels lavere forbruk (mengder), for de fleste hovedtypene av narkotika.</p>

Tabell 5.8.1 Estimert forbruksverdi for ulike typer narkotika. Millioner kroner. 2002-2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Cannabis							
Problembrukere	242	218	200	200	193	193	184
Andre	229	237	226	229	228	223	226
I alt	471	455	425	429	422	416	410
Heroin							
Problembrukere	1 259	1 088	1 005	981	869	815	789
Andre	24	24	23	22	21	20	19
I alt	1 283	1 112	1 028	1 004	891	835	808
Amfetamin, inkl. metamfetamin etc							
Problembrukere	185	145	136	119	115	115	109
Andre	30	27	24	21	19	18	19
I alt	215	172	159	140	134	133	128
Kokain/crack							
Problembrukere	18	15	12	11	9	9	8
Andre	41	43	36	34	31	31	30
I alt	58	58	48	45	41	40	37
Ecstasy							
Problembrukere	0	0	0	0	0	0	0
Andre	4	4	3	2	2	2	2
I alt	5	4	3	3	2	2	2
LSD							
Problembrukere	1	1	0	0	0	0	0
Andre	1	1	1	1	1	1	1
I alt	1	1	1	1	1	1	1
"Piller"							
Problembrukere	628	564	398	398	385	385	366
Andre	0	0	0	0	0	0	0
I alt	628	564	398	398	385	385	366
GHB							
Problembrukere	0	0	0	0	0	0	0
Andre	1	1	1	1	1	1	1
I alt	1	1	1	1	1	1	1
NARKOTIKA I ALT	2 662	2 366	2 064	2 021	1 876	1 813	1 753
Problembrukere	2 333	2 030	1 751	1 710	1 572	1 518	1 456
Andre	329	336	313	311	304	295	297
Problembrukere, prosentandel	88	86	85	85	84	84	83
Andre, prosentandel	12	14	15	15	16	16	17

Selv om de detaljerte beregningene og dette notatet gir informasjon om estimert forbruk fordelt på ulike typer narkotika og ulike brukergrupper, er det verdt å merke seg at det kun er totalstørrelsen for forbruket av narkotika i alt som skal implementeres i nasjonalregnskapssystemet (se avsnitt 5.10).

Usikkerhet i totaltallene

Vi har skrevet mye om usikkerhet i tidligere avsnitt. I avsnitt 5.2 pekes det på usikkerhet i mye av grunnlagsmaterialet som våre beregninger er basert på, blant annet er det stor usikkerhet knyttet til resultatene fra utvalgsundersøkelsene som våre beregninger for misbrukere som ikke er sprøytenarkomane i hovedsak er tuftet på. Avsnittet om priser peker på usikkerheten bak våre prisanslag. Når vi i dette avsnittet presenterer hovedresultater, er det viktig å minne om usikkerheten i beregningene. Samlet sett er det klart at usikkerheten i våre estimater blir høy! Våre beregninger er basert på en rekke enkeltantakelser (forutsetninger og anslag) som er mer eller mindre godt begrunnet i forhold til informasjon fra ulike typer statistikk eller forskning. Det vil være lett å kritisere enkeltforutsetninger eller peke på svakheter i disse detaljerte beregningene.

Se også avsnitt 5.6, der vi har gjort noen evalueringer av de estimerte forbruksmengdene i forhold til beslagstall, som peker på at mengdeanslagene for en del typer narkotika må anses som lave.

På den annen side, det er ikke alle komponentene i beregningene som slår like mye ut i verdi. Selv en ”dobling” av en enkeltkomponent, for eksempel en dobling av bruken av GHB, vil i marginal grad slå ut verdianslaget for bruken av narkotika i alt. Eventuelle justeringer av komponenter kan dessuten slå ”begge veier”, altså at virkningen av en eventuell oppjustering av en gitt komponent kan gå mot virkningen ved nedjustering av en annen.

Jamfør *Bretteville Jensen og Amundsen, 2009*, som har beregnet forbruket av heroin (avsnitt 5.2.5), er usikkerheten i *deres* beregninger størst for de gruppene som betyr *minst* for størrelsen på totalanslaget, nemlig sporadiske brukere og eksperimentelle brukere. Det som har mest å si for størrelsen på totalanslaget er hvilket anslag for antall problembbrukere som legges til grunn i beregningene og anslagene for hvor mye heroin denne gruppen med brukere inntar (brukshyppighet og brukerdoser). *Denne konklusjonen kan for en stor del også ”overføres” til våre beregninger.*

Se også avsnitt 5.6, der vi har gjort noen evalueringer av de estimerte forbruksmengdene i forhold til beslagstall.

I tillegg er altså usikkerheten i verdianslagene også knyttet til usikkerhet i prisanslagene.

5.8.2. Samlet tilbud fordelt på norsk produksjon og import

Samlet tilbud er gitt ved:

$$\text{Samlet tilbud} = \text{Verdien av importen} + \text{verdien av innenlands tilvirkning} + \text{verdien av innenlands omsetning (handelsmargin)}$$

Siden samlet tilbud må stemme overens med samlet etterspørsel, settes verdien av det samlede tilbudet beregningsteknisk lik verdien av beregnet samlet etterspørsel (forbruk).

Jamfør avsnitt 2.3.2 har vi videre at import og innenlands produksjon i form av avanse skal kunne beregnes ved:

$$\text{Innenlands omsetning} = \text{Gatepris} * \text{solgt kvantum}$$

$$\text{Innenlands produksjon} = (\text{Gatepris} - \text{importpris}) * \text{Solgt "rent" kvantum}$$

Jamfør avsnitt 5.4 har vi konkludert med at det ikke gjøres noen korreksjoner i forhold ulik styrkegrad ved import og salg. Produksjon (i denne sammenheng det som skal regnes som norsk produksjon) er både verdien av tilvirkning i Norge og verdien av innenlands omsetning (handelsmargin).

Importverdien er altså overensstemmende med estimert forbruk * importpris.

Fra tabell 5.7.2 har vi også priser tilknyttet import av ulike typer narkotika. Og det samlede tilbudet skal kunne beregnes ved:

$$\text{Samlet tilbud} = \text{Importert kvantum} * \text{importpris}$$

$$+ \text{Produsert innenlands kvantum} * \text{basispris}$$

$$+ \text{importert kvantum} * (\text{gatepris} - \text{importpris})$$

$$+ \text{produsert kvantum innenlands} (\text{gatepris} - \text{basispris})$$

Beregningene gir en oppdeling av det samlede tilbudet av narkotika i 2008 på 1753 millioner kroner, fordelt på import på 840 millioner kroner, avanse på 901 millioner kroner og norsk tilvirkning på 12 millioner kroner. For året 2008 gir dette en avanseandel på 51 prosent og en importandel på 48 prosent, se tabell 5.8.2 (Tallseriene for alle årene 2002-2008 er også oppsummert i tabell 5.9.1 i avsnitt

5.9.2 nedenfor). Avanseandelen for årene 2002-2008 varierer mellom 51 prosent og 59 prosent (i 2002 og 2003).

Tabell 5.8.2. Estimert importverdi av ulike typer narkotika. Millioner kroner. 2002-2008.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Cannabis	249	240	224	225	221	219	215
Heroin	470	394	362	356	332	332	344
Amfetamin, inkl. metamfetamin etc. (gram)	43	38	36	33	25	29	32
Kokain/crack	17	17	14	13	14	16	19
Ecstasy (tabletter)	2	2	1	1	1	1	1
LSD	1	1	1	1	1	1	1
"Piller"	314	282	249	249	241	241	228
GHB	0	1	0	1	1	1	1
NARKOTIKA I ALT	1 096	974	888	879	835	839	840
Importandel, prosent	41	41	43	44	44	46	48

Fra avsnittet om priser har vi pekt på at både gjennomsnittlige forbrukspriser og importpriser er usikre. Det virker rimelig å anse de fastsatte gjennomsnittlige importprisene som enda mer usikre enn forbruksprisene, for her har vi mindre informasjon å bygge på enn for forbruksprisene. Siden det er forholdet mellom gjennomsnittlig forbrukspris og gjennomsnittlig importpris som bestemmer fordelingen av tilbudet på import og avanse, betyr dette at de beregnede import- og avanseandelene må betraktes som svært usikre.

5.9. Implementering av tallstørrelser for narkotika i nasjonalregnskapet

5.9.1. Omsetning av narkotika som "næringsvirksomhet"

Tilvirkning av narkotika i Norge (gjelder cannabis) vil teknisk sett inngå som en del av produksjonen i næringen 23010 Jordbruk i nasjonalregnskapet. I teorien vil det også være noe produktinnsats knyttet til dette, og kanskje til og med lønnskostnader. I praksis ser vi likevel bort fra dette fordi:

- Tallene for produksjon likevel er så små at de uansett "drukner" i nasjonalregnskapet, og siden bruttoproduktet knyttet til denne tilvirkningen uansett er ubetydelig i nasjonalregnskapssammenheng, ville et eventuelt fradrag for produktinnsats være "usynlig".
- Gitt faktiske utlegg til produktinnsats, for eksempel i form av innkjøp av jord, eller utgifter til elektrisitet, er det dessuten rimelig å anta at disse utgiftene er med i nasjonalregnskapet allerede, for eksempel i form av husholdningenes eller jordbrukets utgifter til jord og elektrisitet. Som tidligere nevnt, er det først og fremst tallstørrelser som *ikke* inngår i nasjonalregnskapet fra før som vi er opptatt av å fange opp.

Når det gjelder omsetningen av narkotika, der produksjonen er lik avansen, vil denne avansen teknisk sett inngå som en del av den samlede avansen i varehandelen i nasjonalregnskapet. Teoretisk sett kunne man tenke seg at det også er knyttet produktinnsats til denne produksjonen, for eksempel i form av distribusjon og lagring. Vi ser imidlertid bort fra dette, fordi:

- De høyeste utgiftene til transport er knyttet til importen til Norge og dette skal uansett ikke inngå i produktinnsatsen.
- Det er rimelig å anta at utgifter til distribusjon og lagring knyttet til omsetningen innenlands relativt sett er lave i forhold til produksjonen.
- Det er også rimelig å anta at de utgiftene som faktisk påløper knyttet til distribusjon og lagring av narkotika innenlands allerede inngår i nasjonalregnskapet, og sannsynlig da allerede som en del av produktinnsatsen i varehandelen eller som husholdningenes konsum. Gitt at disse utgiftene inngår i husholdningenes konsum, skulle det prinsipielt sett vært flyttet over til produktinnsats i varehandelen, men siden dette er uidentifiserbare, og relativt sett antatt små tall, ser vi bort fra dette.

Vi ser også bort fra mulige investeringer i fast realkapital knyttet til omsetning av narkotika, i den grad man benytter for eksempel bygninger til lagring og biler til distribusjon, antar vi at dette er realkapital som er anskaffet primært (oppgitt) for andre formål og inngår som realkapital i nasjonalregnskapet allerede.

Det vil altså ikke fremkomme noen synlige ”næringstall” for narkotika i nasjonalregnskapet.

5.9.2. Økosirk for produktet narkotika

Beregnete tallstørrelser for narkotika, sett under ett, innarbeides i nasjonalregnskapet tilknyttet et eget produkt: 211050 Narkotika.

Som for prostitusjonstjenester (se avsnitt 4.5.2), skal vi kunne sette opp en økosirksammenheng i nasjonalregnskapet for tilgang og anvendelse av narkotika, der samlet tilgang må stemme overens med samlet anvendelse. For et gitt produkt i nasjonalregnskapet har vi altså at (repetisjon):

$$\text{Produksjon} + \text{Import} = \text{Husholdningenes konsum} + \text{Konsum i ideelle organisasjoner} + \text{Offentlig konsum (statlig + kommunalt)} + \text{Eksport} + \text{Produktinnsats} + \text{Investering} + \text{Lagerendring}$$

Når det gjelder forbruk av narkotika, kan vi se bort fra offentlig konsum og konsum i ideelle organisasjoner, eller bruk av narkotika til produktinnsats for framstilling av andre varer eller tjenester. Den estimerte forbruksverdien av narkotika er en del av husholdningenes konsum i nasjonalregnskapets begrepsverden.

Når det gjelder eksport og import skal vi, jamfør avsnitt 2.2.3, i henhold til de europeiske retningslinjene se bort fra transit av narkotika, når eventuelle eksport og importtall skal vurderes. Vi kan også se bort fra eksport i form av at narkotika tilvirket i Norge eksporteres til andre land, siden tilvirkning av narkotika i Norge er nesten ikke-eksisterende. (Den mer marginale anslåtte tilvirkningen av cannabis i Norge forutsetter vi blir solgt på hjemmemarkedet). Hva så med utlendingers kjøp av narkotika i Norge når de er her på turistbesøk, eller andre kortere opphold? Når det gjelder prostitusjonstjenester, har vi jo anslått et begrenset omfang av eksport i form av utlendingers kjøp av tjenester når de er på besøk i Norge. Noe tilsvarende kunne jo gjøres for narkotika? Siden narkotika er en vare som ikke må benyttes med det samme, og narkotika i følge kildene importeres til Norge ikke bare av storsmulgere, men også til personlig og venners forbruk, antar vi at utlendinger i begrenset grad kjøper narkotika i Norge. I den grad de *gjør* det, vil dette, antatt begrensede, konsumet være en del av sekkeposten reisetrafikk og vaskelig å skille fra annet forbruk.

Vi ser også bort fra at narkotika kan anvendes som investering i fast kapital. I prinsippet kan narkotika lagres over kortere eller noe lengre perioder (avhengig av type narkotika), og slik sett trenger ikke tilgangen i en gitt periode stemme overens med forbruket i samme periode, det kan i prinsippet også være lagerendring. På grunn av den store usikkerheten i de beregnede tallstørrelsene ser vi imidlertid også bort fra dette.

Tabell 5.9.1 Narkotika. Oppsummering av beregnede anslag for tallstørrelser som implementeres i nasjonalregnskapet for årene 2002-2008. Millioner kroner.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Import	1 096	974	888	879	835	839	840
Avanse (norsk produksjon)	1 564	1 391	1 171	1 135	1 034	962	901
Norsk produksjon (dyrking av cannabis) ..	1	1	5	6	7	12	12
Husholdningenes konsum (samlet etterspørsel = samlet tilbud i Norge) ..	2 662	2 366	2 064	2 021	1 876	1 813	1 753

Prisindekser for narkotika i alt fremkommer ved å deflatere beregnede verditall for henholdsvis husholdningenes konsum (i tabell 5.8.1) og import (i tabell 5.8.2) av de ulike typene narkotika med korresponderende prisindekser (som fremkommer ved informasjon om utviklingen i prisene fra tabell 5.7.2), slik at vi får tall i millioner kroner, faste priser. (For hjemmedyrking av cannabis benyttes samme prisutvikling som for konsum av cannabis.) Ved å summere tall i faste priser, fremkommer volumutviklingen for narkotika i alt. Dette gir følgende beregnede prisindekser som legges inn i nasjonalregnskapssystemet for beregning av tallstørrelser i faste priser for narkotika i alt²⁹:

Tabell 5.9.10. Beregnede prisindekser for produktet narkotika som legges inn i nasjonalregnskapssystemet. År -1 = 1

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Husholdningenes konsum av narkotika	0,984	0,941	0,970	0,974	0,969	0,967
Import av narkotika	0,981	0,987	0,983	0,992	1,008	1,008
Produksjon (dyrking) av narkotika (gjelder cannabis)	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000

Som tidligere omtalt, gir våre kilder informasjon om prisnedgang på enkelte typer narkotika i perioden, som heroin, mens prisen på blant annet cannabis oppfattes som konstant. Samlet sett blir den beregnede samlede prisutviklingen for husholdningenes konsum av narkotika i alt også negativ. (Se også figur 7.2.3 i kapittel 7).

5.10. Sammenligning med svenske beregninger

De svenske beregningene, omtalt i avsnitt 3.3, bygger på året 2001. For året 2001 har svenskene kommet frem til følgende anslag for samlet forbruk av narkotika:

Tabell 5.10.1. Estimert forbruk av narkotika til det svenske nasjonalregnskapet. Forbruk i kg og i millioner SEK. 2001.

	Forbruk i kg ¹	Verdi. Millioner SEK
Amfetamin	2 052	513
Heroin	1 743	2 091
Cannabis	1 736	137
Kokain	69	69
Narkotiske medisiner ¹⁾	1 221 050	15
Ecstasy ¹⁾	98 250	68
I alt		2 847

¹⁾For ecstasy og narkotiske medisiner er benevnningen antall tabletter, ikke kg.
Kilde: Wärmark, Björling, Pappila og Engdahl (2008)

Av totalanslaget på 2847 millioner SEK, utgjør det estimerte forbruket til tunge misbrukere 2698 millioner SEK, det vil si så mye som 95 prosent. Basert på estimatet for 2001 er det utviklet en tidsserie for årene 1993-2006. Tabell 5.9.2 viser estimert forbruk, import og svensk produksjon (avanse) for årene 2002-2006:

²⁹ Prisindeksen for avanse beregnes residualt i nasjonalregnskapssystemet.

Tabell 5.10.2. Estimert forbruk, import og avanse til det svenske nasjonalregnskapet. Millioner SEK. 2002-2006

	2002	2003	2004	2005	2006
Forbruk (husholdningenes konsum)	2 675	2 925	2 741	2 761	2 502
Import	480	472	459	469	430
Svensk produksjon (avance)	2 195	2 453	2 282	2 292	2 073
<i>Memo: Valutakurs (NOK per 100 SEK¹)</i>	<i>81,96</i>	<i>87,74</i>	<i>91,74</i>	<i>86,3</i>	<i>87,02</i>

¹Arsgjennomsnitt. Kilde: Norges Bank.

Kilde: Wärmark, Björling, Pappila og Engdahl (2008)

Omregnet til norske kroner, har vi at det svenske estimerte forbruket for året 2006 er nær 2200 millioner kroner, mens vi har estimert det norske forbruket til 1876 millioner kroner for samme år. Siden den norske befolkningen er om lag halvparten av den svenske, virker det estimerte forbruket for Sverige intuitivt sett kanskje noe lavt i forhold til i Norge? Hva er det først og fremst som skiller de norske og svenske beregningene? De norske beregningene inkluderer noen flere typer narkotika, men disse typene narkotika betyr ikke så mye for totalanslagene uansett. I Sverige, som i Norge, er det først og fremst heroinforbruket som trekker verditallene opp. En viktig forskjell er det imidlertid, at anslaget for forbruket til brukere utenom tunge misbrukere er mye lavere, relativt sett, i de svenske beregningene enn i de tilsvarende norske. Spesielt er dette viktig i forhold til beregnet forbruk av cannabis. Det kan se ut til at forskjellene først og fremst er knyttet til ulike anslag for forbruket i kg/volum. Vårt anslag for forbruk av cannabis i kg, er totalt sett mye høyere enn i de svenske beregningene, det samme gjelder forbruket av ”piller” som burde være relativt sammenlignbart med kategorien ”narkotiske medisiner” i de svenske beregningene. Og selv om vårt anslag for forbruk av heroin i Norge (1418 kg i 2002) er lavere enn i Sverige, er det relativt sett høyt hvis vi tar hensyn til størrelsen på befolkningen. De svenske beregningene indikerer høy avanse: Handelsmarginene er beregnet til 83 prosent av gateverdien. Ellers er det verdt å merke seg at den svenske tallserien ikke viser samme nedadgående tendens som den norske serien.

Jamfør avsnitt 5.6, tyder en sammenligning av estimerte forbrukstall i volumenheter (kg/antall/forbruksenheter) mot beslagstall, imidlertid ikke på at estimatene våre av forbruket ligger for høyt, heller tvert imot. Vi har også mange indikasjoner på nedgangen i forbruksverdien i denne perioden. Vi ser det derfor ikke som aktuelt å justere våre beregninger ut fra sammenligningen med de svenske tallstørrelsene.

6. Omsetning av smuglervarer i Norge

6.1. Avgrensning

Ved et besøk fra Eurostat i mai 2010, der formålet var gjennomgang av dokumentasjon og beregninger knyttet til det norske nasjonalregnskapet, ble det påpekt fra Eurostat at Norge også bør inkludere beregninger av innenlandsk omsetning av smuglervarer i beregningene av illegal virksomhet. Det ble imidlertid bestemt å avgrense beregningene til illegal omsetning av alkohol ("smuglersprit").

Hvorfor denne avgrensningen? Oversikt over Tollvesenets beslag (se tabell 6.1.1), viser at i tillegg til beslag av narkotika (som vi har omtalt i kapittel 5), er det mange typer varer som ulovlig blir forsøkt smuglet over grensen, som andre typer alkohol, tobakksvarer, kjøtt og dopingmidler. Når vi likevel velger å avgrense beregningene til omsetning av "smuglersprit" skyldes dette at det et formål, som nevnt tidligere, først og fremst å fange opp størrelser som det er rimelig å anta *ikke* fanges opp i nasjonalregnskapet fra før. For eksempel vil en del av beslagene i tabell 6.1.1 vil være knyttet til reisetrafikk: Den (eller de) flaskene med vin, eller andre typer varer, som mange tar med ekstra over grensen i forbindelse med "svenskehandel" eller andre typer reiser til utlandet, og som er tiltenkt eget forbruk eller til venner/familie, er også en form for smugling og det man tar med for mye over grensen blir beslaglagt hvis det blir oppdaget ved en grensekontroll. I sammenheng med nasjonalregnskapet anser vi imidlertid utgiftene til kjøp av alkohol og andre varer i utlandet som en del av husholdningenes utgifter knyttet til "reisetrafikk", altså som del av norske husholdningers samlede utgifter i utlandet. Vi antar at utgifter til både lovlig og ulovlig import av varer, herav alkohol, inngår i disse utgiftene, det vil si i nasjonalregnskapet, fra før.

Tabell 6.1.1 Oversikt over Tollvesenets beslag, 2007 og 2009

Beslaglagt vare	Per 31.12.2007		Per 31.12.2009	
	Antall beslag	Beslaglagt mengde	Antall beslag	Beslaglagt mengde
<i>Alkoholholdige drikkevarer</i>				
Brennevin (liter)	5 569	25 050	6 229	25 878
Brennevin over 60% (liter)	49	310	51	22 366
Vin (liter)	3 427	44 625	4 240	250 268
Øl (liter)	3 444	224 203	4 641	44 792
<i>Tobakksvarer</i>				
Røyketobakk (kilogram)	2 262	2 111		
Sigaretter (stk.)	6 491	7 658 800	6 687	13 775 511
<i>Narkotika</i>				
Cannabis	950	327 040	1 014	1 502 452
Heroin (gram)	19	2 829	62	96 455
Amfetamin (gram)	151	323 181	141	246 382
Kokain (gram)	99	71 155	91	57 635
<i>Andre varer</i>				
Kjøttvarer (kilogram)	327	52 420	321	27 958
Valuta (omregnet til NOK)	72	12 279 249	600	40 156 505
Verdi av ordinære varer	366	13 589 522	314	16 561 339
Cites-varer	19	2 313	77	11 302
Dopingmidler (enheter)	664	301 126	765	216 523
Skytevåpen (stk.)	22	644	17	19
Andre våpen (stk.)	264	647	43	150

Kilde: Tollvesenet

For det andre bør det finnes en eller annen form for data, om enn ikke dekkende, som anslagene kan baseres på. For det tredje vil svært små tall ikke være synlige i nasjonalregnskapet.

Det vi står igjen med, er at det vi ønsker å kartlegge er den ulovlige importen til aktører som har som formål å tjene penger på ulovlig omsetning av alkohol i Norge, med formål å utarbeide et anslag for verdien av denne omsetningen.

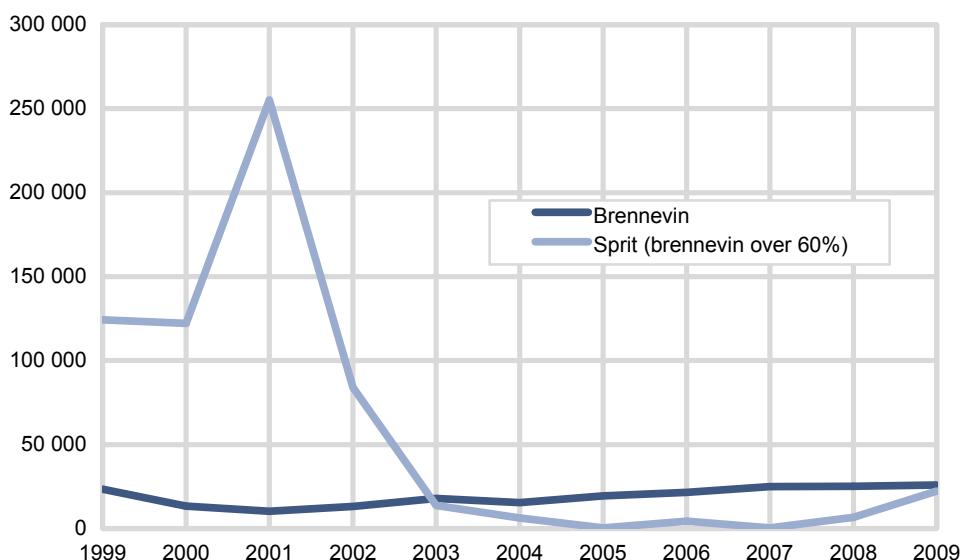
Videre, ut fra oppslag som tidligere har vært i media mv, kan det virke som om den illegale innenlandske omsetningen av alkohol, først og fremst er knyttet til sterkt brennevin, såkalt ”smuglersprit”, eventuelt brennevin. Videre ser vi derfor bort fra mulig illegal omsetning av øl og vin på det innenlandske markedet. Selv om vi selvsagt ikke kan utelukke at det foregår illegal omsetning av øl eller vin, er en slik eventuell omsetning enda vanskeligere å avgrense i forhold til tilgjengelig datagrunnlag.

6.2. Mer om beslagstallene for brennevin og sprit

Som nevnt i avsnitt 6.1, vil opplysninger om beslag i tabell 6.1.1 også inkludere beslag som er knyttet til reisetrafikk. Er det mulig å skille ut beslagene som er knyttet til reisetrafikk fra de øvrige beslagstallene til Tollvesenet? Egentlig ikke, men merkevarer som omsettes legalt (også utenfor Norge) har sjelden en alkoholprosent over 40 prosent. Derfor virker det rimelig å anta at i alle fall alle beslagene av sprit (definert som brennevin med over 60 prosent alkohol) er relatert til den typen omsetning som vi ønsker å fange opp.

Figur 6.2.1 viser tollbeslag av brennevin og sprit (brennevin med over 60 % alkohol), målt i antall liter.

Figur 6.2.1 Tollbeslag av brennevin og sprit i liter. 1999-2009

Kilde: Tollvesenet/SIRUS (hentet fra hjemmesidene til SIRUS)

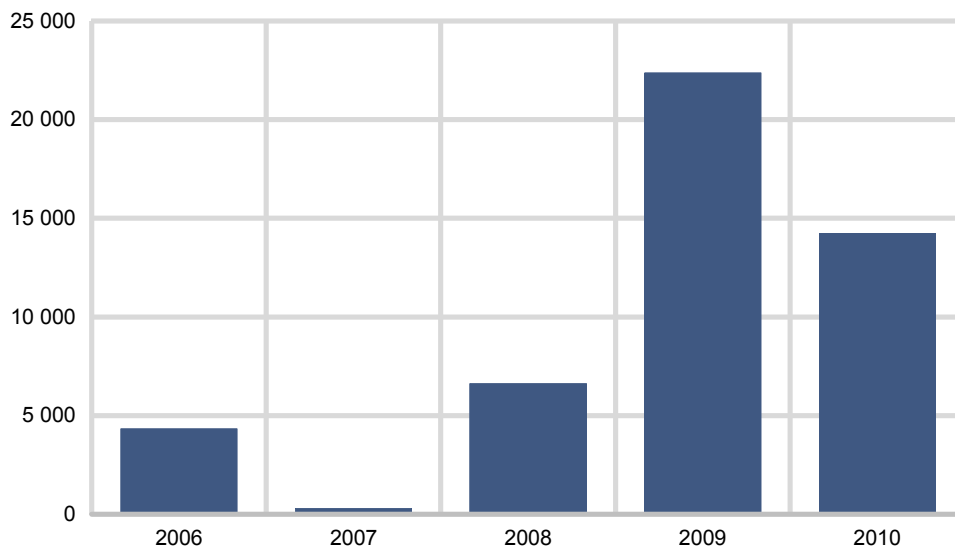
Kan utviklingen i beslagstallene gi en indikasjon på utviklingen i omsetning av smuglersprit? Jamfør omtalen av politiets beslagstall for narkotika, i kapittel 5, er utviklingen i slike beslag avhengig av innsatsen (og ”hellet”) til tollmyndighetene, men størrelsen på beslagene og antall beslag er nok ikke helt uavhengig av størrelsen på markedene. Figur 6.1 viser at mens det var relativt høye beslag av sprit i de første årene i serien, med en topp i år 2001, faller beslagene kraftig etter dette og ligger relativt sett lavt i forhold til årene forut f.o.m. 2003. Gir denne utviklingen en rimelig indikasjon på utviklingen i omsetningen? I årene 2002 og 2003 var det 18 personer som mistet livet, mens flere andre fikk livsvarige mén etter å ha drukket metanolholdig smuglersprit i Norge. Saken fikk enorm medieoppmerksomhet og førte til at etterspørselen etter smuglersprit ble kraftig redusert.³⁰ Det virker derfor ikke urimelig med et kraftig fall i omsetningen etter disse årene.

³⁰ Om ”Metanolsaken” i 2002-2003: Se for eksempel: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/spesial.php?id=674>

Figur 6.2.2 viser Tollvesenets tall for beslag av sprit i liter, for årene 2006-2010 i mer detalj. Figuren viser at, selv om antall beslaglagte liter i dette tidsintervallet er betydelig lavere enn tidligere år (figur 6.1), er det en stor variasjon fra år til år i beslaglagt mengde.

Figur 6.2.2. Beslag av sprit i liter. 2006-2010

Kilde: Tollvesenet

6.3. Undersøkelser om uregistrert forbruk av alkohol

I samarbeid med Sosial- og helsedirektoratet samlet SIRUS tidligere inn opplysninger om norske menn og kvinners forbruk av uregistrert alkohol. Uregistrert alkohol er

- alkohol som enten er grenshandlet i Sverige eller Danmark,
- alkohol kjøpt i taxfreebutikker,
- smuglersprit,
- eller hjemmeproduert alkohol.

Undersøkelsen ble tidligere gjennomført i mars og september hvert år, der et representativt utvalg av befolkningen som er 15 år og eldre ble stilt spørsmål om sitt forbruk av uregistrert alkohol. Intervjuene foregikk over telefon, og hver undersøkelse omfattet rundt 1000 personer. Undersøkelsen inngikk i MMI's omnibusundersøkelse, og spørsmålene om forbruk av uregistrert alkohol var derfor et av mange ulike temaer respondentene ble spurt om.

SIRUS viser til at det er knyttet stor usikkerhet til tallene på uregistrert alkohol, delvis fordi det er vanskelig for respondentene å huske hva de faktisk har drukket av denne type alkohol siste måned, og dels fordi respondenter ofte oppgir et lavere forbruk enn det faktiske. Jamfør SIRUS vil tallene derfor ikke gi et korrekt bilde av forbruksnivået av denne type alkohol, men er egnet til å se på utviklingen i forbruket av uregistrert alkohol over tid. Undersøkelsene er imidlertid nå avsluttet, fordi det ble vurdert slik at undersøkelsene var for små til å gi troverdige resultater. Det arbeides med alternative måter å finne svar på.

Tabell 6.3.1 viser andelen av personer, 15 år og over, som i undersøkelsene har oppgitt at de har drukket ulike former for uregistrert alkohol. Andelen som oppga å ha *drukket hjemmebrent eller smuglersprit* er relativt lav, og andelen har holdt seg stabil i hele undersøkelsesperioden. 3 prosent av de spurte oppga å ha drukket hjemmebrent siste måned, mens under 1 prosent har drukket smuglersprit siste måned.

Tabell 6.3.1. Uregistrert forbruk i perioden 2005-2007. Prosentandel siste måned. Personer 15 år og eldre

År	Mars 2005	Mars 2006	Mars 2007	Sep. 2005	Sep. 2006	Sep. 2007
Prosentandel som siste måned har:						
Drukket alkohol (ikke medregnet forbruk på skjenkesteder)	70	71	66	67	65	69
Drukket øl (ikke medregnet forbruk på skjenkesteder)	48	50	46	46	45	47
Drukket øl fra grensehandel (inkl. svensk folkøl)	5	10	6	7	8	11
Drukket øl fra taxfree	6	8	4	5	7	10
Drukket hjemmelaget øl	1	2	1	0	1	1
Drukket vin (ikke medregnet forbruk på skjenkesteder)	53	52	51	49	48	53
Drukket vin fra grensehandel	6	11	7	7	9	11
Drukket vin fra taxfree	10	12	11	10	12	16
Drukket hjemmelaget vin	4	4	3	2	2	4
Drukket brennevin (ikke medregnet forbruk på skjenkesteder)	35	35	31	34	30	31
Drukket brennevin fra grensehandel	3	4	3	4	4	4
Drukket brennevin fra taxfree	12	12	11	12	12	14
Drukket hjemmebrent	3	3	3	3	3	3
Drukket smuglerbrennevin	1	1	1	1	1	1

Kilde: SIRUS

I en nettartikkel på hjemmesidene til SIRUS, diskuterer forsker Sturla Norlund noen spørsmål knyttet til det norske alkoholforbruket, og skriver følgende om det uregistrerte forbruket: *”Å vite nøyaktig hvor mye uregistrert alkohol som konsumeres her i landet er umulig, det ligger i begrepet ”uregistrert”, men på forskjellig vis har vi prøvd å anslå denne del av alkoholforbruket. Data er i hovedsak fra landsomfattende spørreundersøkelser av representative utvalg av befolkningen, der vi spør dels om informantenes egen import, dels om husstandens produksjon av øl og vin, og dels om eget forbruk av uregistrerte alkoholsorter. Grunnen til at vi stiller ulike typer spørsmål om ulike typer uregistrert alkohol, er dels at det er ganske fåfengt å spørre folk om ting alle vet er ulovlig, som for eksempel egen produksjon av hjemmebrent, og dels at vi tror folk lettere husker importen av noen flasker ved en reise eller antall liter de har produsert av vin, framfor å spørre om hvor mye de har drukket av slike varer. Uansett vil slike undersøkelser anslå mengdene for lavt, men det finns måter å prøve å korrigere disse mengdene på (Nordlund 1992; Fugleberg 1997), uten at vi skal gå inn på disse metodene her.”*

Videre inngår i følgende tabell over uregistrert forbruk i artikkelen, beregnet ved SIRUS:

Tabell 1. Beregning av uregistrert alkoholforbruk i 2004 per innbygger 15 år og eldre, i cl ren alkohol

Hjemmebrent	26
Smuglersprit.....	8
Grensehandel fra Sverige.....	25
Fra utlandet utenom Sverige.....	54
All alkohol tatt hjem på reiser.....	79
Hjemmelaget vin.....	14
Sum	127

Sturla skriver videre: *”Ved den landsomfattende undersøkelsen i 2004 ble det samlede uregistrerte forbruket beregnet til ca 1,3 liter ren alkohol per voksen innbygger (15 år +). I 2009 var det registrerte alkoholforbruket 6,68 liter ren alkohol per voksen innbygger. Oppjusterer vi anslaget for det uregistrerte noe, var altså det totale forbruket i Norge i 2009 over 8 liter, kanskje nærmere 8,5 liter ren alkohol per voksen innbygger.”*

I forhold til vår avgrensning, er det altså tallanslagene for smuglersprit som er interessante. Av det beregnede samlede inntaket på 1,3 liter ren alkohol fra uregistrert alkohol, er det altså 8 cl som skal stamme fra smuglersprit. Siden beregningen er knyttet til ren alkohol, må vi korrigere for alkoholprosenten for å få et anslag på totalt inntak av smuglersprit. Gitt alkoholprosent på 60 prosent, gir dette et inntak på drøyt 13 cl smuglersprit per innbygger 15 år og over, og gitt 80 prosent alkohol et inntak på 10 cl. *Antar vi et gjennomsnittlig forbruk på 0,1 liter smuglersprit per innbygger 15 år og over i året, gir dette et anslag på samlet forbruk i befolkningen på nær 370 000 liter smuglersprit i 2004. Med en beslaglagt mengde på drøyt 6000 liter d.å, ville dette innebære at Tollmyndighetene beslagla under 2 prosent av den spriten som ble smuglet inn på markedet. Hva er en "rimelig" beslagsrate? Det er vanskelig å si, men en beslagsrate på under 2 prosent virker kanskje litt lite? Spesielt for året 2004, med "metanolsaken i 2003 og 2003" i forkant skulle man tro at det var et stort fokus på dette og at innsatsen til tollmyndighetene var deretter?*

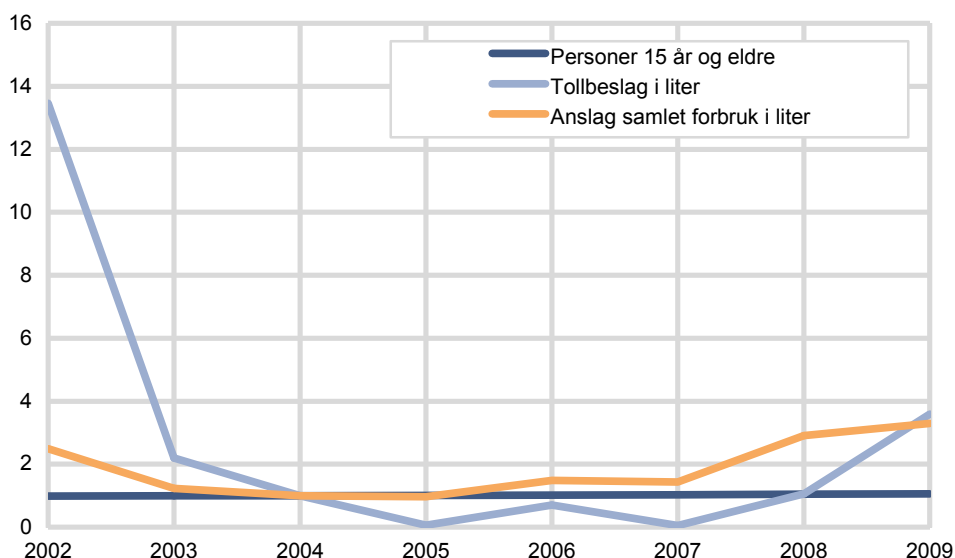
Informasjonen fra undersøkelsene som er gjennomført i regi av SIRUS er den eneste kilden vi har som direkte gir noen informasjon om forbruket av smuglersprit. Men gitt den omtalte usikkerheten i resultatene fra undersøkelsene, og videre usikkerheten i beregningene av gjennomsnittlig inntak av mengder per person, kan man innenfor et (ukjent) usikkerhetsintervall trekke fra eller legge til størrelsen på anslaget. *Vi velger å legge til grunn et gjennomsnittlig forbruk av sprit per person 15 år og over på 0,13 liter for året 2004.*

Hvordan skal vi videre anslå utviklingen? Tabell 6.2 gir altså en fast andel av befolkningen 15 år og eldre som har drukket smuglersprit, men undersøkelsen dekker kun årene 2005-2007. Antar vi en fast andel av befolkningen som har drukket smuglersprit, og et fast gjennomsnittlig inntak per person, kan vi la utviklingen følge befolkningsutviklingen. Eller skal vi også utviklingen i beslagstallene spille en rolle? Ved å la utviklingen i beslagstallene få en minimal påvirkning på utviklingen i anslaget for samlet forbruk av smuglersprit i liter og for øvrig styre utviklingen i serien etter utviklingen i relevant befolkningsgruppe (antall personer 15 år og eldre), får vi følgende estimerte serie:

Tabell 6.3.2. Anslag på samlet forbruk av smuglersprit. 2002-2009

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1000 liter	1 189	588	477	458	708	682	1 385	1 520

Figur 6.3.1 Utvikling i voksenbefolkningen, tollbeslag i liter og anslag på samlet forbruk av smuglersprit i liter. 2004 = 1.

6.4. Priser og verdiestimat for samlet forbruk

6.4.1. Informasjon om priser

Det finner ingen undersøkelser eller lignende der man systematisk har forsøkt å kartlegge prisene på smuglersprit. Vi har tatt kontakt med både politiet og Tollvesenet for å forhøre oss om de kjenner til informasjon om priser ved omsetning av smuglersprit. Fra Toll- og avgiftsdirektoratet, har vi fått noe direkte informasjon: Siden det har vært relativt få spritbeslag de siste årene er ikke kjennskapen til priser så utbredt. Men i tollregion Oslo og Akershus kjenner man til at det har vært solgt sprit med alkoholstyrke 90-96 prosent for kroner 250 per liter hvis man kjøper minst 10 liter, altså kroner 2500 for 10 liter med sprit. Dette regnes som prisen til sluttbruker, man regner altså med at folk kjøper en kanne sprit til eget bruk. Men man antar samtidig at noen selger videre fra en kanne de har kjøpt, og da til en høyere pris. Omfanget av et slikt eventuelt videresalg er meget usikkert.

6.4.2. Anslag på pris, prisutvikling og verdiutvikling

Tabell 6.4.1. Konsumprisindeks, etter konsumgruppe, tid og statistikkvariabel. Brennevin. 1998=100

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Brennevin	93,5	88,7	92,3	93,8	95,5	97,7	101,2	104,9	106,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tar vi utgangspunkt i 250 kroner literen i 2010, og benytter konsumprisindeksen, delindeks for brennevin, til å utvikle prisen bakover får vi følgende prisserie:

Tabell 6.4.2. Estimert pris per liter smuglersprit. 2002-2010

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Anslag pris per liter smuglersprit .	219	208	217	220	224	229	238	246	250

Tabell 6.4.3. Anslag, samlet verdi av forbruket av smuglersprit. Millioner kroner. 2002- 2009

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Estimert forbruk i alt	261	122	103	101	159	156	329	387

6.4.3. Sammenligning med svenske tall

For de tilsvarende beregningene til det svenske nasjonalregnskapet, omtalt i avsnitt 3.4, har opplysninger fra Malmø politi blitt benyttet. Det gis todelte prisopplysninger; en gjennomsnittlig pris på varer fra EU-land og en pris på varer fra land utenfor EU (i praksis fra Polen). Smugling er imidlertid i de svenske beregningene definert som ”*alcohol which has been imported by individuals to Sweden for sale for profit*”. Basert på disse opplysningene har svenskene beregnet følgende anslag for forbruket av smuglesprit for året 2003:

Tabell 6.4.4. Beregning av svensk forbruk av smuglersprit. Forbruk i antall liter og millioner svenske kroner. 2003.

	EU	Utenfor EU	I alt
Antall liter	2 488	702	3 190
Pris (SEK per liter)	150	200	
Verdi (Mill SEK)	373	140	514

Kilde: Statistisk sentralbyrå, se Wärmark, Björling, Pappila og Engdahl (2008)

Justerer vi for valutakursen for dette året³¹, er det svenske anslaget for året 2003 på omlag 450 millioner NOK. Sammenlignet med det svenske anslaget, virker ikke anslaget vi har kommet frem til for 2003 på 122 millioner kroner helt urimelig. Sverige har om lag dobbelt så stor befolkning som Norge. I utgangspunktet er alkoholprisene lavere i Sverige enn i Norge, og det virker rimelig å anta at dette ville trekke i retning av en relativt sett høyere etterspørsel etter smuglersprit i Norge enn i Sverige. Men vi må ta i betraktning at i våre anslag er det en dropp fra 2002 til 2003, slik anslaget for året før er nærmere det svenske. Omfanget av smuglet brennevin er nok også større i de svenske beregningene, siden vi i prinsippet har avgrenset beregningene til smugling av sterkholdig sprit (over 60 prosent), mens de svenske beregningene nok i større grad inkluderer ”flaskebrennevin” (usikkerheten i beregningene tilsier av vi ikke kan gi en nøyaktig avgrensning).

6.5. Implementering av anslag knyttet til smuglersprit i nasjonalregnskapet

6.5.1. Forbruket fordelt på import og avanse

På samme måte som for narkotika, må forbruksverdien av smuglersprit fordeles på norsk produksjon i form av innenlandsk avanse, og på import. For smuglersprit har vi imidlertid ingen holdepunkter for å anslå prisdifferansen mellom importert vare og prisen til sluttbruker, og vi vet også lite om omfanget av innenlandsk omsetning der aktørene tjener penger på denne omsetningen. En del andre land, benytter i tilsvarende beregninger priser for tilsvarende varer i opprinnelseslandet, justert for valutakursutvikling. Dette forutsetter imidlertid at man kjenner (viktigste) opprinnelsesland og at det finnes sammenlignbare varer. Smuglersprit med alkoholstyrke over 60 prosent omsettes ikke legalt i opprinnelseslandene heller. Vi antar derfor grovt at mesteparten av omsetningsverdien tilfaller importøren, mens vi anslår 30 prosent av verdien å utgjøre avanse knyttet til innenlands omsetning (norsk produksjon)³².

6.5.2. Smugling av sprit som ”næringsvirksomhet”

På samme måte som for narkotika, innføres det ingen egen næring i nasjonalregnskapet som produserer avanse knyttet til omsetning av smuglersprit. Dette vil inngå (legges til) avansen i varehandelen. Det innføres et eget produkt som import, avanse og forbruk føres på:

110900 Alkoholholdige drikkevarer, importert ulovlig

³¹ Årsgjennomsnittet for 2003 er 87,74 NOK for 100 SEK. Kilde: Norges Bank

³² I Sverige er importen estimert til 375 Mill SEK, dvs drøyt 70 prosent av estimert omsetningsverdi for året 2003.

7. Oppsummering av hovedresultater

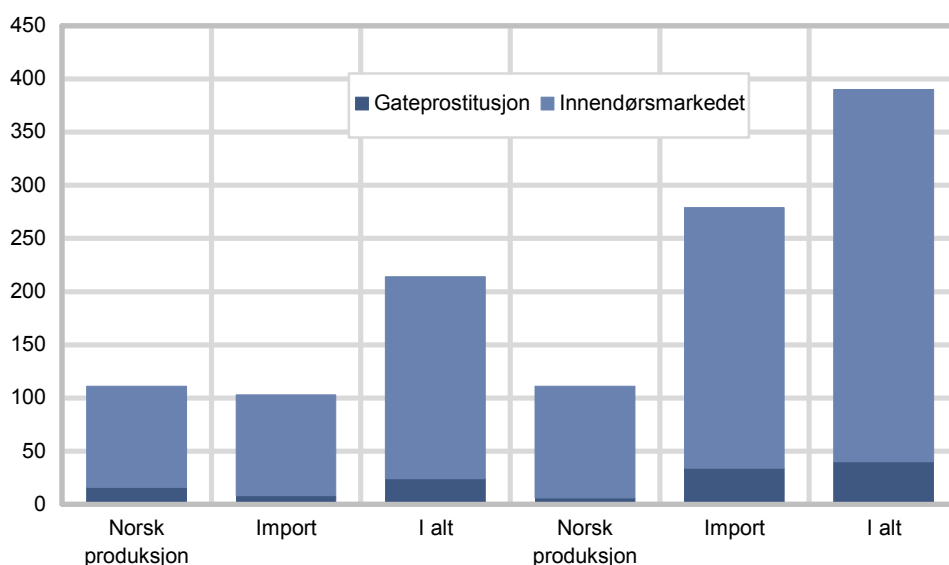
7.1. Prostitusjon

Verdien av samlet etterspørsel etter prostitusjonstjenester i Norge er beregnet til 390 millioner kroner for året 2008. Av dette utgjør gateprostitusjonen om lag 10 prosent av det samlede tilbudet. Prostitusjon på det såkalte innemarkedet står for om lag 90 prosent. Innemarkedet omfatter prostitusjon som tilbys av personer som benytter faste leiligheter, av personer som reiser rundt, samt av personer som jobber i masasjeinstitutter og lignende. Ulike typer informasjon tyder på at innemarkedet har blitt langt mer mobilt de senere årene.

En relativt stor andel av prostitusjonstilbudet blir produsert av utenlandske personer som tilbyr tjenester under korttidsopphold i Norge. I 2008 er denne importen beregnet til om lag 280 millioner kroner. Resten av tilbudet dekkes av norsk produksjon og er beregnet til i overkant av 110 millioner kroner.

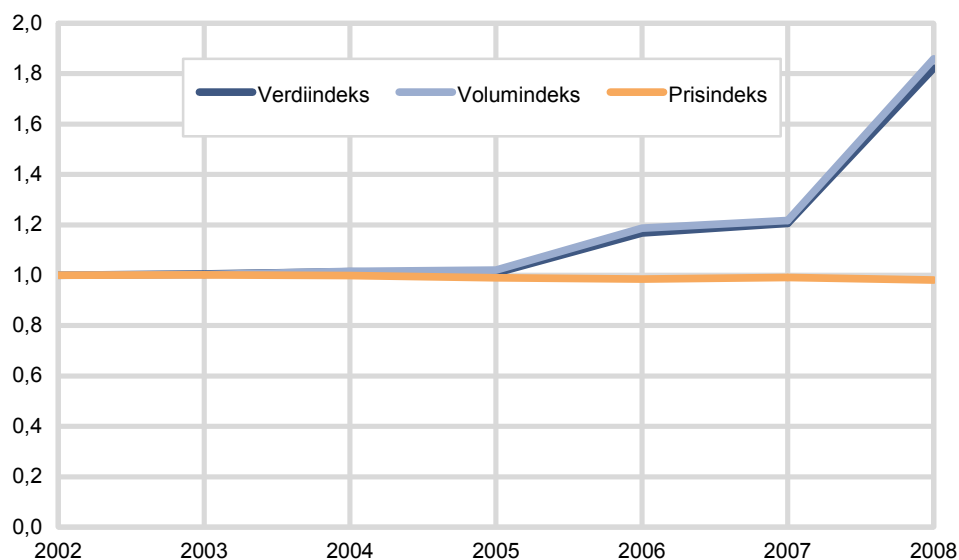
Verdien av den norske produksjonen er relativt liten, og merverdien av å ta med prostitusjon i nasjonalregnskapet vil for 2008 oppjustere BNP med om lag 75 millioner kroner.

Figur 7.1.1 Beregnet samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge. Årene 2002 og 2008. Millioner kroner.

Importandelen av samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge har økt i løpet av beregningsperioden 2002-2008. Den norske produksjonen har vært tilnærmet uendret i verdi. Prisene for de enkelte ulike typer tjenester har vært tilnærmet uendret i perioden, men på grunn av en vridning over fra tjenester som tilbys til en relativt sett høy pris til tjenester som tilbys til en lavere pris, har beregnet pris på det samlede tilbudet gått noe ned. Beregnet tilbud av prostitusjonstjenester, målt i faste priser, har økt i løpet av beregningsperioden 2002-2008. Dette gjelder spesielt for de siste årgangene. Denne økningen er relatert til økningen i tilbudet fra personer som ikke er bosatt i Norge.

Figur 7.1.2 Verdi-, pris- og volumutvikling i samlet tilbud av prostitusjonstjenester. Årene 2002-2008. 2002=1.

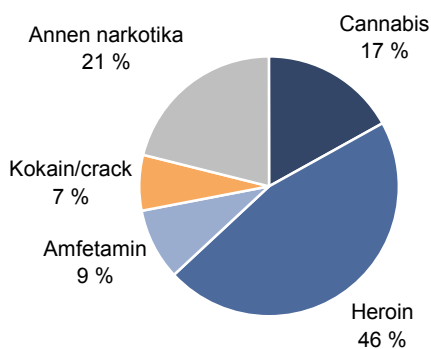
7.2. Narkotika

Verdien av samlet forbruk av narkotika i Norge er estimert til om lag 1750 millioner kroner for året 2008. Misbruket til de tyngre narkotikabrukerne veier tyngst og utgjør mer enn 80 prosent av forbruket, mens eksperimentelle og sporadiske misbrukere bidrar med resten.

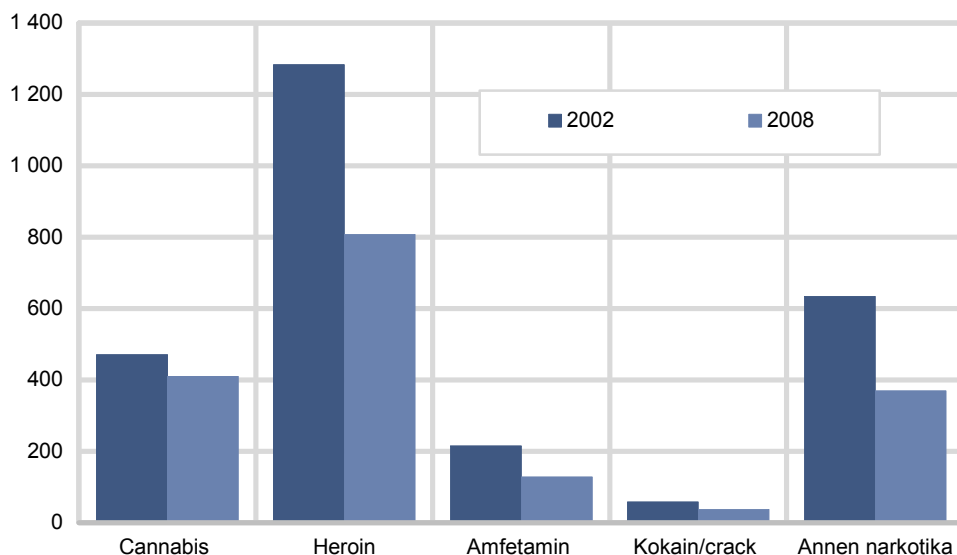
Etterspurt kvantum av narkotika dekkes i stor grad gjennom import, i henhold til våre anslag utgjør importandelen av forbruket 48 prosent for året 2008, men det må understrekes at nøyaktig importandel er avhengig av hvilke importpris som legges til grunn og forholdet mellom importprisene og gjennomsnittlige forbrukspriser. Anslagene på importpriser er kanskje enda mer usikre enn forbruksprisene.

Figur 7.2.1 viser den prosentvise fordelingen på hovedtyper av narkotika for året 2008, mens figur 7.2.2 viser estimert forbruk av ulike typer narkotika i verdi for årene 2002 og 2008. Figurene viser at heroin utgjør den største delen av narkotikaforbruket, både 2002 og i 2008. Dette skyldes ikke bare at stoffet er utbredt, men også at prisen er høy per mengdeenhet i forhold til en del andre typer narkotika. Cannabis er den typen narkotika der bruken har størst utbredelse i den norske befolkningen, men prisen per mengdeenhet er mye lavere enn for heroin. For alle hovedtypene av narkotika er estimert forbruksverdi betydelig lavere i 2008 enn den var i 2002, spesielt er dette tilfellet for heroin. Nedgangen fra 2002 til 2008 skyldes dels lavere priser og dels lavere forbruk (mengder), for de fleste hovedtypene av narkotika.

Figur 7.2.1 Estimert forbruk av narkotika i 2008 i millioner kroner, fordelt på hovedtyper av narkotika.

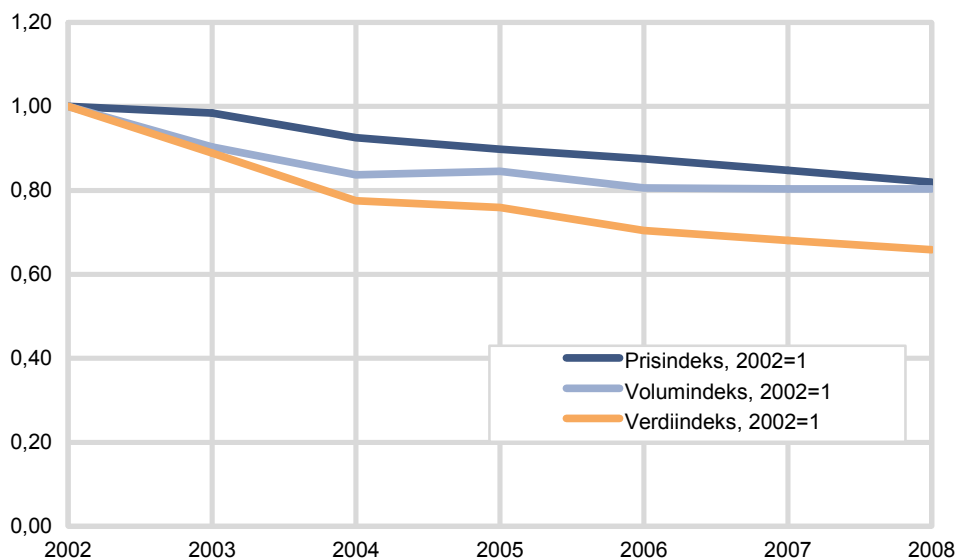
Figur 7.2.2 Estimert forbruk av narkotika fordelt på hovedtyper av narkotika. Millioner kroner. 2002 og 2008.

Figur 7.2.3 viser estimert verdi-, pris- og volumutvikling for hele tidsserien 2002-2008. Her ser man hvordan en redusert prisindeks for narkotika sett under ett og redusert estimert forbruk har resultert i fallende verdi i perioden.

Figur 7.2.3 Verdi-, pris- og volumutvikling for samlet bruk av narkotika. Årene 2002-2008. 2002=1

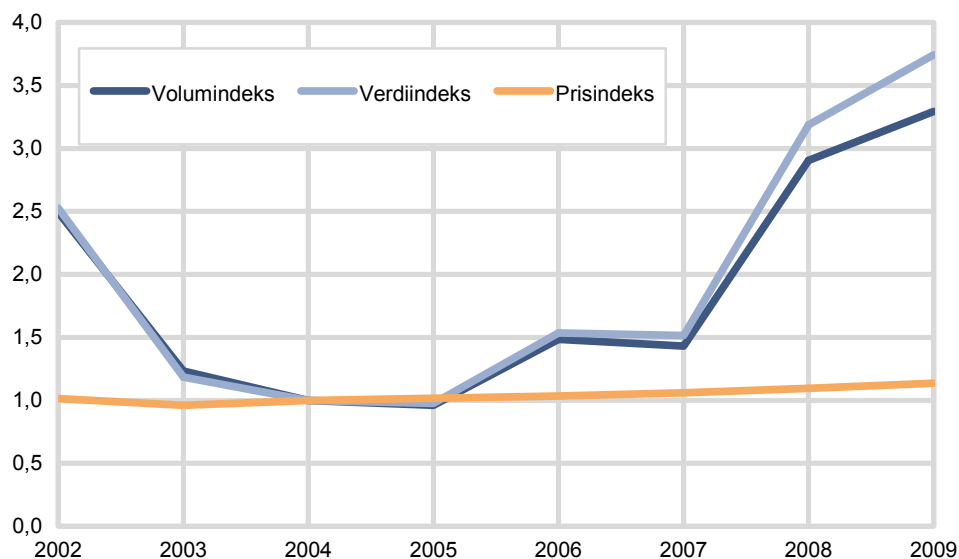

7.3. Smugling av sprit

Verdien av samlet forbruk av smuglersprit er anslått til om lag 330 kroner for året 2008. Beregningene omfatter i hovedsak "kannesprit" og annen sprit med en alkoholstyrke på over 60 prosent. Bakgrunnsdata om priser mv er for spinkelt til å kunne estimere hvor stor del av forbruket som dekkes gjennom henholdsvis avanse, som regnes som norsk produksjon, og import så vi har anslått en avanseandel på 30 prosent for alle årene.

Figur 7.3.1 viser estimert verdi-, pris- og volumutvikling i forbruket av smuglersprit for årene 2002-2009. I årene 2002 og 2003 dukket det opp kanner med smuglersprit som inneholdt metanol og flere personer som hadde drukket av spriten døde. Dette ble slått stort opp i media, og vi antar at dette førte til lavere etterspørsel og omsetning i årene etter. De siste årene har det igjen dukket opp flere større beslag som har ført til en økning i beslaglagte mengder, og vi har latt dette spille inn på vår estimerte tidsserie: I volum er estimert forbruk på sitt laveste for årene 2004 og 2005, mens det igjen vokser kraftig i slutten av tidsserien.

Figur 7.3.1 Verdi-, pris- og volumutvikling for forbruk av smuglersprit. Årene 2002-2009. 2004=1

7.4. Stor usikkerhet

Tallfestingen av prostitusjon og omsetning av narkotika og smuglersprit må nødvendigvis bygge på andre og mer usikre datakilder enn det som normalt brukes i nasjonalregnskapet. Beregningene av mengdetall for samlet bruk og tilgang av narkotika og smuglersprit, og tilbud og etterspørsel etter prostitusjonstjenester, er basert på anslag eller beregnede estimater for en rekke enkeltkomponenter som må anses som mer eller mindre usikre. Videre er beregningene av verdistørrelser i tillegg basert på et usikkert prisgrunnlag.

7.5. Virkning på husholdningenes konsum og BNP

Tabell 7.4.1 gir en oppsummering av virkningen på BNP husholdningenes konsum ved å implementere tallstørrelser fra prostitusjon og omsetning av narkotika og smuglersprit. Andelene er sett i forhold til nasjonalregnskapstall for årene 2006 og 2008 publisert i november 2010.³³

Implementering av tall for forbruk av prostitusjonstjenester, narkotika og smuglersprit vil trekke opp husholdningenes konsum med om lag 2,5 milliarder kroner for året 2008. Sett i forhold til foreløpige publiserte nasjonalregnskapstall for 2008, vil dette utgjøre ca 0,3 prosent av husholdningenes konsum. Drøyt 70 prosent av dette forbruket er knyttet til forbruk av narkotika.

Siden en stor andel av forbruket av prostitusjonstjenester, narkotika og smuglersprit dekkes gjennom import, er virkningen på BNP mindre enn virkningen på husholdningenes konsum. Som tabell 7.4.2 viser, vil en implementering av tall for prostitusjon og omsetning av narkotika og smuglersprit i nasjonalregnskapet gi en meget beskjedne oppjustering av BNP på 0,04 prosent. Ser man på implementering av tall for prostitusjon separat, gir dette en neglisjebare effekt på BNP, det samme gjelder omsetningen av smuglersprit. Den mest "synlige" virkningen på BNP er knyttet til omsetning av narkotika.

³³ Jmfør kapittel 1, vil en implementering av tallstørrelsene for illegal økonomi først skje i forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet som skal publiseres i november 2011 (HR2011). Denne revisjonen kan også medføre andre endringer i nasjonalregnskapstallene, slik at de endelige prosentandelene av husholdningenes konsum og BNP kan komme til å endre seg noe.

Tabell 7.4.1 Virkning på husholdningenes konsum og BNP ved implementering av tall for illegal økonomi i nasjonalregnskapet. Millioner kroner og prosentandel. 2006 og 2008

	2006		2008*	
	Verdi	Prosent ¹⁾	Verdi	Prosent ¹⁾
Husholdningenes konsum av prostitusjonstjenester	246	0,03	386	0,04
Bruk av narkotika	1 876	0,22	1 753	0,18
Forbruk av smuglerbrennvin	159	0,02	329	0,03
Husholdningenes konsum av prostitusjonstjenester, narkotika og smuglersprit	2 281	0,27	2 468	0,26
Bidrag til BNP fra prostitusjon	72	0,00	74	0,00
Bidrag til BNP fra narkotikaomsetning	1 041	0,05	913	0,04
Bidrag til BNP fra omsetning av smuglersprit	48	0,00	99	0,00
Bidrag til BNP fra prostitusjon og omsetning av narkotika og smuglersprit	1 161	0,05	1 086	0,04

* Foreløpige tall for 2008, tall publisert 23. november 2010

¹⁾ Husholdningenes konsum av henholdsvis prostitusjon av prostitusjonstjenester, narkotika og smuglerbrennvin som prosentandel av husholdningenes konsum i alt (justert for tillegget for illegalt konsum). Bidrag til BNP fra prostitusjon og omsetning av narkotika og smuglersprit som prosentandel av BNP.

Referanser

Amundsen, Ellen J. og Lalla, Robert (2005): *Narkotikasituasjonen i kommunene. Resultater for årene 2002 og 2003*, SIRUS-rapport nr. 2/2005, Statens institutt for rusmiddelforskning, Oslo.

Bretteville-Jensen, Anne Line (2005): *Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler. En analyse av intervjuer foretatt 1993-2004*, SIRUS-rapport nr. 4/2005, Statens institutt for rusmiddelforskning Oslo.

Bretteville-Jensen, Anne Line og Amundsen, Ellen J. (2006): *Omfang av sprøytemisbruk i Norge*, SIRUS-rapport nr. 5/2006, Statens institutt for rusmiddelforskning Oslo.

Bretteville-Jensen, Anne Line og Amundsen, Ellen J. (2009): *Forbruk av heroin i Norge*, SIRUS, Nettrapport. Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS).

Bønes, Tormod (2006): *30 år med heroin i Norge, Narkotikemeldinger*. Kripes, Politiet, Oslo.

Bønes, Tormod (2004): *Narkotikarelaterte dødsfall i Oslo, mai 2004 - Et uvanlig høyt innhold av heroin blant stoffmisbrukere?* Pressemelding fra Kripes, Politiet, Oslo.

Danish Centre for Reserarch on Social Vulnerability (2004): *Redegjørelse om prostitusjon i Danmark*.

Eurostat (2004): *Measurement of Illegal Activities*, Eurostat/C1/GNIC/024 EN, 2nd Meeting of the GNI Committee 25-26 March 2004, Luxembourg.

Eurostat (2008): *Illegal Activities in National Accounts*, Eurostat/C1/CNIC/108 EN, 13th Meeting of the GNI Committee 24th April 2008, Point V.7 on the Agenda, Luxembourg.

Eurostat (2009): *Illegal Activities in the National Accounts*, Eurostat/C1/GNIC/139 EN, 16th Meeting of the GNI Committee, 29th April 2009, Point V.10 on the Agenda, Luxembourg.

Fløttum, Erling Joar (2008): *Behandling av svart økonomi i nasjonalregnskapet*, i Statistisk sentralbyrå (2008): *Norsk økonomi. Artikler med utgangspunkt i nasjonalregnskapet*. Statistiske Analyser 98.

FN, IMF, Verdensbanken, OECD og EU (1993): *System of National Accounts 1993- SNA93*

Høigård, Cecilie og Finstad, Liv (1986): *Bakgater*, Pax, Oslo.

Paul Larsson (2006): *Opp i røyk! – En studie av hasjimporten til Norge*, i Thomassen og Bjørge (red): *Kunnskapsutvikling i Politiet*, Politihøgskolen, PHS forskning 2006:3.

Paul Larsson (2009): *Det norske cannabismarkedet*, manus. Senere noe bearbeidet og utgitt som ”Cannabis markets and production”, i *The Drug situation in Norway 2009*, Annual Report to the European Centre for Drug Addiction, Oslo, Institute for Alcohol and Drug Research.

- Lund, Marte K. Ødegård, Skretting, Astrid og Lund, Karl Erik (2007): *Rusmiddelbruk blant unge voksne, 21-30 år. Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1998, 2002 og 2006*, SIRUS-rapport nr. 8/2007, Statens institutt for rusmiddelforskning, Oslo.
- Kripes (2008): *Kripes tallmateriale 2008*, Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet, Politiet, Oslo.
- Norlund, Sturla (2005): *Utviklingen av narkotikabruk i Norge. Tilgjengelighet, holdninger og bruk i følge surveydata*, artikkel i *Nordisk alkohol & narkotikatidsskrift* nr 3-4/2005 (vol 22), Helsingfors.
<http://nat.stakes.fi/SV/arkivet/2000-2005/2000-2005.htm>,
- Norlund, Sturla (2010): *Forbruk av alkohol i Norge før og nå*. Nettartikkel, SIRUS.
<http://www.sirus.no/nor/Forskning/Alkohol/Oppsummeringer/>
- OECD (2002): *Measuring the Non-Observed Economy. A Handbook*, Paris
- Prior, Annick og Taksdal, Arnhild (1989): *Å sette pris på kvinner. Menn som kjøper sex*, Pax Forlag, Oslo.
- Pro Senteret (2009): *Året 2008. Et paradigmeskifte i norsk prostitusjonspolitik?*. Årsrapport 2008, Oslo
- Sanders, Teela (2005): *Sex Work: A Risky Business*, Willan Publishing: Cullpton, Devon.
- Skilbrei, May-Len (1998): *Når sex er arbeid*, Pax Oslo.
- Skretting, Astrid og Vedøy, Tord Finne (2009): *Bruk av sentralstimulerende midler i Norge. Hva vet vi?* Nettrapport.
<http://www.sirus.no/internett/narkotika/article/1011.html>, Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS), Oslo.
- Snertingdal, Mette Irmgard (2007): *En kvalitativ studie av heroinomsetningens utvikling og aktører*, SIRUS-rapport nr. 1/2007, Statens institutt for rusmiddelforskning, Oslo.
- Statistics Denmark (2007): *Danish National Accounts. Sources and methods 2003*, Copenhagen.
<http://www.dst.dk/homeuk/guide/documentation/NatAcc/methods2003.aspx>
- Statistisk sentralbyrå (1999): *Det europeiske nasjonalregnskapssystem ENS 1995*, Norges offisielle statistikk C522. Oslo Kongsvinger.
- Statistisk sentralbyrå (2010): *2 milliarder brukt på narkotika og prostitusjon i 2008*, Magasinartikkel på hjemmesidene til Statistisk sentralbyrå.
[Nasjonalregnskap, illegal økonomi](#)
- Tveit, Marianne og Skilbrei, May-Len (2008): *Mangfoldig marked. Prostitusjonens omfang, innhold og organisering*, Fafo-rapport 2008:43, Oslo.
- Van Duyne, Petrus C. and Levi, Michael (2004): *Drugs and Money. Managing the drug trade and crime-money in Europe*, Routeledge, London and New York.
- Vedøy, Tord Finne og Skretting, Astrid (2009): *Ungdom og rusmidler. Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008*, SIRUS-rapport nr. 5/2009, Statens institutt for rusmiddelforskning, Oslo.

Wärmark, Birgitta Magnusson, Björling, Mattias, Pappila, Mårten, Engdahl, Jessica (2008):

Illegal activities in the Swedish National Accounts. Prostitution, narcotics, gambling, alcohol and tobacco. Statistics Sweden.

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/NR0102_2005A01_BR_NRFT0501.pdf

Figurregister

Figur 5.3.1. Prosentandel blant ungdom i alderen 15-20 år som oppga å ha brukt cannabis i løpet av siste 6 måneder, Norge (treårig glidende gjennomsnitt)	54
Figur 5.5.1 Antall beslag av narkotika fordelt på ulike typer narkotika. 2008	65
Figur 6.2.1 Tollbeslag av brennevin og sprit i liter. 1999-2009	80
Figur 6.2.2. Beslag av sprit i liter. 2006-2010	81
Figur 6.3.1 Utvikling i voksenbefolkningen, tollbeslag i liter og anslag på samlet forbruk av smuglersprit i liter. 2004 = 1.	84
Figur 7.1.1 Beregnet samlet tilbud av prostitusjonstjenester i Norge. Årene 2002 og 2008. Millioner kroner.	86
Figur. 7.1.2 Verdi-, pris- og volumutvikling i samlet tilbud av prostitusjonstjenester. Årene 2002-2008. 2002=1.....	87
Figur 7.2.1 Estimert forbruk av narkotika i 2008 i millioner kroner, fordelt på hovedtyper av narkotika.	88
Figur 7.2.2 Estimert forbruk av narkotika fordelt på hovedtyper av narkotika. Millioner kroner. 2002 og 2008.....	88
Figur 7.2.3 Verdi-, pris- og volumutvikling for samlet bruk av narkotika. Årene 2002-2008. 2002=1.....	89
Figur 7.3.1 Verdi-, pris- og volumutvikling for forbruk av smuglersprit. Årene 2002-2009. 2004=1.....	90

Tabellregister

Tabell 2.6.1. Oversikt over beregnede estimater for illegal økonomi i en del europeiske land.....	17
Tabell 4.2.1. Antall personer registrert i arbeid på prostitusjonsmarkedet i Norge 20081	23
Tabell 4.2.2. Antall personer registrert i arbeid på prostitusjonsmarkedet i Norge 2008, i ulike byer og fordelt på nasjonaliteter	27
Tabell 4.2.3. Beregning av utgifter til hotelltjenester. Kroner. 2008	30
Tabell 4.2.4. Beregning av utgifter til mobiltelefoni. Kroner. 2008	31
Tabell 4.3.1. Beregning av svenskers utgifter til kjøp av sex. Beregning fra etterspørselssiden.	32
Tabell 4.3.2. Beregning av kjøp av sex i Norge. Beregning fra etterspørselssiden. Alternativ 1.....	32
Tabell 4.3.3. Beregning av kjøp av sex i Norge. Beregning fra etterspørselssiden. Alternativ 2.....	33
Tabell 4.5.1. Oversikt over beregnet produktinnsats knyttet til prostitusjon, fordelt på produkter i nasjonalregnskapet. Millioner kroner. 2008	35
Tabell 4.7.1. Tall fra Pro Senterets årsrapport for 2008. Prostitusjonsmarkedet i Norge.....	38
Tabell 4.7.2 Antall brukere av Pro Senteret.....	39
Tabell 4.7.3. Volumindikator 1, samlet tilbud. 2008=100:	39
Tabell 4.7.4. Pro Senterets brukere. Fordeling på nasjonalitet.....	40
Tabell 4.7.5. Gateprostitusjon. Fordeling avprostituerte på segmentene de som tar "høy pris" og de som tar "lav pris"1). Samlet tilbud = 1	40
Tabell 4.7.6. Fordeling av tilbudet på norske og utenlandskeprostituerte. Anslag. Samlet tilbud = 1	40
Tabell 4.7.7. Prostitusjon. Oppsummering av beregnede anslag for årene 2002-2008. Millioner kroner	41
Tabell 4.7.8. Prisindekser for produksjon, import og husholdningenes konsum. År t-1=1	42
Tabell 5.2.1. Andel av ungdom i alderen 15-20 år som har brukt narkotika noen gang. Prosent. 1994- 2008	45
Tabell 5.2.2. Oppsummering av estimater over antall sprøytemisbrukere i Norge. SIRUS ..	47
Tabell 5.2.6 Anslag for antall brukere av heroin i Norge, fordelt på ulike typer brukere. 2000 og 2008.....	48
Tabell 5.3.1. Anslag for antall sprøytenarkomane i årene 2002-2008	51
Tabell 5.3.2. Estimert tidsserie for antall brukere av heroin. 2000-2008.....	51
Tabell 5.3.3. Estimert forbruk av heroin. Kg. 2002-2008	52
Tabell 5.3.4 Anslag for antall brukere av amfetamin. 2002-2008	52
Tabell 5.3.5. Estimert årlig forbruk av amfetamin i alt. Kg. 2002-2008	53
Tabell 5.3.6. Bruk av andre typer narkotika blant sprøytemisbrukere som hovedsakelig brukte henholdsvis amfetamin og heroin. Prosent som oppga bruk av andre typer narkotika	53
Tabell 5.3.7. Andel som har brukt cannabis i løpet av de siste seks måneder, 21-30 år. 1998, 2002, 2006. Prosent	54
Tabell 5.3.8. Estimert antall personer (1000) i alderen 15-30 år (utenom sprøytemisbrukere) som har brukt cannabis i løpet av et gitt år	54
Tabell 5.3.9. Prosentandel av befolkningen i alderen 15 år og over som har brukt marihuana/hasj i løpet av siste år og i løpet av siste 30 dager	54
Tabell 5.3.10. Estimert antall personer (1000) i alderen 30 år og over (utenom sprøytemisbrukere) som har brukt cannabis i løpet av et gitt år	55
Tabell 5.3.11. Estimert antall personer (1000) (utenom sprøytemisbrukere) som har brukt cannabis i løpet av et gitt år.....	55
Tabell 5.3.12 Ungdom 15-20 år. Bruk av cannabis siste 6 måneder. Antall ganger bruk. 2006 -2008.....	55

Tabell 5.3.13. Ungdom 15-20 år. Oppgitt forbruksmønster blant de som oppgir bruk siste 6 md.....	56
Tabell 5.3.14. Unge voksne, 21-30 år. Bruk av cannabis siste 6 måneder.....	56
Tabell 5.3.15. Unge voksne 21-30 år. Forbruksmønster blant de som oppgir at de har brukt cannabis siste 6 mnd	56
Tabell 5.3.16. Prosentandel blant ungdom i alderen 15-20 år som oppga bruk av amfetamin, ecstasy eller kokain siste 6 måneder. Norge. 3-årig glidende gjennomsnitt	57
Tabell 5.3.17. Andel av respondentene (unge voksne, i alderen 21-30) som oppgir å ha brukt ulike sentralstimulerende midler i løpet av de siste 6 månedene. Prosent1	57
Tabell 5.3.18. Beregnede anslag for antall brukere, utenom sprøytemisbrukere, i alt, for ulike typer narkotika. 2002-2008.....	58
Tabell 5.3.19. Anslag for gjennomsnittlig bruk av ulike typer narkotika blant brukere som ikke er tunge misbrukere. Anslag bruk gj.sn. ant. Ganger	58
Tabell 5.3.20. Beregnede anslag for brukermengder av ulike typer narkotika blant brukere som ikke er tunge misbrukere. 2002-2008.....	59
Tabell 5.3.21. Estimert etterspørsel (mengder) etter ulike typer narkotika, fordelt på tunge misbrukere og sporadiske/ eksperimentelle brukere. 2002-2008.....	62
Tabell 5.4.1. Gjennomsnittlig strykeprosent på heroin i årene 2002-2008.....	63
Tabell 5.5.1. Beslag av cannabisplanter. 1998-2008.....	67
Tabell 5.6.1. Beslaglagte mengder (3-årig glidende gjennomsnitt) i prosent av estimerte etterspurte mengder. 2007	68
Tabell 5.7.1. Prisanslag for ulike typer narkotika, basert på rapporterte priser fra lokale politimyndigheter. 2002.....	69
Tabell 5.7.2. Anslag på gjennomsnittspriser for ulike brukergrupper og ulike typer narkotika. 2002-2008. Kroner	71
Tabell 5.8.1 Estimert forbruksverdi for ulike typer narkotika. Millioner kroner. 2002-2008 ...	73
Tabell 5.8.2. Estimert importverdi av ulike typer narkotika. Millioner kroner. 2002-2008.....	75
Tabell 5.9.1 Narkotika. Oppsummering av beregnede anslag for tallstørrelser som implementeres i nasjonalregnskapet for årene 2002-2008. Millioner kroner....	77
Tabell 5.9.10. Beregnede prisindekser for produktet narkotika som legges inn i nasjonalregnskapssystemet. År -1 = 1.....	77
Tabell 5.10.1. Estimert forbruk av narkotika til det svenske nasjonalregnskapet. Forbruk i kg og i millioner SEK. 2001.....	77
Tabell 5.10.2. Estimert forbruk, import og avanse til det svenske nasjonalregnskapet. Millioner SEK. 2002-2006	78
Tabell 6.1.1 Oversikt over Tollvesenets beslag. 2007 og 2009	79
Tabell 6.3.1. Uregistrert forbruk i perioden 2005-2007. Prosentandel siste måned. Personer 15 år og eldre	82
Tabell 6.3.2. Anslag på samlet forbruk av smuglersprit. 2002-2009.....	83
Tabell 6.4.1. Konsumprisindeks, etter konsumgruppe, tid og statistikkvariabel. Brennevin. 1998=100.....	84
Tabell 6.4.2. Estimert pris per liter smuglersprit. 2002-2010	84
Tabell 6.4.3. Anslag, samlet verdi av forbruket av smuglersprit. Millioner kroner. 2002-2009.....	84
Tabell 6.4.4. Beregning av svensk forbruk av smuglersprit. Forbruk i antall liter og millioner svenske kroner. 2003.	85
Tabell 7.4.1 Virkning på husholdningenes konsum og BNP ved implementering av tall for illegal økonomi i nasjonalregnskapet. Millioner kroner og prosentandel. 2006 og 2008.....	91